

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BOSNA-HERSEK VE KOSOVA'DA YAŞANAN
SIRP GERİLİMİNE KARŞI NATO
MÜDAHALELERİNİN ULUSLARARASI
HUKUKA UYGUNLUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Hilal Miraghazade

100022409

İstanbul, 2022

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BOSNA-HERSEK VE KOSOVA'DA YAŞANAN
SIRP GERİLİMİNE KARŞI NATO
MÜDAHALELERİNİN ULUSLARARASI
HUKUKA UYGUNLUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Hilal Miraghazade

100022409

Danışman: Prof. Dr. Oya Dağlar Macar

İstanbul, 2022

ETİK KURALLARA UYGUNLUK

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Öncelikle danışmanlığımı üstlenen, lisans hayatına atılmamla birlikte yoluma sürekli ışık tutan ve tıpkı lisans sürecimde olduğu gibi yüksek lisans sürecimde de her daim beni yüreklendirip bilgilerini benden esirgemeyen, bu sürecin en başından sonuna kadar hakkını ve emeğini daima hissettiğim çok kıymetli Prof. Dr. Oya Dağlar Macar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu süreçte tüm fedakârlıkları yapan, beni cesaretlendiren, bana kendimden çok inanan ve tüm stresli zamanlarımda yanımda olan hayat arkadaşım Elmas Miraghazade'ye içinde olduğum süreç boyunca gösterdiği sabrı ve desteği için çok teşekkür ederim.

Değerli Hocalarım Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Doç. Dr. Ayfer Genç Yılmaz ve Doç. Dr. Uğur Yasin Asal'a da eğitim sürecim boyunca bana yön gösterdikleri ve bilgi birikimleri ile özgün bir bakış açısına sahip olmamda destek oldukları için teşekkür ederim.

Yalnızca bu aşamada değil, hayatım boyunca her koşulda beni destekleyen ve ne yaparsam yapayım haklarını asla ödeyemeyeceğim canım ailem annem, babam ve ablam başta olmak üzere bu yolda benimle beraber olan tüm sevdiklerim ile biricik yeğenim Defne Yade Şahin'e teşekkür ederim.

ÖZ

Etnik açıdan birbirinden farklı ulusların bir arada yaşadığı Balkan coğrafyasında Tito'nun ölümü ile parçalanma sürecine giren Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde, kopmaların başlamasıyla iç savaş bölgeye hâkim olmuştur. Hırvatistan ve Slovenya'nın ardından bağımsızlıklarını ilan eden Bosna Hersek ve Kosova'nın bağımsızlık süreci, Sırpların bu talep karşısında izlediği saldırgan ve şiddet yanlısı politikalar nihayetinde NATO'nun Yugoslavya'ya müdahale etmesi gibi sonuçlar doğurmuştur.

Bosna Hersek ve Kosova'da askeri kayıpların yanına sivil kayıplar da yaşanmış; Müslüman Arnavutlar ile Müslüman Boşnaklar üzerinde uygulanan katliam, soykırım ve göçe zorlanma gibi insan haklarının ihlal edildiği durumlar soğuk savaş sonrasında tehdit unsurunun ortadan kalkmasıyla kendine yeni bir alan arayışına giren NATO'nun olaya müdahil olmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirdiği müdahale sadece insani açıdan değil, siyasi ve uluslararası hukuk açısından da tartışmalara yol açmıştır.

Bu çalışmada, Yugoslavya devletinde yaşanan ayrışmaların bir getirisi olarak insani müdahale kavramı incelenerek Kosova ve Bosna Hersek'in bağımsızlık süreçleri üzerinden NATO'nun gerçekleştirdiği müdahalenin uluslararası hukuki boyutu ele alınmıştır. Yapılan müdahalenin askeri ve insani boyutlarına değinilerek operasyonun meşruiyet süreci insan hakları ve uluslararası hukuk çerçevesinde saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Kosova, Bosna Hersek, NATO, Birleşmiş Milletler, İnsani Müdahale, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

In the Balkan geography, where ethnically different nations lived together, in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which entered the process of disintegration with the death of Tito, civil war dominated the region with the beginning of the ruptures. The independence process of Bosnia and Herzegovina and Kosovo, which declared their independence after Croatia and Slovenia, and the aggressive and pro-violent policies followed by the Serbs in the face of this demand, eventually resulted in NATO's intervention in Yugoslavia.

In Bosnia and Herzegovina and Kosovo, there were civilian losses as well as military losses; The violations of human rights, such as the massacre, genocide and forced migration on Muslim Albanians and Muslim Bosniaks, were effective in the involvement of NATO, which sought a new area for itself after the disappearance of the threat element after the cold war. In this context, his intervention led to debates not only in humanitarian terms, but also in terms of political and international law.

In this study, the concept of humanitarian intervention as a result of the disintegration in the state of Yugoslavia is examined and the international legal dimension of the intervention carried out by NATO over the independence processes of Kosovo and Bosnia and Herzegovina is discussed. By touching on the military and humanitarian dimensions of the intervention, the legitimacy process of the operation was tried to be determined within the framework of human rights and international law.

Keywords: War, Kosovo, Bosnia and Herzegovina, NATO, United Nations, Humanitarian Intervention, International Law

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Uluslararası Hukukta ve Birleşmiş Milletler Sistemi'nde Askeri Müdahale	6
1.2. İnsani / İnsancıl Müdahale	9
1.3. Birleşmiş Milletler Şartı Çerçevesinde İnsan Hakları ve İnsani Müdahale Düzenlemeleri.....	10
1.4. Koruma Sorumluluğu (R2P)	12
II. BÖLÜM.....	15
SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK ANLAYIŞININ VE NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ	15
2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yeni Uluslararası Güvenlik Anlayışı	15
2.2. Soğuk Savaş Sonrasında NATO'nun Misyonunda ve Güvenlik Anlayışındaki Değişim	17
2.3. Soğuk Savaş Sonrası dönemde NATO'nun BM ile İlişkileri.....	22
III. BÖLÜM.....	24
BOSNA-HERSEK SAVAŞI VE NATO MÜDAHALESİ.....	24
3.1. Bosna-Hersek Sorununun Nedenleri.....	24
3.2. Bosna-Hersek Savaşı	26
3.3. Uluslararası Arabuluculuk ve Uzlaştırma Girişimleri.....	30
3.4. NATO'nun Savaşa Müdahalesi ve Dayton Antlaşması	34
3.5. NATO Müdahalesinin Sonuçları	37
IV. BÖLÜM	40
KOSOVA SAVAŞI VE NATO MÜDAHALESİ.....	40
4.1. Kosova Savaşına Giden Süreç ve Savaşın Sebepleri	41
4.2. Kosova'da Sırp – Arnavut Çatışması ve İç Savaş	51
4.3. Uluslararası Toplumun Savaşa Müdahil Olması ve Arabuluculuk Çalışmaları	59
4.4. Arabuluculuk Çalışmaları	62
4.5. NATO'nun Savaşa Müdahalesi	63
4.6. NATO Müdahalesinin Sonucu ve Bilançosu	67

V. BÖLÜM.....	70
NATO’NUN BOSNA-HERSEK VE KOSOVA MÜDAHALELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE ULUSLARARASI HUKUKA ETKİLERİ	70
5.1. NATO’nun Kosova Müdahalesi ile Bosna-Hersek’e Müdahalesinin Karşılaştırmalı Analizi	70
5.2. NATO’nun Kosova Müdahalesinin Uluslararası Hukuka ve Etik’e Uygunluğu	71
5.3. NATO’nun Bosna Müdahalesinin Uluslararası Hukuka ve Etik’e Uygunluğu	73
5.4. NATO Müdahalesinin Koruma Sorumluluğuna Etkileri	75
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	82

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BİO	: Barış için Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
ICISS	: International Commission on Intervention and State Sovereignty
KFORR	: Kosovo Force
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
R2P	: Koruma Sorumluluğu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UÇK	: Ushtria Çlirimtare e Kosovës
UKOAK	: Ulusal Kurtuluş Ordusu Antifaşist Konseyi
UNMIK	: United Nations Interim Administration Mission in Kosovo
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
YFC	: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
YSFC	: Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti

GİRİŞ

Balkan toprakları coğrafi konumu nedeniyle asırlar boyunca farklı imparatorlukların egemenlik mücadelesi ettiği bir alan olmasıyla birlikte tarih boyunca çeşitli inanç, kültür ve dillere ev sahipliği yaparak birbirinden farklı etnik grupları bir arada tutan bir coğrafya olmuştur. Roma ve Bizans İmparatorluklarının yanı sıra uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin de egemenliği altında olan Balkan topraklarındaki Yugoslavya, Doğu ve Batı arasında bir köprü görevi üstlenmiştir.

I. ve II. Dünya Savaşlarının ardından çalkalanmaya başlayan Balkan coğrafyası, 19. Yüzyıl karmaşasının ardından kendisini tekrardan savaş ortamı içerisinde bulmuş ve milliyetçilik akımının etkisi ile bağımsızlıklarını ilan etmeye başlayan devletlerin mücadelesi doğrultusunda travmaların hâkim olduğu bir alan haline gelmiştir. Bir millete ait duyarlılığı, bilinci canlandıran milliyetçilik akımının Balkan topraklarında yayılması, bölgenin çok uluslu yapısı içerisinde anlaşmazlıkları getirerek krizlere neden olmuştur.

1990'lı yıllar Balkanlar'da bunalımlı sürecin başladığı, Tito'nun ölümü ve Yugoslavya Federe Devletinin dağılmasıyla beraber toplumları bir arada tutan ve birbirinden farklı grupların izole olmasını engelleyen birliğin ortadan yok olmaya başlaması karışıklıkların ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bosna Hersek ve Kosova'da görülen kriz, bölgenin yaşadığı en büyük sorunlar olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra görülen en kanlı savaş yılları böylelikle başlamıştır. Federe Devletlerin arasında yaşanan ve sonucunda uluslararası aktörleri sürece dâhil olmaya mecbur bırakan kırılmalar Balkanları bölgede çatışmaların giderek arttığı ve bölgede katliamların gerçekleştiği yeni bir dönem içine sokmuştur. Hırvatistan ve Slovenya'nın ardından bağımsızlıklarını ilan eden Bosna Hersek ve Kosova'nın, Yugoslavya'dan ayrılma isteği sıcak çatışma sürecinin başlangıç noktası olmuştur.

Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korumasına yönelik kararlar almış olmalarına rağmen AT ve Batılı Devletlerin Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık sürecine destek olmaları diğer etnik grupları da cesaretlendirmiş olsa da Bosna Hersek

ve Kosova'da sürdürülen bağımsızlık mücadeleleri felaketler doğurmuş; bölgede tecavüzler yaşanmış, bölge halkı Sırp güçler ve Yugoslav Ordusu tarafından göçe zorlanmış ve askeri savaşın beraberinde sivil cinayetlerin sayısı da artmıştır.

1992 yılında Bosna Hersek'in bağımsızlık kararı Sırbistan tarafından beklenmedik bir şekilde karşılanmış ve Sırp'lar bu karara karşılık bölgede büyük bir etnik katliama sebep olmuştur. 1992'de Bosnalı Müslümanlara yönelik düzenlenen etnik temizliğin ve şiddetin farklı çeşitlere bürünerek uygulanması, meselenin bir iç çatışma olmaktan çıkarak uluslararası yankı uyandırmasında etkili olmuştur. Sonuçları itibariyle Bosna Hersek'te yaşanan Sırp-Boşnak çatışması, uluslararası ilişkiler açısından çeşitli gelişmelere yol açmış ve var olan tehditlerini kaybetmesiyle amaçsız kalan NATO'nun yeni bir görev arayışına girdiği 1990'lı yıllarda varlığının gerekliliğini kanıtlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kosova'nın bağımsızlık girişimine Yugoslavya yönetiminin negatif bakması ve bu talebi kabul etmeyip Tito tarafından 1974 yılında Kosova'ya tanınan ayrıcalıkları da yok sayması birlik içerisinde huzursuzların giderek artmasına sebebiyet vermiştir. Kosova'nın Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve Tito'nun ölümünün ardından yeniden şekillenen Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile yaşadığı siyasi sıkıntılar, tarihsel bir arka plana sahiptir. İkili arasındaki gerilim zamanla savaş boyutuna ulaşmıştır. Tito'nun ölümünün ardından yaşanan gelişmeler karşısında Kosova'da gösteriler düzenlenmiş, yeni Sırp lider Miloseviç'e ve yönetime karşı protestolar düzenlenerek Kosova için önce özerklik hakkı daha sonra da bu istek ile bağlantılı olarak kendi kaderlerini tayin edebilmek adına bağımsızlık talep edilmiştir. Ancak Sırp'ların, Kosovalı Arnavutların bu taleplerine herhangi bir çözüm üretmeyerek bu talepleri görmezden gelmesi ve sürecin barışçıl yollar ile çözülmeyeceğini, ancak şiddet ile karşılık verilmesi doğrultusunda bir sonuca varılabileceği fikri ile bütünleşmiş Kosova Kurtuluş Ordusu'nun devreye girmesi olayların boyutunu değiştirerek yükselen Sırp Milliyetçiliğinin bir meyvesi olarak Arnavut Milliyetçiliği ve mücadelesini beraberinde getirmiştir.

Sırp'ların gerçekleştirdiği saldırıların sivilleri de içermesi uluslararası aktörlerin dikkatini bölgeye vermesinde etkili olmuştur. AB ve Batılı Devletler sürece nasıl dâhil olabileceğine dair ortak bir görüşe varma noktasında sıkıntıya düşmüş, arabuluculuk çalışmaları sonuçlanmamış ve görüş birliği sağlayamamaları nedeniyle bölgeye

Birleşmiş Milletler ve NATO dâhil olarak müdahale etmişlerdir. Ortak bir kimlik oluşturulamayan ve kimliklerin farklı değerlere sahip olduğu Kosova’da krizin önlenmesi için büyük güçler tarafından gerçekleştirilen girişimlere rağmen, krizi önlemede arabuluculuğun ve barışçıl çözümlerin yetersiz kalması üzerine Bosna Hersek’te yaşanan olaylara geç kalmışlığın yeniden yaşanmaması ve vakit kaybedilmemesi adına 1999 yılında NATO Kosova’ya müdahale gerçekleştirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı çıkmadan gerçekleştirilen NATO müdahalesi krizi sonlandırmış olsa da uluslararası siyasette “insani müdahale” kavramı çerçevesinde ciddi tartışmalarına sebep olmuş ve bu müdahale uluslararası ilişkiler literatüründe bir norm olarak “koruma sorumluluğu”¹ kavramının temelini atmıştır.

Beş bölümden oluşan bu çalışmada, Balkan topraklarındaki karmaşa ele alınmış olup Bosna Hersek ve Kosova bölgelerinde yaşanan çatışmaların tarihi süreci üzerinde durularak NATO’nun gerçekleştirdiği müdahalelerin insani ve askeri boyutları üzerinde durulmuştur. İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu kavramlarının gelişim süreçleri incelenmiş kavramların geçmişten bu güne kadar olan süreçleri çerçevesinde NATO’nun gerçekleştirdiği müdahaleler değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, NATO’nun Bosna Hersek ve Kosova topraklarında gerçekleştirilen savaşlarda, Sırp güçlerine karşı uyguladığı müdahalenin uluslararası hukuk ve etik açısından meşru olup olmadığına yanıt aramaktır.

Bu çalışmada Bosna Hersek ve Kosova’da yaşanan çatışmaların, Sırp tarafından baskıya uğrayan ve zulüm gören Müslüman Boşnak ve Arnavut grupların başkaldırısı ile sonunda savaşın kaçınılmaz olduğu saldırıların Balkan coğrafyasında yaşattığı gerginlikler sonucu ABD, BM, NATO ve Batılı güçlerin üstlendiği arabuluculuk ve müdahale süreçleri Misha Glenny’in Balkanlar 1804-1999 isimli eserinden incelenerek analiz edilmiştir. Balkan milliyetçilikleri, ulusların bağımsızlık süreçleri ve NATO’nun gerçekleştirdiği müdahaleleri konu alan ana kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Balkanlar’daki ulusların bir arada barış içinde yaşamasının

¹ Egemenlik kavramını yalnızca bir hak olarak görülmeyle kalmamış, “Koruma Sorumluluğu” kavramı ile beraber bir sorumluluk olarak görülmüştür. Devletler, yurttaşlarını insanlığa karşı suç sayılabilecek soykırım, etnik temizlik gibi girişimlere karşı koruyabilmekle yükümlendirilmiştir. Dolayısıyla devletlerin hem kendi vatandaşlarını koruyabilmesi hem de egemenlik haklarına saygı göstermesi devletlere bir sorumluluk olarak yüklenmiş ve sorumluluklarını yerine getiremeyen devletler için “başarısız devlet” tanımı kullanılmıştır. (ICISS, 2011)

önündeki en büyük engel olan milliyetçi tarihlere sahip olmaları bölgedeki krizlere yol açmış ve bölgedeki bu bunalımı anlayabilmek adına Şule Kut'un Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik eserinden ana kaynak olarak yararlanılmıştır.

R. J Crampton tarafından yazılan İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar adlı eserde Balkan coğrafyasında bulunan ve Yugoslavya topluluğu içerisinde yer alan ulusların tarihi süreçlerinden başlanılarak etnik kimlikleri ve milliyetçiliklerinin oluşum süreleri üzerinde durulmuş, milliyetçilik olgusunun bu kimlikler üzerinde oluşturduğu bağımsızlık talebinin etki ve sonuçları incelenmiştir. Yine İrfan Kaya Ülger'in ele aldığı Yugoslavya Neden Parçalandı? Eseri ile Yugoslavya'yı oluşturan halkların tarihleri ve Bosna Hersek ile Kosova'nın bağımsızlık sürecinde yaşanan gerilimler detaylı olarak incelenmiştir. Balkan coğrafyasını anlamak adına önemli kaynaklardan olan bu eserler, Yugoslavya'da yaşanan krizleri anlamak açısından önemli kaynaklardır.

Konunun belge ve maddeler ile desteklenebilmesi aşamasında 1945 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan yararlanılmıştır.

NATO'nun gerçekleştirdiği müdahaleleri daha kapsamlı inceleyebilmek ve anlayabilmek adına Dr. Levent Yiğittepe'nin Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri eseri kullanılmıştır.

Birinci bölümde uluslararası hukuk sisteminde askeri müdahale kavramına değinilmiş insancıl müdahale kavramı ele alınarak bu kavramın ortaya çıkış ve gelişim süreci anlatılmış ve Birleşmiş Milletler Antlaşması çerçevesinde kavrama dair yapılan düzenlemeler ile "insani müdahale" kavramının hangi durumlarda meşru sayılabileceği maddeler ile açıklanmıştır.

İkinci bölümde uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler sonucunda küreselleşme ile ortaya çıkan yeni risk ve tehditler çerçevesinde güvenlik anlayışının dönüşümü incelenmiş olup sisteme hâkim olan yeni kaygılarla beraber soğuk savaş sonrası sürecin getirdiği yeni güvenlik kavramı üzerindeki durularak güvenliğin dönüşümü ve bu değişimin NATO'nun müdahale alanına nasıl etki ettiği açıklanmıştır. Güvenlik kavramının dönüşümü ile II. Dünya Savaşı sonunda ABD tarafından kurulan, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması ile sistemdeki varlığı belirsizliğe düşen NATO'nun yeni politikalar ve yeni alan elde etmesindeki etkisi

üzerinde durulmuştur. Somut tehdidi ortadan kaldırma amacı ile kurulan NATO'nun ittifak ve işbirliği ile genişleyerek geleneksel yapısından çıkıp soğuk savaşın etkileriyle beraber şekillenmesi açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde yıllar boyunca Kosova bölgesinde hak iddia eden Sırp lar ve Arnavutlar arasındaki Kosova meselesinin tarihsel süreci incelenerek Kosova Savaşı'nın sebepleri ve savaşın tarihsel arka planına değinilmiştir. Kosova'nın tarihsel ve duygusal açıdan Arnavutlar ve Sırp lar için sahip olduğu anlam, iki etnik grup arasındaki çatışmaların başlamasına sebep olarak Balkan topraklarında günümüzde hala bir sorun olarak bahsedilebilecek anlaşmazlıkların doğmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Kosova meselesi detaylı olarak incelenerek; Yugoslavya Lideri Tito'nun Kosova üzerindeki etkisi, yine bölgedeki çatışma ve çatışmanın getirdiği sonuçlar ile NATO'nun bu soruna yaklaşımı iki milletin süreç boyunca izlediği politikalar doğrultusunda anlatılmıştır. NATO'nun BM kararını beklemeden gerçekleştirdiği müdahalenin, “insani müdahale” kavramı kapsamında incelenerek müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu ve insan hakları açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde tarih boyunca farklı imparatorlukların hâkimiyet alanı olan Bosna Hersek'in II. Dünya Savaşı ile beraber Yugoslavya devletleri arasında yer alması ve Tito'nun ölümünün ardından iktidara gelen Sırp lider Miloseviç'in Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile bağımsızlığını ilan eden Bosna Hersek üzerinde izlediği politikalar ele alınarak Bosna Hersek'te yaşanan Sırp-Boşnak Savaşı'nın tarihsel arka planı incelenmiştir. Sırp ların Müslüman Boşnaklar üzerinde uyguladığı şiddet yanlısı politikalar karşısında Batılı güçler ile Birleşmiş Milletler 'den beklenen yardımın gecikmesinin doğurduğu, katliam ve felaketleri barındıran sonuçlara değinilerek NATO'nun Bosna Hersek'e olan müdahalesinin sebep olduğu uluslararası tartışmalar ve müdahalenin insani boyutları üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde ise NATO'nun Bosna Hersek ve Kosova'da gerçekleşen Sırp saldırılarında uyguladığı müdahalenin askeri ve insani boyutları detaylandırılarak iki bölgede gerçekleşen bu müdahalenin karşılaştırmalı analizi ile etik açıdan hukuka uygunluğu açıklanmaya çalışılmıştır. Gerçekleştirilen müdahalenin meşru olup olmadığına dair incelemeler hem Uluslararası Hukuk hem de Birleşmiş Milletler Antlaşması çerçevesinde yapılarak operasyonların insani boyutları ile beraber sorunsala bir yanıt aranmıştır.

I.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Hukukta ve Birleşmiş Milletler Sistemi'nde Askeri Müdahale

Toplum düzenini sağlamayı esas alan Hukuk, uluslararası barışı ve güvenliği koruma yolunda da etkili bir rol oynamaktadır. Yalnızca iç hukukun sağlanmasında etkili olmamakla birlikte, uluslararası düzenin de korunabilmesi için hukuk, insanlık için temel bir gereksinim olarak görülmektedir. Uluslararası Hukukta müdahale veya kuvvet kullanma kavramı, düzene tehdit oluşturabilecek bir şiddet algısı sonucunda ve diplomatik çözümlerin bir sonuca varamayacak olması durumunda askeri güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsani veya askeri müdahale, siyaseti etkileyen dinamiklerdir. Ortaya çıkan karışıklıklar, iç düzenin bozulması, başkaldırı veya ayaklanma gibi durumlarda, çeşitli yolların denenmesi ve barışçıl bir yolun bir çözüm getirememesi durumunda dışarıdaki bir güç tarafından uygulanan güç kullanımı ile askeri müdahale tanımlanabilir. Askeri müdahaleyi insani müdahaleden ayıran en önemli nokta, askeri müdahalede iç düzeni bozulan devletin veya egemenliğin onayına gerek duymadan, bölgede oluşan olayların barış sürecini bozması durumunda güç kullanılabilir durumda olmasıdır. Ancak bu iki kavramı birleştiren bir nokta da iki kavramda da güç kullanımının iç içe geçmiş olmasıdır. Uluslararası Hukuk çerçevesinde yapılan askeri müdahalelerde genellikle yapılan müdahalenin amacında “insani amaçla” yapıldığına dair kavramlara rastlamamız da mümkündür. Böylelikle askeri müdahale kavramı uluslararası düzende meşruluk kazanacaktır. Yani askeri müdahale yapılırken insani bir yardım amaçlanabileceği gibi, insani müdahale yapılması için de askeri güce başvurulabilir.

Uluslararası Hukukta askeri müdahale kavramı, başvuru yöntemlerinin barışı sağlayamaması durumunda uygulanan ve müdahalede kullanılacak güç kullanımı boyutunun bölgede yaşanan olayın şiddetine göre belirlendiği bir yöntemdir. Bu yöntemin en son başvuru yöntemi olmasının sebebi, uygulanması durumunda askeri ve sivil kayıpların yaşanmasına sebep olabilecek boyutlara ulaşabilme ihtimalinin olmasıdır. Uluslararası örgütler tarafından uygulanan müdahalelerde karşımıza çıkabilecek bir diğer kavram da egemenliğe tehdit olacaktır. Yapılan bu girişimlerin

diplomatik anlamda meşruluk kazanması için, başvuru barış girişimlerinin hiçbir şekilde sonuç vermiyor olması önemlidir. Ancak bu şekilde, dışarıdan bir kuvvetin bir devletin iç işlerine karışması egemenlik için önemli bir nokta olan bağımsızlık prensibine müdahale etme durumunu açıklayabilir. Örgütler, müdahalede bulunsalar dahi, bir devletin siyasi bağımsızlığını tehdit etmeyecek şekilde ve iç işlerine karışmama ilkesini göz önünde bulunarak müdahalelerini gerçekleştirmek zorundadır. Aksi takdirde toprak bütünlüğünü bozmaya yönelik yapılan müdahaleler, barışı sağlamaktan çok mevcut düzene karşı bir tehdit oluşturmaktadır ve diplomatik anlamda hukuki kurallara uymamaktadır.

Uluslararası Hukukta, devletlerin ilişki düzeyinin artması milletlerarası kuruluşların artması ile hızlanmıştır (Özman, 1964). Uluslararası Hukuk veya bir diğer adları ile milletlerarası hukuk, devlet hukuku kavramı I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barışı kalıcı bir şekilde sağlayabilmek amacıyla karşımıza çıkmıştır. Bu kavram tarih olarak eskilere dayanmaktadır. Milletler Cemiyeti, galip devletler tarafından kurulmuş, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak adına devletlerarası ilişkilerde ilk uluslararası örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası Hukukun gelişmesi açısından, Milletler Cemiyeti önem taşımaktadır. Uluslararası Hukukun evrenselleşmesinde oldukça etkili olan cemiyetin kuruluş amacı olan uluslararası barışı sağlamanın yanı sıra, uluslararası işbirliğini geliştirmek de zamanla amaçları arasında yer almıştır. Milletler Cemiyeti kendine özgü yapısıyla hukuksal bir nitelik taşımış, uluslararası örgütlenmelere yol açmış, uluslararası hukuku vurgulayarak kurallara kesinlikle uymak, karşılıklı ilişkilerde adaleti korumak ve uyuşmazlıklar doğrultusunda çözüm arayışlarına gidilmesi gibi süreçlerin de başlangıcı olmuştur (Morgenthau, 1970).

28 Nisan 1919 tarihinde kurulan Milletler Cemiyeti'nin varlığını kalıcı bir şekilde sürdürememesi sonucu organizasyon başarısız olmuştur. Örgütün başarısızlığını ortaya koyan II. Dünya Savaşı'nın çıkması ve bu savaşa engel olamaması ile beraber dağılan Milletler Cemiyeti, 20 yıl kadar devletlerarası ilişkilere hizmet veren bir kuruluş olmuştur. Uluslararası düzeni sağlamada başarısız olan ve bu başarısızlık sonucu dağılan cemiyetin yerine, evrensel ve barışı sağlamada çok daha etkili bir örgüt olarak Birleşmiş Milletler ortaya çıkmıştır. Çok amaçlı örgüt, bağımsız

lkelerden oluşmuş ve siyasi, ekonomik, güvenlik, sosyal vb. alanlarda evrensel bir örgüt olma niteliği taşımıştır (Arı, 2012).

Her ne kadar başarısız olsa da Milletler Cemiyeti, yeniden barışı sağlama adına kurulan Birleşmiş Milletler için bir temel oluşturmuştur. Askeri müdahalenin ancak zorunlu durumlar halinde kullanılmasının meşru görülmesi ve aksi durumlarda kuvvet kullanımını yasaklanmasına dair ilk adımlar Milletler Cemiyeti ile atılmıştır. Yıkıcı etkilere sebep olan II. Dünya Savaşı sonunda yeni bir kuvvet kullanma yasağı düzenlenmiş ve Birleşmiş Milletler Anlaşması ile geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması Madde 2/4'te üyelerin bir başka devletin egemenliğine müdahale etmek, toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmaktan veya BM ile uyuşmayacak amaçlar doğrultusunda kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçındıkları açıkça belirtilmiştir. Ancak kuvvet kullanımı tamamen yasaklanmamış, kuvvet kullanmanın tek istisnası yine BM Antlaşması Madde 51'de yer alan barışın tehdidi veya saldırma durumunda meşru müdafaa hakkı ile açıklanmıştır (Tarhanlı, 2003, s. 5). Böylelikle BM Antlaşması, uluslararası anlaşmazlıkların ancak barışçıl "yollar ile çözülmesini esas almış, ye devletlerin kuvvet kullanmalarını kısıtlamış, barış üzerinde duran ve tehdidi azaltmaya yönelik bir sistem belirleyerek üyelerin istisnai (zel koşulların –dört istisna maddenin- söz konusu olduğu) durumlar haricinde kuvvet kullanmasını yasaklamıştır. Kuvvet kullanımının istisna durumları; hükümet rızası, kolektif meşru müdafaa, barışı koruma operasyonları ve insani müdahale kavramlarıdır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, barışın ve güvenliğin sağlanması yolunda hukuki bir ereve oluşturarak bir devletin tek taraflı bir şekilde diğer bir devlete karşı askeri müdahalede bulunmasını hukuka aykırı bir davranış olarak değerlendirmiştir. Barış ve güvenliğin tehdit altında olması veya meşru müdafaa gibi durumlarda, BM Güvenlik Konseyi'nin onayı doğrultusunda yalnızca askeri müdahalenin yapılmasını mümkün kılar. Birleşmiş Milletler için önemli olan, devletlerarasında çıkabilecek olası bir çatışma ihtimalini önlemek ve istikrarlı bir şekilde uluslararası barışı sağlamak olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin varoluş sebebi kuvvet kullanımına gerek duymadan sorunlara çözüm üretmektir. Güvenlik Konseyi, barışçıl önemlerin sonuç vermemesi durumunda askeri müdahale sürecini gerçekleştirebilecektir.

1.2. İnsani / İnsancıl Müdahale

Uluslararası Hukukun öncelikli ilkesi devlet egemenliği olmasına rağmen insani müdahale kavramı, zamanla uluslararası hukukun önemli konularından biri haline gelmiştir. Kökü eskiye dayanan bu kavram “Haklı Savaş” olarak da görülmüştür. Haklı Savaş, savaşın kısıtlanmasında bir araç olarak kullanılarak savaşın meşrulaştırılmasını önleme amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsani müdahale kavramı da bu tanımın bir uzantısı olarak görülmüştür (Yalçınkaya, 2008).

İnsan hakları hareketlerinde yaşanan artış, ülkelerin kendi içerisinde yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, insan haklarını koruyabilmek adına gerçekleştirilecek müdahalenin uluslararası hukuk içerisinde devlet egemenliği ve kuvvet kullanma yasağı prensiplerine karşı meşruluğunu kazanmasına sebep olmuştur. Günümüzde değişen uluslararası sistem, II. Dünya Savaşı ile beraber uluslararası düzeni sağlayan temel ilkelerin şekillenmesine sebep olmuştur. Genel anlamda insani müdahale, bir devletin diğer bir devlete karşı oluşturduğu tehdit durumlarında ve insan haklarının ihlalinin yaşanması durumunda kullanılan kuvvet olarak tanımlanmaktadır (Keskin, 1998).

Var olmasının sebebi savaşların devam etmesi olan ve diğer müdahalelerden kuvvet kullanımı açısından farklı olan bu kavram insancıl nitelikli gerçekleşen olayları önlemek ve engellemek adına önemlidir. Bir ülkede insan haklarının ağır bir şekilde ihlal edilmesi, soykırım yapılması gibi durumunda diğer devletler veya uluslararası örgütler aracılığı ile sivil halkın korunabilmesi amacıyla kuvvet kullanılarak yapılan müdahaleler ile askeri müdahale kavramını ifade etmek mümkündür. Diğer bir tanım ile bu kuvvet kullanımını, insanlık için yapılan bir iyilik savaşı olarak da tanımlanmıştır. Bu noktada devletlerin kuvvet kullanımındaki amaçlarının insancıl olup olmadığı önem taşımıştır. Tartışmalı ve kökeni eski tarihlere dayanan bir kavram olan insani müdahale kavramı, gündemde olmaya devam etse de hukuki açıdan bir hak olma niteliği taşımamaktadır. Uluslararası kuruluşlara taşınması Fransa aracılığı ile sağlanan kavram, yine Fransa aracılığı ile 1988’de 43/131 sayılı Karar² ile Birleşmiş Milletler (BM) tarafından benimsenmiştir (Türkmen, 2006)

² BM Genel Kurulu’nun 34/131 sayılı Karar <https://undocs.org/en/A/RES/34/131> (erişim tarihi: 20.04.2022).

İnsani müdahale kavramında yetkili merci Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyidir. Meşru müdafaa hakkına sahip olan tek taraflı saldırıya uğramış devletken, konseyin devreye girmesi ile beraber asıl olan Konsey'in vereceği kararlar olacaktır. Uluslararası barışın sağlanmasına yönelik zorlayıcı önlemler Antlaşmanın 7. Bölümünde düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 39. Maddesi³ ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, barışın ve güvenliğin bozulmasına ve tehdidine yönelik durumlarda kuvvet kullanma hakkına sahiptir. Bununla beraber yine antlaşmasının 42. Maddesinde⁴ barışçıl yollar izlenmesi ile herhangi bir başarıya ulaşamaması durumu da konseye askeri müdahalede bulunma yetkisi vermiştir. Güvenlik Konseyi, bu yetkileri uygulama noktasında Birleşmiş Milletler'in ilke ve amaçlarına uygun hareket etmelidir. Böylece konseyin insani yardım amaçları doğrultusunda gerçekleştireceği müdahaleler uluslararası hukuk açısından uygun görülecektir.

İnsani veya insancıl müdahale kavramının meşruiyeti tartışmalı bir konudur. Günümüzde insancıl müdahale kavramının daha çok meşruluğu üzerinde yoğunlaşmıştır. İnsan haklarının ihlali doğrultusunda yaşanan etnik temizlik, soykırım vb. durumlarda silah kullanılarak gerçekleştirilecek insani müdahalenin meşruluğuna dair yaklaşım günümüzde kabul gören bir noktaya ulaşmıştır (Reçber, 2016).

1.3. Birleşmiş Milletler Şartı Çerçevesinde İnsan Hakları ve İnsani Müdahale Düzenlemeleri

Küreselleşme ile değişen uluslararası sistem içerisinde devletler üzerindeki tehdit algıları değişmiş ve uluslararası düzen konusunda yeni değerlendirmelerin yapılması bir zorunluluk haline gelmiştir. İnsani müdahale kavramı, son dönemlerde uluslararası hukukun önem verdiği konular arasında yer almıştır.

³ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 39. Maddesi için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (erişim tarihi: 20.04.2022). Maddeye göre, Güvenlik Konseyi gerekli durumlarda güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunma hakkına sahiptir veya 41. Ve 42. Maddeler uyarınca önlem alabileceğini belirtir.

⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Antlaşmadaki 41. Madde gereğince alınan önlemlerin yetersiz kalması durumunda 42. Madde ile uluslararası barış ve güvenliği koruyabilmek adına her türlü girişimde bulunabileceğini belirtir.

Devletlerin ana aktör olduğu uluslararası sistemde, etnik tartışmaların ortaya çıkması, mülteci sorunları ile etnik temelli azınlık grupların kendi kaderlerini tayin etmek istemesi gibi insan haklarını barındıran sorunlar devlet egemenliği ilkesi çerçevesinde yeni tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Devletlerin egemen eşitliğini ve içişlerine karışmama ilkesini temel alan uluslararası sistemde güvenlik kavramı genel olarak devletlerin çıkarları ve devletin güvenliği ile ilişkilendirilirken son dönemlerde insanların güvenliği de ön plana çıkmıştır. Soğuk Savaş sonunda ortaya çıkan müdahalelerde temel hak ve özgürlükler çerçevesinde şekillenen insani müdahale kavramının meşruluğu gündeme gelmiştir. İnsani müdahalenin taraftarları ve karşıtları arasında, insani müdahalenin yasallığı ve insani müdahalenin meşruluğunun suiistimallere yol açacağı tartışmaları başlamıştır.

İnsani müdahale kavramını uluslararası hukukta meşru sayacak herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktaydı. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. Maddesinin 7. Fıkrasına göre uluslararası hukukta devletlerin iç işlerine müdahale etmeme, devletlerin iç ve dış olmak üzere tüm sorunları yine kendi sorumluluklarındaydı. Sorun ne olursa olsun bir devletin egemenlik alanı, uluslararası hiçbir kuruluş tarafından müdahale edebileceği bir alan değildi. Yine BM Antlaşmasına göre, barışın ve güvenliğin tehdit altında olduğu durumlarda müdahale kararının gerekliliğinin belirlenmesi BM Güvenlik Konseyi'ne verilmişti.⁵

Soğuk Savaş sonrasında devletlerin yanı sıra bireylerin ve toplumların da uluslararası sistem açısından önemli olduğu fikri yaygınlaşmıştır. Güvenlik açısından tehdit anlayışı değişmiştir. Son dönemlerdeki etnik temizlik, soykırım, yağmalama, sınır dışı etme gibi insanlık suçu eylemlerinin artması uluslararası sistemi yeni bir tehdiye karşı düzenlemeler gerçekleştirmeye ve önlem almaya yöneltmiştir. İnsani müdahale kavramının uluslararası hukuk içerisinde yer almasının önündeki en büyük engel BM Antlaşması'nın egemenliği koruması ve barışı korumaya yönelik izlediği politikaların devletlerarası ilişkilerde iç işlerine karışma yetkisi vermemesi olmuştur.

Özellikle Kosova Savaşı ile gündemdeki yerini koruyan insani müdahale kavramının yasallığına ilişkin tartışmalar, insan haklarının korunması ile BM Antlaşmasında bulunan normların çelişmesi nedeniyle çözüme ulaşmıyordu. İnsani müdahale doğrultusunda gerçekleştirilen operasyonların artması uluslararası sistemde

⁵ Antlaşmanın 7. Bölümündeki 39. ve 42. maddelerin müdahale yetkisinin BMGK tarafından belirleneceği belirtilmiştir. Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945.

yeni düzenlemeler yapılmasını beraberinde getirerek BM'in 2001 yılında insani müdahalenin hangi durumlarda yapılabileceği ve nasıl yürütüleceğine dair bir rapor hazırlamasını getirmiştir. 2001 yılında düzenlenen Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu⁶ (ICISS) müdahale ilkesini yumuşatmış, insan haklarının korunması doğrultusunda egemen devletlere sorumluluklar yüklemiştir. Komisyonda öne sürülen bu düşünce 2005 yılında gerçekleştirilen BM zirvesinde desteklenmiş ve "Koruma Sorumluluğu" halini almıştır. Bu karara göre; insan haklarını ihlal edebilecek insanlık suçu, etnik temizlik, soykırım ve savaş suçu durumlarında egemen devlet gerekli müdahaleyi yapmaması halinde uluslararası örgütler müdahale yetkisine sahip olacaktır.

1.4. Koruma Sorumluluğu (R2P)

İlk olarak bir rapor olarak karşımıza çıkan Koruma Sorumluluğu, Birleşmiş Milletlerin resmi bir belgesi haline gelmiştir. Egemenlik ve insani müdahale arasında kalmış bu kavram, yayınlanan rapor ile müdahale hakkını "koruma sorumluluğu" olarak adlandırarak uluslararası arenada bir norm haline gelmiştir. Raporda egemenlik sadece bir hak olarak görülmemiş sorumluluk olarak sunulmuştur ve sorumluluğunu yerine getiremeyen devletlerin başarısız olduğu belirtilmiştir (ICISS, 2001, 8-13). Yalnızca devlete ait olmayan, aynı zamanda uluslararası topluma da ait olan koruma sorumluluğunun kabul edilmesiyle beraber Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi uluslararası barışın sağlanmasında ve güvenliğe karşı herhangi bir tehdit durumunda yetkili ana aktör haline gelmiştir. Koruma Sorumluluğuna Birleşmiş Milletler tarafından iç sorumluluk boyutunun kazandırılması, kavramın uluslararası bir norm halini almasına sebep olmuştur.

Yaşanan gelişmeler sonucunda bireylerin güvenliği yalnızca yaşadıkları ülke içerisindeki hükümet için değil, uluslararası toplumda da önem taşıyarak koruma sorumluluğu kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hukuki açıdan bir temeli olmaması nedeniyle dış müdahalelerin meşrulaştırılmasında yeterli olmayan insani müdahale kavramının yerine krizlere edilecek müdahalenin bir sorumluluk olarak

⁶ "İnsani Müdahale" kavramını yaygınlaştırmak ve meşru kılmak üzere toplanan katılımcıların oluşturduğu komisyondur. (ICISS, 2001)

karşımıza çıkması “müdahalenin çağrıştırdığı negatif algıyı azaltmayı hedeflemiş ve sorumluluk adı altında yeni bir kavram olarak ortaya konmuştur (Sürücüoğlu, 2017). Koruma sorumluluğu kavramı, egemen devletin kendi sınırları içerisinde gerçekleşen soykırım, savaş, etnik çatışma, insanlık suçu gibi durumların mevcut hükümet tarafından bastırılmaması durumunda uluslararası örgütlerin müdahale ederek sorunun çözülmesidir. Egemen devletin yalnızca kendi toplumlarına değil, uluslararası topluma karşı da sorumluluk sahibi olduğu sistemde koruma sorumluluğu politika, ekonomi vb. alanlarından ziyade yalnızca soykırım, etnik temizlik, savaş suçları gibi insan hakkı ihlalleri ile sınırlandırılmıştır.

Daha çok tepki verme sorumluluğunu içeren insani müdahale kavramından esas alınan insan haklarını korumaya yönelik haklarken koruma sorumluluğunda insan haklarını korumanın bir haktan daha çok sorumluluk olduğu ön plana çıkartılmış ve müdahalenin bu sorumluluk doğrultusunda kullanılabilceği fikrine böylelikle daha çok yaklaşmıştır.

Koruma sorumluluğu, devletlere sorumluluk yetkisi getirmiştir. Devletlerin başarısız olduğu noktada sürece uluslararası toplumun dâhil olması ile beraber barışçıl yollara başvurularak çözüm bulunması gerektiği, bulunmaması durumunda ise askeri müdahalede bulunabilecekleri belirtilmiştir (Arsava, 2011, s. 107).

Tarih boyunca güvenlik sorgulanan bir kavram olmuş ve zamanla sadece devlet üzerinden ulusal boyutta ele alınan bir kavram olmaktan çıkarak bireysel ve toplumsal düzeyde derinleşerek uluslararası ilişkiler içerisinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Tarih ve yaşanan olaylar güvenlik kavramına yeni misyonlar eklemiştir. Uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde temel unsur olan güvenlik kavramı, uluslararası sistemi oluşturan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Temelini insanı korumaya yönelik müdahalenin ve adil savaş doktrinlerinin oluşturduğu koruma sorumluluğu kavramında, gerçekleştirilen müdahalelerde hem gereklilik hem de orantılılık kavramları da öne çıkmaktadır. Bu kavrama göre koruma sorumluluğu ve insani krizi önleme gerekçesi ile yapılacak askeri müdahalelerde, daha fazla sivil kaybın yaşanmaması adına az sayıda sivil kaybın yaşanacak olma ihtimali göze alınabilir bir bedel olarak sayılmış, eşitliğin ve demokrasinin sağlanabilmesi için gereken stratejinin uygulanması sivillerin bulunduğu şartlardan çok daha iyi bir hayat yaşamasında adım olarak görülmüştür (Peker, 2021, ss. 86-88). Öncelikli olarak kriterleri arasında doğru niyet ve son çareyi bulunduran koruma sorumluluğu kavramında, orantılılık ve

gereklilik kavramları da gerçekleştirilecek kuvvet kullanımında önemli bir yere sahiptir. Herhangi bir müdahalenin gerçekleşecek olması durumunda iyi bir strateji planlamasının yapılması gerekiyordu. Yapılan müdahalenin başarılı olması gerektiği koşulu müdahalenin gerçekleştirilebilmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Bireylerin koruma sorumluluğunun ulusal düzeyde ele alındığı ve devletlere gerekli durumlarda müdahalede bulunabilme yetkisini doğuran bu kavram, her şeyden önce insani krizlerin önüne geçebilmeyi hedef almış ve bu doğrultuda bir araç olarak kullanılmıştır. Devletlerin iç işlerine herhangi bir müdahalenin hukuka aykırı sayıldığı süreçte insani müdahalenin koruma sorumluluğuna dönüşmesi, sınır ötesi müdahalelerde bir gerekçe olarak sunulabilmesini etkilemiştir. Kavram, insan güvenliğini ve huzurunu esas alan uluslararası hukuk kavramı içinde önemli bir yere sahiptir. Güvenliğin dönüşümü ile devlet güvenliğinden çok bireysel güvenliğe yönelen hukuk normlarında, insani müdahale kavramı egemenlik ve güvenlik kavramları arasında kalırken, koruma sorumluluğu ile devletlere sorumluluklar yüklenmiş ve bu sorumlulukların yerine getirilmemesi ile insan haklarının ihlal edilmesi durumunda müdahale hukuksal bir boyut kazanmıştır.

II. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK ANLAYIŞININ VE NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ

Uluslararası sistemde güvenlik kavramı, gerek devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde gerekse de uluslararası sistemdeki barış teminatında ve bu barışın devamlılığının sağlanmasında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan tarihi gelişmeler, bu kavramın döneme göre şekillenmesinde etkili olmuş ve güvenlik anlayışının sürekli yenilenen bir tanım kazanmasına sebep olmuştur. Devletler kadar birey yaşamında da yer alan ve önemli bir kavram olan güvenlik anlayışı, özünde tehlikeden uzak olmak anlamındadır. Güvenlik olgusunun var olmasında bireylerin ve devletlerin varlıkları önemlidir. Güvenlik olgusunun oluşturan etkenlerin arasında bir veya birden fazla iç ve dış tehditlerin yanında güvenliğe karşı herhangi bir tehdit oluşturabileceği düşünülen algılar veya tahminler de yer almaktadır.

2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yeni Uluslararası Güvenlik Anlayışı

Uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde temel unsur olan güvenlik kavramı, uluslararası sistemi oluşturan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Tarih boyunca dönemin koşullarına göre çeşitlilik gösteren güvenlik kavramı, değişen koşullarla beraber yenilenmiş ve zamanla sadece devlet üzerinden ulusal boyutta ele alınan bir kavram olmaktan çıkarak bireysel ve toplumsal düzeyde derinleşerek uluslararası ilişkiler içerisinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Geçmişten günümüze yaşanan olaylar güvenlik kavramına yeni misyonlar ekleyerek bu anlayışın genel çerçeveye hitap eden; bireyleri ve konuları ele alan bir kavram olarak öne çıkmasını sağlamıştır (Brauch, 2008, s. 2).

Uluslararası ilişkilerde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkeler yaşadıkları savaşların bıraktığı etkilerden kurtulmak isteyerek barış ortamı arayışına girmişlerdir. Bu dönemde barışı kalıcı olarak sağlayabilmek adına örgütler kurulmaya başlanmış ve uluslararası güvenlik için adımlar atılmıştır. Her ne kadar sıcak bir savaşa dönüşme

de, temelinde askeri gündemi ve devlet güvenliğini barındıran Soğuk Savaş döneminde yaşanan bloklaşma sistemde gerginlik yaratmış ve dönemin güçleri uluslararası güvenliğin ekonomik, ideolojik, siyasi ve askeri temeller üzerinde oluşmasında etkili olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında sivil toplum kuruluşlarının insan haklarına yönelmesi ve insan haklarına verilen önemin artması, egemenlik kavramı için bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Egemen olan devletlerin, o devletin vatandaşlarına karşı güvenlik sorumluluğu olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır (Belloni, 2006, s. 329).

Güvenlik kavramı artık genişlemiş, yalnızca devlet güvenliği etrafında şekillenmesinin yanı sıra genel bir tartışma halini almıştır (Silander, 2013, s. 265). Soğuk Savaşın bitmesi ile beraber soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik anlayışının tanımı yalnızca askeri tehdit etrafında çerçevelenmekten çıkmış ve daha geniş kapsamlı bir tanıma ulaşarak siyasi, ekonomik, barışa tehdit oluşturabilecek sosyal ve insani etkenleri de kapsayan bir tanıma dönüşmüştür. Bu dönemde, küreselleşme ile beraber, doğrudan askeri müdahalelerden ziyade toplumun güvenliğine karşı oluşabilecek her türlü tehdit uluslararası güvenlik algısını şekillendirmiştir. Güvenlik, artık devlet odaklı olmaktan ziyade öncelikli olarak birey ve toplumun korunmasına yönelik bir kavram halini almıştır. Birey ve toplum güvenliği, devlet güvenliği kadar önemli bir konuma gelmiştir. Toplumlar da bu doğrultuda güvenlik kaygılarını azaltmak adına güvenlik güçlerine, askeri teşkilatlanmalara ihtiyaç duymuşlardır (Karaosmanoğlu, 2014, ss. 13-19).

Askeri kapasiteyi artırma eğiliminde olan güvenlik anlayışının küreselleşme sürecine girmesiyle merkezine aldığı devletlerin istikrarı süreci yerine bireysel ve toplumsal adaleti getirmiş, ulusal ve uluslararası çapta barışın sürekli olarak devamlılığının sağlanabilmesi için güvenlik yapılanmaları başlamıştır. Böylelikle eski tehdit algıları değişerek küresel çapta örgütlerin kurulması ihtiyacı doğmuştur. Oluşturulan güvenlik politikalarında amaç askeri bir tehdide karşı yapılanma olmaktan savaşları önlemeye yönelik politikalara dönüşmüş ve bu politikaların amacının da sadece savaş önlemekle kalmayıp çevre kirliliği, kaçakçılık, etnik çatışmalar, uluslararası göçler gibi toplumsal tehditlerin de içinde bulunduğu bir güvenlik kaygısı tanımını uluslararası ilişkiler sisteminde oluşturmuştur (Uğurlu, 2009, s. 132).

Genel anlamda devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini kontrol altında tutan güvenlik kavramı için devletler ve değerlerin barışı asıl amacı olmuştur. Uluslararası

sistemin dinamiklerinin değişmesiyle, döneme göre kendini yenileyen bu tanım soğuk savaşın bitmesiyle devlet merkezli yapısını kırarak bireye daha çok yaklaştığı geniş kapsamlı bir tanım halini almış ve soğuk savaş sonrası dönemde insan merkezli küresel güvenlik sorunlarına hizmet etmeye başlamıştır. Küreselleşme ile tehdit algılarının çeşitlenerek artması, güvenlik kavramının yeni tehditler ve riskler ekseninde yeniden inşa edilerek örgütleri bu doğrultuda güvenlik politikalarının izlenilmesine yöneltmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki koşullar nedeniyle öncelikli olarak ele alınan güvenlik algısı 1990'lı yıllar itibariyle yerini önce özgürlük kavramının ele alınmasıyla özgürlük ve güvenlik olarak tanımlanmaya başlamıştır (Halliday, 2005, s. 521).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle girilen küreselleşme süreci, geleneksel güvenlik algılarını değiştirerek eski tehdit algılarının yerini devletler dışındaki küresel sorunlara bırakmış ve bu sorunlar karşısında küresel örgütlerin kurulması ihtiyacını doğurmuştur.

2.2. Soğuk Savaş Sonrasında NATO'nun Misyonunda ve Güvenlik Anlayışındaki Değişim

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da Sovyet ve Nazi Almanya'sının oluşturduğu tehdiide karşı bir savunma oluşturarak güvenliği sağlamak amacıyla kurulan NATO (Kuzey Atlantik Örgütü), on iki ülkenin de katılımıyla uluslararası sistemde barışa hizmet eden bir organizasyon olarak ABD önderliğindeki Batılı devletler tarafından 1949 yılında kurulmuş ve tarihin akışına göre kendine farklı misyonlar yükleyerek dünya barışının korunması amacını taşımıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin hızla yayılıyor olması Batılı devletlerde bir askeri yapılanma fikrini hızlandırmıştır. Berlin Duvarının yıkılması, dağılan Sovyetler Birliği ile soğuk savaş sonrası yaşanan bölgesel çatışmalar dünya barışının teminatı olarak tanımlayabileceğimiz NATO'nun misyonunun değişmesinde etkili olmuştur. Bu iki bloklu sistemin sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bir tehdit oluşurmuyor olması NATO'nun uluslararası sistemde yapılanmasına yol açmış ve stratejilerinin değişirmiştir. NATO, kendine yeni bir alan belirleyerek artık gelebilecek herhangi bir tehdiide karşı koymak için var olmaktan çıkıp bütün dünyada

barışın korunması ve devamlılığının sağlanabilmesi için hizmet vermeye başlamıştır. ABD, Sovyetler Birliği dağılmış olsa da NATO'nun varlığının devam etmesi kararını alarak muhtemel siyasi ve güvenlik sorunlarına yönelmiştir. Bu bağlamda NATO için yeni stratejiler hazırlanarak Avrupa'da liberal kurumların inşa süreci de başlamıştır (Nayan, 1997). Dolayısıyla NATO'nun artık güvenlik kavramı, genişletilmiş bir güvenlik algısı haline gelmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte gerek yapısı gerekse uygulamaları ile NATO Avrupa'nın güvenliği için önemli bir organizasyon olmakla birlikte aynı zamanda da siyasi ilişkileri arttıracak ve barış ortamı oluşturacak şekilde politikalar izleyen bir kuruluş olacaktır. Günümüzde hala Avrupa için güvenliği sağlama açısından önemli bir konuma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Somut bir tehdidin ortadan kalkması tamamen güvenli bir ortama yerini bırakmamış aksine küreselleşme ile yayılmaya başlayan etnik ve bölgesel çatışmalar, silahlanma, göç problemi ve uluslararası terörizm gibi güvenlik kaygıları NATO'nun var olan sorumluluklarının değişmesini bir zorunluluk haline getirmiştir. Çünkü bu dönemde Avrupa'nın tarihsel koşullarının değiştiği gibi, düşman kavramı da şekillenmeye başlamıştır. Düşman artık somut anlamda bir devlet veya ideoloji değil, küreselleşmenin de etkisiyle oluşan küresel ekonomiye veya barışın istikrarına karşı oluşabilecek herhangi bir tehdit şeklini almıştı.

Soğuk Savaşın bitmesinin ardından NATO'nun sorumluluklarının tamamlandığı düşüncesi bu kuruluşu yeni kavram arayışına sürüklemiş ve ardından gerçekleştirilen NATO zirvesinde güvenlik anlayışındaki stratejiler değişmeye başlamıştır. Sönmezoglu'na (1996) göre, yapılan bu görüşmelerde NATO'nun yalnızca askeri bir örgüt olarak düşmanını ortadan kaldırmaya yönelik sorumluluğunun olmadığı siyasal açıdan da önemli bir örgüt olduğu savunulmuştur. 1990 yılında Londra bildirgesi ile misyonundaki değişikliklerin gerçekleştirileceği belirtilmiş, değişen güvenlik ortamına göre ittifakın uygun hale getirilmesi kararı alınmış, bu bildiri 1991 Roma zirvesi ile kesinlik kazanmıştır. İttifakın yapısına yönelik kararların alındığı Roma zirvesinin ardından ortaya çıkan "yeni strateji" kavramıyla beraber bir bildiri yayınlanmış ve bu bildiride yalnızca Avrupa'da yaşacak bir askeri çatışma tehdidine karşı değil, Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye sokabilecek krizlere karşı da barışçıl yollar ile karşılık verilmesinde yardımcı olunabileceği, ittifakın iş birliği ve ortak savunma gücünün korunması esaslarına devam ettiği

üzerinde durulmuştur (SİSAV, 1997). Siyasi anlamda değişmelerin yaşanarak ilişkilerin arttığı zirvenin en önemli sonucu “yeni stratejik konsept” olmuştur. Konseptin geliştirilmesinde güvenlik sahasında oluşabilecek istikrarsızlık ve gergin ortamın sebep olabileceği potansiyel tehditler göz önüne alınması etkili olmuştur. NATO’nun güvenlik anlayışını genişleten bu konsept, güvenlik kavramının sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan da ele alınması sonucunu doğurmuştur.

Avrupa’nın herhangi bir bölgesinde yaşanabilecek istikrarsızlığın, üye olan ülkeler için tehdit oluşturabileceği fikrini esas alan örgütün yeni strateji kavramında NATO’nun temel amaçları; demokratik kurumların gelişmesi, Avrupa’da dengeyi koruyarak, istikrarlı ve güvenli ortamın sağlanması, üye ülkelerin topraklarına yönelik tehdit olması durumunda saldırıları caydırmak ve üyelerini savunmak ile dönemin gelişmelerine göre tehdidin muhtemel olduğu risk durumlarında toplanarak bir forum oluşturmak olmuştur (Davutoğlu, 2004). Böylelikle NATO’nun amacı ittifak üyesi ülkelerin güvenliklerinin korunması olduğu açıktır. Yalnızca Avrupa’ya yönelik bir tehdide değil genel anlamda Avrupa dışında da istikrara zarar verebilecek gelişmeleri tehdit olarak ele almış ve gerekli durumlarda müdahale edebileceğini karara bağlayarak siyasi ve coğrafi anlamda alanını genişletmiştir.

Muhalifleriyle olduğu kadar komşularıyla ve diğer Avrupa devletleri ile de güvenliği sağlayabilmek adına işbirliği girişimine başlayan NATO’nun istikrarı güçlendirme yönünde ortaklıklar yoluyla güvenliği sağlayabilmesinin ilk adımı 1991 yılında KAIK (Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi)’in kurulması olmuştur.⁷ NATO’nun geleceğinin belirlenmesinde önemli bir ittifak olan bu girişim, AB ile ilişkiler açısından önemlidir (Yiğittepe, 2017, s. 61). Üyeliği serbest ve bir ABD fikri olarak ortaya çıkan KAIK, üye ülkelerindeki demokratik gelişmelerin NATO tarafından desteklendiği, Avrupa haricindeki ülkelerde yaşanan gelişmelerin de desteklendiğine dair ilk ve önemli bir adımdır. KAIK silahsızlanma, demokrasi, savunma, bilimsel işbirlikleri, ekolojik sorunlar gibi bir çok konuyu ele alarak barışın tesisini sağlamak adına ortak hareketmeyi amaçlamaktadır (Çakmak, 2003, s. 271). KAIK, işbirliği, karşılıklı anlayış gibi sorumlulukların paylaşılmasında ortaklığı kabul eden bir güvenlik örgütü olmuştur. Ancak yıkılan Varşova Paktı’nın ittifaka üye olan ülkeleri

⁷ Bu konseyin adı daha sonra Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi olarak değiştirilecek ve konsey NATO ile Avrupa-Atlantik bölgesindeki üye olmayan ülkeler arasında işbirliği ortamı sağlamaya yönelik bir görev görecektir. “NATO’nun Çalışma Şekli ve Faaliyetleri”, http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html.._06.12.2004 (erişim tarihi: 20.04.2022).

yine de kendilerini geçici bir araç olarak görmüşlerdir. Kopenhag Zirvesi'nde bu ülkelerde hala devam eden bir güvenlik kaygısının yaşandığının saptanılması üzerine Soğuk Savaş sonrası döneme uygun olacak şekilde, ülkelerin endişelerini azaltabilmek adına NATO tarafından kurulan bir oluşum da Barış için Ortaklık (BİO) olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Varşova Paktının kalkması ve Berlin duvarının yıkılmış olması kalıcı bir barış ortamını sağlamamıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan birbirinden bağımsız cumhuriyetler ve Balkan topraklarında yaşanan etnik çatışmalar ile diğer bölgesel işgaller güvenlik kapsamında hala devam tehditler olduğunun göstergeleri olmuştur. Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti yaşadıkları güvensiz ortam nedeniyle NATO'ya katılmak istemişlerdir. NATO, kendisinin bir tehdit olduğuna dair bu ülkelerdeki kaygıları giderebilmek adına "demokratikleşme" adıyla Barış İçin Ortaklık (BİO) projesini uygulamaya başlamış ve böylelikle Doğu'ya doğru genişlemesine hız kazandırmıştır.

Kuruluşunun asıl amacı kendisine üye devletlere karşı herhangi bir tehdit veya saldırı olması durumunda savunma gerçekleştirmek olan NATO, Londra ve Roma zirvelerinden sonra Brüksel zirvesinde ele aldığı BİO projesini uygulamaya koyarak varlığını sürdürebilmek adına Doğu Avrupa'ya yönelmiş, demokratikleşme ve insani müdahale gibi durumlarda da çeşitli barışı sağlama yollarına girmiştir. NATO öncülüğünce eski Doğu Bloğu ülkeleriyle Sovyetlerin dağılmasıyla kurulan bağımsız cumhuriyetler arasında kararlaştırılan program askeri ve siyasi ilişkilerin yapılandırılmasına yönelik bir adım olmuştur (Woodliffe, 1998, s. 177) . BİO projesi yalnızca üye ülkeleri kapsamıyordu, üye olmayan ülkelerle de askeri açıdan işbirliği geliştirmeye dair hedefleri vardı. NATO, izlediği bu yöntem ile yakın işbirliği içerisinde olduğu ülkeleri Batı ile kaynaştırarak oluşabilecek herhangi bir güvenlik tehdidine karşı siyasi ve askeri anlamda krizlerle birlikte müdahale edebilmeyi sağlamayı hedeflemiştir. Projenin asıl amacı NATO ile Sovyet Cumhuriyetleri ve Varşova Paktı üyeleri arasındaki güvensiz ortamın kaldırılarak, güvenlik teminatının sağlanmasıdır.

BİO projesi, NATO ile Varşova Paktı ülkeleri arasında bir uzlaşma ortamı sağlayarak iki tarafa da işbirliği yapma imkânı sağlamıştır. NATO içerisinde geliştirilen BİO, sınırlara saygı çerçevesinde, katılan ülkelerle ortak bir savunma sanayisi, planlama, ordunun demokratik olarak kullanılması, barışı koruma operasyonu gibi alanlarda birlik sağlamayı hedeflemiştir. Dolayısıyla program,

NATO'nun barışı korumaya yönelik yürüttüğü operasyonlarda silahlı güçleri yeniden yapılandırarak ve örgütü güçlendirecekti. BİO hedeflerine ulaşabilmek adına faaliyetler düzenlemiş, ortak eğitim, tatbikat çalışmaları gibi faaliyetlerle kendisini bir krize veya tehdide karşı hazır konuma getirecek eğitimler, seminerler düzenlemiştir. NATO, her türlü sorun karşısında ittifak olarak çözüme gitmeyi belirlemiş, yeni ortak üyelerinin askeri güçlerini kullanarak çıkabilecek krizlere karşı da askeri kuvvetini arttırmayı hedeflemiştir. Barış İçin Ortaklık, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun genişleme stratejisini en net görebileceğimiz girişimdir.

Barış İçin Ortaklık projesinin süreçlerini hızlandırabilmek ve amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla 1994'de 15 ülkenin katılımıyla başlatılan BİO Planlama ve Gözden Geçirme Süreci, karşılıklı kullanılabilirliğe dair çalışmaların sınırlarını belirlemiştir. 1995'de ABD ve AB ortaklığında gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde "Yeni Transatlantik Deklerasyonu" kabul edilmiş ve NATO, AB, AGİK, BAB örgütlerinin birbirlerini güçlendirecek roller üstlenmesi öngörülerek karşılıklı bir güvenlik yapısı oluşturulması öngörülmüştür (Peksarı, 2006, s. 63).

1996 yılında ise arama kurtarma, insani yardım, barış tesisi gibi alanlarda programın içeriği genişletilerek, operasyonların kapsamı derinleştirilmiştir. Planlama ve Gözden Geçirme Süreci, eski Yugoslavya'daki operasyonlarda etkili bir program olmuştur. 1999'da gerçekleşen Washington ve 2002'de gerçekleşen Prag Zirveleriyle üye ülke sayısını arttırmış ve savaş zamanı Sovyetler Birliği içerisinde yer alan ülkelerin çoğunun Batı ittifakına katılımını sağlamıştır (Gaddis, 2007, s. 148).

NATO kuruluş amacının somut tehdidinin ortadan kalkmasıyla başka bir temel arayan örgüt haline gelerek uluslararası stratejik yapılanmanın bir merkezi halini almıştır. Soğuk Savaşın ardından yeni bir görev arayışına giren ve uluslararası sistemdeki varlığını işbirlikleri ile genişleme politikası uygulayarak sürdüren NATO, güvenlik anlayışında değişiklikler benimsemiştir. Düzenlenen zirvelerde güncellenen yeni konsepti ile coğrafi sınırlamaları da ortadan kaldırmasıyla NATO'nun değişim süreci gerçekleşmeye başlamıştır. Artık yalnızca bir bloka karşı savunma duvarı oluşturmanın dışına çıkmış, küresel anlamda bütün dünyada barışı sağlama yolunda hizmet etmiştir. Temeline ittifakı esas alan NATO, barışın korunabilmesi için bölgesel problemlerle de mücadele etmiştir. ABD, Soğuk Savaş biter bitmez Avrupa'dan çıkmayı düşünmemiş veya bu bölge ile bağlarını koparmamış aksine mevcut konumunu koruma yolunda bir strateji izlemeye devam etmiştir.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası dönemde NATO'nun BM ile İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni bir uluslararası sistem şekillenmeye başlamış ve uluslararası arenadaki “güvenlik” algısı bu şekillenmeye paralel olarak değişiklikler göstermiştir. Berlin Duvarı yıkılmış, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin etkisi altında bulunduğu Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bir tehdit unsuru ortadan kalkmış, Rusya'da rejim hareketleri görülmeye başlamış ve böylelikle uluslararası sistemde var olan bloklaşmanın son bulmasıyla güvenlik kavramı küreselleşme ile algısını genişletmiştir. Küreselleşme, devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerini arttırıp bu ilişkilere bir bağımlılık kazandırırken değerlere de evrensel açıdan bir değer kazandırarak devletlerarasındaki ilişkilerde uluslararası çıkarları ortaya çıkarmıştır. Böylelikle uluslararası arenadaki aktörlerin de varlığı artmıştır (Kamer, 2002, s. 12).

1990'lı yıllar itibariyle öne çıkan demokratikleşme, siyasi ilişkilerde işbirliğinin gerekliliği stratejik açıdan SSCB'nin yıkılmasıyla odak noktasını kaybeden NATO'nun içerisindeki güvenlik algısını önemli ölçüde etkilemiştir. Tehdidin ortadan kalkması ile varlığının gerekli olup olmadığı tartışmalarının içerisinde bulunan NATO, dönemin getirdiği şartlara da uyum sağlayabilmek adı yeni alanlara yönelmiş, üstlendiği savunma rolünün yanı sıra farklı politik amaçlarla da ilgilenmiştir (Güzel, 2009, s. 34). NATO'nun oluşturduğu ittifak kültürü, ülkeler arasındaki işbirliklerinin devam etmesinde etkili olmuş, üye ülkeler arasında barışı ve istikrarı sağlamıştır. Yapılan Londra Zirvesi'nde⁸ Bu nedenle NATO varlığını sürdürmeye devam etmiş, ilerleyen süreçlerde ittifakların geliştirilmesi ve güvenliğinin sağlanması açısından üye devletlerin önceliği haline almıştır. NATO, hem askeri hem de siyasi açıdan bir değişim sürecine girerek bölgesel ve küresel anlamda farklılaşmış tehditlere karşı bir güvenlik süreci oluşturmaya başlayarak faaliyet alanlarını ve sınırlarını genişleten bir strateji izlemiştir. Roma'da gerçekleştirilen zirvede belirlenmiş Yeni Stratejik Konsept ile NATO, savunma görevinin yerini barışı koruma operasyonlarına yönelik misyonlar ile değiştirmiş, bu bağlamda diğer uluslararası aktörler ile iş birliği içinde olabileceği gibi BM ile de ortak görevlere katılabileceğini

⁸ NATO üyesi ülkelerin, 1990 Yılında ittifaklarında gerçekleştireceği etkinlikler doğrultusunda karar almak için bir araya gelerek Londra'da toplandıkları NATO Zirvesi. Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/NATO_zirvesi (erişim tarihi: 01.05.2022)

belirtmiştir.⁹ NATO genel anlamda güvenlik görevinde bir değişikliğe gitmemiştir, üye ülkelerinin güvenliğini kontrol altında tutma misyonuna devam etmiş ancak yeni stratejileri ile barış istikrarının sağlanması konusunda daha geniş bir alan kazanmıştır. Keza soğuk savaşın bitmesi var olan tehdidini yitiren ittifak, yaşanan gelişmelerle izlediği genişleme stratejisi ile uluslararası sistemde önemli gelişmelere yol açmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle şekillenen uluslararası sistemde artık dünya hegemonu olan ve NATO'nun genişlemesinin en büyük destekçisi konumundaki ABD'nin NATO'yu dış politikasında bir araç olarak değerlendirerek ülkeler arası ittifakların güçlendirilmesi önceliklerinden biri haline getirmiştir.

⁹ Roma, 1991 The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council Bkz. <https://www.nato.int/docu/basicxt/b911108a.htm> (erişim tarihi: 01.05.2022)

III. BÖLÜM

BOSNA-HERSEK SAVAŞI VE NATO MÜDAHALESİ

Etnik çeşitlilik açısından yoğun ve Balkanları anlamakta önemli bir bölge olan Bosna-Hersek, bağımsızlık sürecini sancılı geçirmiş, bölgede yaşanan etnik, kültürel ve dini farklılıkların etkilerini bağımsızlıktan sonraki sürecine kadar yaşamıştır. Tarihi şiddet, kanlı çatışmalar ve dış müdahaleler ile dolu Bosna toprakları Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rusların hâkimiyet mücadelesi alanında olmasının yanı sıra kimi zaman Sırp kimi zaman da Hırvat hâkimiyeti altında olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya'nın dağılmasının etkilerini en çok hissedenler arasında Bosna-Hersek ve Boşnaklar vardır. Yugoslavya içerisinde çok sayıda birbirinden farklı etnik grubu ve dini bulunduran bir topluluktur. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlaşma süreci başlamış ve bu durum Bosna halkının hayatta kalma mücadelesini beraberinde getirmiştir. Tarihinde halkının devamlı baskı altında kaldığı dönemler barındıran Bosna Hersek meselesi, Balkanlar için kanayan bir yara haline gelmiştir.

3.1. Bosna-Hersek Sorununun Nedenleri

Balkanların Batısında yer alan Bosna Hersek, tarih boyunca çeşitli devletlerin mücadele alanı olmuş, çok fazla göç ve istilayı tarihine kaydetmiş, etnik ve dini açıdan farklılıklara sahip bir ülkedir. Sosyolojik yapısı ile Balkan topraklarını temsil eden Bosna Hersek, yaklaşık 400 yıl kadar Osmanlı hâkimiyeti altında kalmış ve İmparatorluğun çökmesinin ardından bir vilayet haline gelmiştir. Din unsuru, Boşnakların milli kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Tarihinde, Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda bulunması bölgeye Hristiyanlık ve Müslümanlığı getirirken bölgedeki kimliklerin oluşmasında da etkili olmuştur. Birbirinden farklı bu dinler zamanla etnik bir kimlik haline gelmiştir.

Boşnaklar, içerisinde buldukları imparatorluk ve krallıklar içinde genellikle yönetilen konumda olmuşlardır. Varlıklarını öne çıkaran, II. Dünya Savaşı'nın ardından Tito tarafından oluşturulan Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti olmuştur. Boşnaklar bu birlik içerisinde, yönetilen konumda kalmamış aksine kurucu altı ülkeden biri konumuna gelmiştir. Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin

altı federe devletinden biri olan Bosna-Hersek'in kaderi, uluslararası düzenin değişmesiyle beraber Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla değişmeye başlamıştır. Josip Broz Tito'nun ölümünün ardından Yugoslavya'da başlayan dağılma süreciyle çöken komünizm ideolojisinin yerini milliyetçilik ideolojisinin doldurması beraberinde Balkan topraklarında birçok sorunu ve çatışmaları da getirmiş, siyasi istikrarın bozulması ile etnik ve dinsel açıdan ortaya çıkan farklılıklar çatışmaların temel unsuru olmuştur. Bulunduğu konum nedeniyle jeostratejik açıdan önemli bir bölgede olan Bosna Hersek toprakları, içerisinde bulundurduğu etnik ve dinsel farklılıklar nedeniyle tarih boyunca pek çok karışıklık ve çatışmalar yaşamıştır. Bosna Hersek, nüfus açısından içerisinde çoğunluğu Müslüman Boşnaklar olmak üzere, Sırp, Hırvatlar ve diğer etnik gruplardan oluşuyordu (Tanıl, 1994, s. 58). Boşnaklar hariç, Bosna Hersek'in içyapısında çatışmaların yaşanmasına sebep olan bu farklı milletler bağımsız birer devlet yapısına sahiplerdir. 1960 itibariyle Bosna Hersek'in belirli kesimlerine Sırp göç ettirilmiş ve Bosna-Hersek için Sırplaştırma politikası izlenmiştir.

II. Dünya Savaşı ile beraber yeşeren milliyetçilik ideolojisi Yugoslavya'yı da etkisi altına almıştır. Yugoslavya içerisinde Hırvat ve Slovenlerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle fiilen parçalanmalar başlamıştır. II. Dünya Savaşından sonra komünizmin çökmesi Bosna Hersek'te yaşanacak çatışmaları ve büyük bir felaket olarak nitelendirebileceğimiz sonuçlarını doğrudan etkilemiştir (Arria, 2008). Bosna Hersek'te yaşayan Müslüman Boşnaklar için kendilerinin etnik anlamda tanınmak istemeleri ve bir kimliklerinin olması isteği sorunun temelini oluşturmaktaydı. Ancak "Büyük Sırbistan" hayali Sırp'ların toprak açılığının önünde çok büyük bir engel olarak bulunmaktaydı ve Sırp'ları çözüm süreçlerinde şiddete götüren bir istektir. Tanınma talebinde olan Boşnakların bu isteğinin yerini zamanla güvenlik ihtiyacı alacaktır. Yugoslavya birer birer dağılırken Bosnalı Sırp, Bosna Hersek içerisinde ilan ettikleri Sırp Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'ya olan bağının devamı için tek başlarına bir referandum yaparak bağlı kalma kararı almışlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bölgesel bir krize sebep olacak Yugoslavya'nın dağılmasının ardından, Almanya'nın bağımsızlıklarını duyuran devletleri tanıması bu sürecin kolay olmayacağını gösterir nitelikteydi. 1992 Yılında düzenlenen referandum ile bağımsızlığını ilan eden Bosna Hersek, Milošević'in de desteklediği Bosnalı Sırp'ların bu oylamaya karşı olan direnmeleri üzerine kanlı bir iç savaşın içerisinde kendisini bulmuştur. Bosnalı Sırp,

Boşnaklara karşı askeri saldırılar düzenlemiş ve neredeyse Bosna Hersek'in %70'ini işgal altına almışlardır (Türkeş, Rüma, & Akşit, 2012, ss. 1-54). Büyük karmaşaların ve yıkımların içine girdiği savaş süreci resmen başlamış ve Bosna Hersek etnik bir temizliğe tabi tutulmuştur.

Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlığına destek olan Avrupa Devletleri'nin bakış açısı, Bosna Hersek sorununda da destekleyici nitelikte olmuştur. Bosna Hersek Boşnakları, ilan ettikleri bağımsızlığın Avrupa Devletleri tarafından tanınmasının yeterli olabileceği fikrine kapılmış olsa da Sırbistan, bu sorunu kendine göre ilerletmiş ve tarihte önem taşıyacak bir soykırımın sebebi olmuştur. Bosna Savaşı, Avrupa'yı II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir kez daha insan haklarının ihlal edildiği ve sonucunun insani felaketlere sebep olduğu bir savaşa tanık etmiştir (Tanıl, 1999, s. 144).

3.2. Bosna-Hersek Savaşı

Bosna Hersek sınırları içerisinde Bosnalı Sırp'ların önderliğini yaptığı Radovan Karadzic¹⁰, 1991 yılında dört özerk Sırp bölgesi oluşturmuş ve bu oluşturduğu bölgeleri birleştirerek Bosna Hersek içerisinde bir Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti¹¹ ilan etmiştir. İlan edilen Sırp Cumhuriyeti, Yugoslavya içerisinde kopmalar yaşanırken Yugoslavya'ya bağlı kalmak istemeye devam etmiş ve Boşnakların Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmeleri üzerine bu duyuruyu yok sayarak şiddet eylemlerine geçmişlerdir. Bosna'da gerçekleştirilen bağımsızlık müzakerelerinde Radovan Karadzic, Bosna için bu sürecin iyi gitmeyeceğini belirtmiş, bu oturum üzerine Sırp vekiller ülke parlamentosunu boykot etmişlerdir.

Hırvat ve Sloven bağımsızlıklarında Almanya'nın verdiği destek Balkan topraklarındaki kanlı iç savaşın yükselmesinde önemli bir paya sahiptir. Hırvatistan'ın bağımsızlık mücadelesindeki Sırp-Hırvat çatışmaları, diğer Yugoslavya Cumhuriyetlerini savaşa hazırlayan bir etken olmuştur. Hırvatistan ve Slovenya

¹⁰ Sonraki yıllarda "Savaş Suçlusunu" olarak ilan edilecek, Bosnalı Sırp siyasetçi ve Sırp Cumhuriyeti'nin eski başkanıdır.

¹¹ Sırpça "Republica Srpska" Bosna Savaşı sırasında Sırp Cumhuriyeti Ordusu'nun kontrolü altında Güneydoğu Avrupa'da kendi kendini ilan eden bir proto-devlettir. Egemen bir devlet olduğunu iddia etti, ancak bu iddia Bosna hükümeti, Birleşmiş Milletler veya tanınan başka bir devlet tarafından tanınmadı. Bkz. [https://en.wikipedia.org/wiki/Republika_Srpska_\(1992%E2%80%931995\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Republika_Srpska_(1992%E2%80%931995)) (erişim tarihi: 10.05.2022)

parlamentolarının aldığı ayrılık kararı üzerine, birlik olarak bir devlet oluşturan ülkelerin ortak ordusu “Yugoslav Halk Ordusu” kısa vadede bir Sırp ordusuna dönüşmüş ve saldırılara başlamıştır. Her ne kadar taraflar arasındaki savaş 1992 yılında bağımsızlığın ilan edilmesi ile beraber siyasi bir süreç olarak başlasa da aslında bu çatışmanın tarihi daha eskilere dayanıyordu (Carneige Komisyon Raporu, 1998, s. 69). Balkanlarda sahip olduğu çok dinli ve etnikli yapısıyla Bosnalıların İslamiyeti kabul etmesi, neredeyse daha o zamanlarda bile farklılıkların temelini atmaya başlamıştı. Miloşević döneminde, altı federe devleti çatısı altında bulunduran Yugoslavya'nın dağılmasının kaçınılmaz olması fikri, Sırp'ların yaşadıkları bölgeler için bir kontrol politikası izlenmesini beraberinde getirmiş hem Bosna Hersek'teki hem de Hırvatistan'daki Sırp'lar, sınırdaş hale getirilerek coğrafi ve siyasi anlamda birbirine bağlanmıştı. Daha bağımsızlık ilanı söz konusu değilken 1990 yılında başa gelen Sırp Demokrat Partisi (SDS), işbirliği yaptığı Yugoslav ordusu ile Sırbistan'ın desteğini alarak Bosna Hersek içinde kendilerini özerk ilan eden Sırp Özerk Bölgeleri'ndeki birlikleri silahlandırma yoluna girmişti.

1990 yılında oy çokluğu ile seçimi kazanan Müslüman Demokratik Hareket Partisi'nin Bosna Hersek Parlamentosunda gerçekleştirdikleri referandum sonuçlarına göre ilan ettiği bağımsızlığın Avrupa Devletleri ve ABD tarafından kabul edilip Bosna Hersek'in bir devlet olarak tanınması başta Saraybosna olmak üzere, Sırp kuvvetlerini ülke içindeki istilalarına sürüklemiştir. Bağımsızlığın tanınması bir barış ortamının sağlanmasının tam aksine, öngörülemeyen bir kaosa dönüşmüştür. Yapılan referanduma Bosnalı Sırp'lar katılmamış, referandumu boykot ederek katılım sayısını da düşürmüştür. %65'lik katılım oranına rağmen oy çoğunluğu ile tam bağımsızlık alma kararı kesinleştirilmiştir (Türkeş, Akşit, & Rüma, 2012). Bu bağımsızlık ilanına karşılık Bosna Hersek Sırp'ları, yine aynı topraklarda bir Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin kurulduğunu duyurmuş ve işgallerini başlatarak Müslüman-Sırp ve Hırvat-Sırp olacak şekilde çatışmalar içine girmiştir. İki toplumun dışında kalan Hırvatlar da 1993 yılında Hersek-Bosna bölgesini kurup Cumhuriyet ilan etmişlerdir. Sırp'ların, Yugoslavya'yı devam ettirmek için giriştiği anayasal hamleler bu bağımsızlık önünde bir engel teşkil etmemiş ve Boşnaklar bağımsızlık isteklerini sürdürmüşlerdir.

1992 yılında Londra'da BM ve AT desteğiyle Eski Yugoslavya üzerine uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. AGİT, Kosova Arnavutları gibi ilgili

grupların katılımıyla gerçekleşen bu konferansta Bosna-Hersek'te başlayan savaşta Batılı güçlerin herhangi bir askeri müdahalede bulunmayacağı kararlaştırılmış ve savaşın diplomatik yollarla çözülmesi kararı üzerinde durulmuştur. Ancak siyasi bir örgütlenmenin oluşmamasını fırsat bilerek Sırp askerî örgütlenmelerine başlamıştır. Şiddet yanlısı olan Miloşević ve Karadzic bu durumu kullanarak saldırılarına devam etmiş, kendi taraftarları üzerinde ırkçı nefretleri arttırmış ve Bosna halkını katliama sürüklemiştir. Sırp askerî örgütlenmeleri ile bölgeyi Boşnak ve Hırvatlardan arındırarak etnik bir temizliğe gitmeyi hedef almıştır. İkili arasındaki çatışmanın katliam boyutuna ulaşması üzerine antlaşmalar sunulsa da, çözüm bulma sürecinde bu girişimler yeterli olmamış ve gerginlik bölgedeki hâkimiyetini devam ettirmiştir. Sırpların bölgede gerçekleştirdiği etnik temizlik herhangi bir barış süreci veya antlaşma bölgeye getirilmeden, etnik açıdan homojen bir bölge oluşturmaya yöneliktir. Sırpların başlattığı saldırılar ve şehit kuşatmalarını 1995 yılına kadar sürdürmüştür.

Bosna Hersek'te yaşanan çatışma geniş çaplıydı, Bosna'yı oluşturan üç grup da birbirleri ile savaş halindeydi. Ülkenin çeşitli yerlerinde Müslümanlar, Sırp ve Hırvatlar birbirlerine karşı savaşıyorlardı; Hırvatlar kimi zaman Boşnakların yanında Sırp'lara karşı savaşmış kimi bölgelerde ise Boşnaklara karşı koymuşlardır (Crampton, 2007, s. 250). Bu üç toplumun içinde bulunduğu savaşa olan bakış açıları da farklılık göstermektedir. "Büyük Sırbistan" ve "Büyük Hırvatistan" idealleri arasında kalmaya çeken Boşnaklar için, bağımsızlık etnik anlamda bir varlığı temsil ediyorlardı. Sırp kendilerini Yugoslavya içerisinde Sırbistan'a bağlı olarak görüyorlardı. Hırvatlar tarafından "Müslüman Hırvat" ve Sırp tarafından "Müslüman Sırp" olarak tanımlanan Boşnaklar politik olarak, bölgenin toprak bütünlüğünü korumayı amaçlamış ve kendini parçalanmış bir ülkede taraf tutmaktan uzaklaştırmak istemiştir. Bosna-Hersek bu dönemde hem iç hem de dış gruplara karşı bir mücadele alanı haline gelmiştir.

Mart 1992 tarihinde başlayan savaşın, ne devletlerin girişimleri ne de Avrupa ve Birleşmiş Milletlerin gerçekleştirdiği barış operasyonlarına rağmen önüne geçilememiştir. 1992 yılının sonuna gelindiğinde savaştan hayatını kaybeden 350 kişinin yanında 420.000 kişi de vatanından ayrılmaya zorlanmıştır (Tatar, 2012, s. 224). Bölgedeki kriz zamanla korkunç bir boyut almıştır. Yiyecek içecek gibi temel gıda ihtiyaçları tükenmiş, ilaç sıkıntısı yaşanmaya başlanmıştır. Kendisini vatandaşların yersiz ve yurtsuz bırakılıp göçe zorlandığı, kadınlara tecavüz edildiği ve

çocukların psikolojik olarak sarsıntı aldığı bir dönemin içinde bulan Bosna-Hersek'in bağımsız bir devlet olmasına izin verilmemişti. Bosnalı Sırlar, Müslümanların bölgeden temizlenmesi için gerçekleştirdiği saldırılarda tarihte yerini alacak büyük bir katliama sebep olmuştu. Kadın ve çocuklar vatanından gönderilirken erkekler ise toplama kampına götürülerek Sırp güçler tarafından işkencelere ve ölüme maruz bırakılmışlardır. Bu toplama kamplarında ölümcül işkenceler uygulanarak katledilen sivil sayısı çok fazlaydı. Üç yıldan fazla süren savaşta Bosna Hersek'teki kendi etnik yapısını, kültürünü ve dinini korumasına fırsat verilmeyen Boşnak halkı oldukça yara almıştır. Sırp askerlerinin kadınlara yönelik gerçekleştirdiği korkunç eylemler yalnızca kadınlar için değil, tüm toplumu etkileyecek düzeyde fiziki ve ruhsal zararlara sebep olmuştur (Dalar, 2008, s. 96). Etnik arındırma politikası, Bosna-Hersek içerisinde çok sayıda insan kitlesinin imhasıyla beraber yaşattığı göçler nedeniyle birçok mülteci sorununa sebep olmuştur. Savaş devam ettiği müddetçe ülkede yaşanan mülteci sorunu da artmaya devam etmiştir.

Bosna Hersek'te 1992-1995 yıllarında yaşanan yıkıcı çatışmaların en ağırı Srebrenica Soykırımı olmuştur. Sırların asıl hedefi etnik temizliğin yanı sıra Müslüman Boşnakların yaşadığı yerlerin de kültürel açıdan yok edilerek temizlenmesini amaçlamışlardır. Sırp ve Boşnakların, beraber yaşadığı bu bölgede Sırların Srebranica'yı işgal etmesi üzerine bölgedeki katliam başlamıştır. Müslümanlara karşı başlayan saldırılar üzerine Müslüman Direniş Birliği kurulmuş, birlik Sırların kuşattığı Srebrenica bölgesine girerek bölgeyi ele geçirmiştir. Srebrenica Sırlar için, Sırbistan sınırına yakın olması ve bölgeyi ele geçirmeleri durumunda "Büyük Sırbistan" hayallerine yaklaşabilmeleri nedeniyle stratejik açıdan önemli bir konumdaydı. Bosna Savaşı'nın dönüm noktalarından biri olan Srebrenica Soykırımı, uluslararası aktörlerin artık izleyici konumundan çıkıp olaya dâhil olmasında etkili olmuştur. Çoğunluğu erkek olmakla, sayısız Müslüman hayatı katledilmiş ve bölgeye gıda takviyesi için gelen yardımlar Sırlar tarafından engellenmiştir. 1993'e kadar Bosna Hersek topraklarının %70'i artık Sırlar tarafından işgal edilmişti. Srebrenica'nın Birleşmiş Milletler tarafından "güvenli bölge" olarak ilan edilmiş olması ve Sırların bu bölgeye saldırması olayların boyutunu değiştirmiş ve devreye dış aktörlerin dâhil olmasına sebebiyet vermiştir (Friedman, 2004, s. 55).

Bosnalı Müslümanlar'ın bağımsızlığının diğer devletler tarafından tanınması uluslararası güvenlik açısından gerekliliktir. Bosna Hersek'in devlet olma

mücadelesindeki en büyük engel, ülkede yaşayan toplumun birbirinden farklı kültürlerle sahip olup ortak bir dini inancı paylaşmıyor olmalarıydı. Boşnaklar tarihi süreç boyunca farklı boyunduruklar altına girmiş olsa da bir kimlik edinebilme duyguları hiç dinmemiştir. Bu bağlamda etnik olarak bir grup olma ve bu birliğin oluşturduğu bir devlet kurma isteği her ne kadar bağımsızlık ile sonuçlansa da savaş süreci Bosna Hersek için acılı ve şiddet dolu geçmiştir.

3.3. Uluslararası Arabuluculuk ve Uzlaştırma Girişimleri

1993 yılı ile insani krizin korkunç boyutlar aldığı Bosna Hersek meselesinde uluslararası aktörlerin şiddet içermeyen ilk girişimleri, savaşın önlenmesinde yetersiz olmuştur. Çözümün barışçıl yollarla, askeri müdahale gerektirmeden çözülme isteği, Sırp liderlere imkân doğurmuş ve bölgede aktif olarak eylemlerini gerçekleştirmelerine sebep olmuştur. Balkanlarda savaşın ilerleyen süreçlerinde siyasi yollarla barışın sağlanamayacağı şiddetin artması ile anlaşılması ancak askeri müdahale ile insan ölümlerinin ve göçlerin engellenebileceği fikri öne çıkmıştır. Birleşmiş Milletleri Güvenlik Konseyi yaptığı görüşmelerde, bu doğrultuda yapılacak müdahalenin siyasi bir amacı olması gerektiğini düşünmesi nedeniyle ikilemde kalmış ve askeri müdahalede bulunmamıştır.

Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti liderleri ve bakanlar katılımında gerçekleştirilen Londra Konferansı'nda Sırpların Bosna'da uyguladıkları saldırıların ve zor kullanarak toprak kazanımlarının önüne geçilmesi kararı alınmıştır. Avrupa Topluluğu ve Birleşmiş Milletler kontrolünde Londra'da gerçekleştirilen bu konferansta, Bosna Hersek bir kez daha ülke olarak tanınmış, bölgedeki şiddeti azaltmak, insani faciaların ve yerli halkın göçe zorlanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ancak alınan kararlar bölgedeki görüşmelerin barışı sağlamasında yeterli olmamış, Bosnalı Müslümanlar zulüm görmeye devam etmiştir.

Londra Konferansından sonra Cenevre'de AT temsilcisi Lord Owen ve BM temsilcisi Cyrus Vance'in ortak girişimi ile AT-BM desteğinde bir barış harekâtı için harekete geçilmiştir. Owen ve Vance, uluslararası faaliyetlerinin gerçekleştirebilmek için Uluslararası Eski Yugoslavya Konferansı (ICFY) gerçekleştirerek anlaşmazlıklara hem siyasi hem de askeri açıdan bir çözüm bulabilmek için öncülük etmişlerdir.

Bölgeye barış getirmek için yapılan Vance-Owen Planı, etnik temelli on eyaletin oluşturduğu merkeziyetçi bir devlet modelini öngörmüştür. Bu plana göre Bosna Hersek topraklarının çoğu Sırlara olmak üzere, Boşnaklar ve Hırvatlar arasında bölüştürülüyordu. Üç grubun da yerel yönetimlerde temsilcisi bulunacak, kararların alınmasında çoğunluk temel alınacaktı. Bu planın en karlı çıkarı Hırvatlar olmuştu. Travnik, Jajce ve Mostar gibi önemli eyaletler ile denetimi Sırp askeri kuvvetlerinin elinde olan ve çoğunluğunun Hırvatların oluşturmadığı bölge Bosanska Posavina Hırvatlara bırakılmıştır (Tanıl, 2018, s.120). Boşnaklar tüm olumsuz koşullara rağmen imzalasada anlaşmanın Sırp parlamentosu tarafından reddedilmesi üzerine “üç ana etnik toplum” u merkez alan Vance-Owen Planı başarısız olmuş ve uygulanamamıştır. Uygulama bölgeye barışı getirememiş, herhangi bir uzlaşmaya sebep olamamış hatta tam aksine bölgedeki toprak mücadelesini arttırarak Hırvat-Müslüman ittifakını da sona erdirmiştir.

1993 yılında Lord Owen ile Thorval Stoltenberg (Norveç eski Dışişleri Bakanı), Vance-Owen Planı başarısız olunca arabulucular bölgedeki çatışmalar için yeni bir çözüm arayışına girerek Bosna Hersek’te barış sağlamayı hedefledikleri Üç Bölgeli Barış Planı olarak da bilinen Owen-Stoltenberg Planını oluşturmuşlardır. Tarafların yaklaşımı nedeniyle Bosna Hersek topraklarında üniter bir devlet yapısını oluşturmak mümkün değildi. Plana göre toprakların çoğunluğu Sırlara olmak üzere topraklar yeniden Boşnaklar ve Bosnalı Hırvatlar arasında bölüştürülecek ve Bosna üç bölgeye ayrılarak içerisindeki devletlerin birlik olduğu bir yapı oluşturulacaktı (Kenar, 2005, s.181). Yönetimin üç Cumhurbaşkanı tarafından dönüşümlü olarak yürütülmesini uygun gören Owen-Stoltenberg Planı Bosna Hersek her ne kadar uluslararası arenada bağımsız olarak tanınmış olsa da Bosna’nın toprak bütünlüğü bölünmüş, etnik olarak bölgede bulunan Sırlara Cumhuriyet tanıyarak Sırlara ve Hırvatlara taviz veren, saldırganı ödüllendirerek savaşı durdurmayı esas alan bir plan olmuştur. Planı Hırvatlar kabul etmiş, Bosnalı Müslümanlar her ne kadar plana sıcak bakmasalar ve haklarının verilmediği düşüncesinde olsalar da Sırların, anlaşma dönemi Müslümanlara karşı saldırıya geçmesi sonucunda taviz verip imzalamak zorunda kalmışlardır. Ancak yine Sırların çıkarlarına uygun düşmediği gerekçesiyle reddedilmesi üzerine Üç Bölgeli Barış Planı da uygulamaya geçememiştir.

Sırların saldırılarının ağır boyutlarda olması ve 1994 yılında Saraybosna’da gerçekleştirdikleri katliam üzerine ABD, NATO’nun dâhil olduğu bir çözüm süreci

için harekete geçmiştir. Savaş başladığı sürede savaşa kayıtsız kalan dönemin ABD Başkanı George Herbert Walker Bush, Yugoslavya'nın dağılmasına karşıydı. Seçime yakın süreçlerde Bosna Hersek'e çözüm getirmek için harekete geçeceğini belirtse de seçimi Bill Clinton karşısında kaybetmesi, ABD'nin Balkanlara olan tutumunda dengeleri değiştirmiştir (Işık, 2017, s. 524-526). 1992 yılı itibariyle seçime gelen Bill Clinton, pasif tutumda olan ve barışı sağlama yolunda başarı sağlayamayan AB ve BM'nin durumunu fırsat bilerek Bosna meselesini Balkan politikası olarak görmüştür. Uygulanan ambargonun kaldırılmasını talep ederek soruna diplomatik çözümler üretmeye çalışmıştır. Washington'da Haris Silajdzic ve Kreşimir Zubak arasında imzalanan ve ABD kontrolünde Sırp'ların da katılımına açık bir anlaşma olan Washington Antlaşması, Sırp'lara karşı Boşnaklar ve Hırvatlar arasında bir birlik oluşturuyordu. Sırp'lar üzerinde baskı hissettirmek için yapılan bu diplomatik süreç her ne kadar savaşı sonlandırmasa da Boşnak-Hırvat Federasyonu doğrultusunda yapılan ilk girişim olmuştur.

Değişen dünya düzeni ile uluslararası güvenliğin yeni tehditleri olan etnik çatışmalar, iç savaşlar gibi krize sebep olacak süreçler karşısında Birleşmiş Milletler, "Güvenli Bölge Planı" geliştirmiştir. Bu plan ile bölgedeki savaşa maruz kalan ve mağdur duruma düşen sivillerin korunması, bölgede güvenlik kavramının esas alınması hedeflenmiştir. Güvenli Bölgeler Planına göre Bosna Hersek içerisindeki altı büyük şehir (Sarajevo, Bihaç, Tuzla, Zepce, Goradze ve Srebrenica) plana dâhil edilecek ve bu bölgelerde yaşanan saldırılar neticesinde maddi veya manevi zarar gören Bosnalı Müslümanlar için şehir yaşanabilir hale getirilecektir. Barışı sağlamaya yönelik bir plan olmaktan ziyade bu plan ile zarar gören kesimin koruma altına alınması amaçlanmıştır. Srebrenica, 819 sayılı karar doğrultusunda Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR) tarafından sivil Boşnakların korunması için güvenli bölge ilan edilmiş ve civarının Bosnalı Sırp askerler tarafından temizlenmesi istenmiştir (Yürür, 2007, s. 75-76). Srebrenica, tüm engellere rağmen Bosnalı Sırp'lar tarafından ele geçirilerek katledilmiştir. Bölgenin "güvenli" olarak ilan edilmesi, Srebrenica'da yaşayan Müslümanları silahsız bırakarak savunma güçlerini elinden almıştır. BM tarafından Boşnakların ellerindeki silahlar toplanırken İngiltere'nin gerekli durumlarda kuvvet kullanacağını bildirmesi Bosna için katliamların temelini oluşturmuş, Boşnakları da aldatmıştır. Sırp'ların kısa sürede yaşattığı soykırım için Birleşmiş Milletler'in bu girişimi yetersiz kalarak bölgeyi daha büyük yıkımların

olacağı bir sürece iterken Sırların da etnik temizlik sürecini başarıyla tamamlamalarına sebep olmuştur. Batılı Devletler, destek olamadıkları gibi, Izzetbegoviç'e de yenilgiyi kabul etmesi yönünde baskılar yaparak antlaşma imzalama yoluna girmesi için baskıda bulunmuşlardır. Bosna Hersek'te yaşanan olayların uzun soluklu olması ve bölgedeki çatışmaların yankılarının şiddet düzeyinde olması üzerine inşa edilen, Müslümanlara insani yardımların gerçekleştirilmesi ve bölgedeki sivil halkın korunmasının sağlanması amacındaki Güvenli Bölgeler stratejisi Sırları saldırı esnasında vazgeçirmek için herhangi bir eylemde bulunmamıştır.

Bölgede istikrarı sağlamak için hazırlanan ve yetersiz kalan planlar, çatışmaların ve krizin ciddi boyutlara ulaşmış olması ile insani yardımların bölgeye sağlanamaması 26 Nisan 1994 yılında Avrupa ve ABD'yi arabuluculuk çalışmaları için devreye sokmuştur. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya'nın oluşturduğu Temas Grubu çerçevesinde bölgenin toprak bütünlüğünü Sırlar ve Müslüman-Hırvat Federasyonu arasında %51-49 oranında ikiye bölen ancak Bosna Hersek bütünlüğünü korumaya yönelik bir teklif önerisi sunulmuştur. Ancak Sırlar, her ne kadar Dayton Antlaşması ile yeniden gündeme gelecek olsa da, o dönemde bu planı da reddetmişlerdir (Selver, 2003, ss. 155-156).

ABD için Bosna Hersek krizi, etkin bir diplomasi izlemesi açısından önemliydi. Avrupa Topluluğu'nun bölgedeki barışı sağlama çabalarında yetersizliğini ortaya koyan ABD, NATO müttefiklerini müdahale için ikna etmeye çalışarak bölgedeki güvenliği sağlamak adına diplomatik bir girişim başlatılmış ve olaya fiilen dâhil olmuştur. Kasım 1995'te ABD girişimiyle ve ABD Dışişleri Bakan Yrd. Richard Holbrooke önderliğinde Ohio'nun Dayton kentinde görüşmeler başlatılmış ve bu görüşmeler sonucunda imzalanan Dayton Antlaşması Boşnak, Sırp ve Hırvatlar için Bosna'daki savaşı sonlandırmanın bir adımı niteliğinde olmuştur. AB ve temas grubu temsilcilerinin de dâhil olduğu görüşmede Aliya Izzetbegoviç, Miloşeviç ve Tudjman arasında 14 Aralık 1995 yılında resmen imzalanan Antlaşma ile bölgede yaşanan ölümlerin önüne geçmeyi, insani felaketleri sonlandırmak ve savaşı sonlandırmakla birlikte uzun vadede bölgeye kalıcı bir barışı getirmek amaçlamıştır. Sırp, Boşnak ve Hırvat liderler arasında imzalanan Dayton Barış Antlaşması, savaşı sona erdiren anlaşma olmuştur (Ülger, 2016, s.158).

Kasım 1995'te ABD girişimi ile imzalanan Dayton Antlaşması Boşnak, Sırp ve Hırvatlar için Bosna'daki savaşı sonlandırmanın bir adımı olmuştur. Aliya

Izzetbegoviç, Miloşeviç ve Tudjman arasında imzalanan Antlaşma, bölgede yaşanan ölümlerin önüne geçmeyi, insani felaketleri sonlandırmayı ve savaşı sonlandırmakla birlikte uzun vadede bölgeye kalıcı bir barışı getirmeyi amaçlamıştır.

3.4. NATO'nun Savaşa Müdahalesi ve Dayton Antlaşması

Bosna Hersek savaşı için çözüm arayışları 1994 yılına kadar devam etmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle içinde bulunduğu yeni uluslararası sisteme ve koşullarına uyum sağlamaya çalışan NATO, 1992 yılında gerçekleştirilen Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında barışı sağlama yolunda AGİT ile beraber hareket edebileceği ile yine 1992 tarihli Dışişleri Toplantısı'nda ise BM Güvenlik Konseyi'nin gerçekleştireceği barışı koruma harekâtlarına katılabileceğini bildirmiştir.

Savaş yılına kadar aralarındaki ilişkilerin sınırlı olduğu NATO ve BM, Bosna Hersek Savaşı ile 1992 yılında bir araya gelmiştir. Birleşmiş Milletler Koruma Gücü UNPROFOR'un çalışma alanına Bosna Hersek'in dâhil olması NATO'yu Bosna Hersek harekâtına dâhil etmiştir. 1992 yılında NATO, Birleşmiş Milletler uçuşa yasak bölgeler oluşturduğunda hava sahasını kontrol etme isteğini belirtmiştir. 1993'te BM'nin NATO'ya uçuşa yasak bölgelerde zorla uygulama izni vermesi üzerine NATO, 12 Nisan 1993 yılında "Deny Flight" harekâtını başlatmıştır (Kenar, 2005, s. 358).

Yapılan barış girişimlerinin sonuçsuz kalması, Sırp'ların bölgedeki şiddetinin artması artık bölgeye askeri bir müdahalenin gerekliliği düşüncesini öne çıkarmaya başlamıştır. Sırp'ların kuşatma altında tuttuğu Saraybosna'ya saldırılarını şiddetlendirerek sivil insanların hayatını kaybetmelerine neden olması sonucu NATO'nun Sırp'lara karşı diplomatik uyarıda bulunmasına sebep olmuştur. Saraybosna'da yaşanan kayıplar doğrultusunda NATO, Sırp'ları bastırabilmek için hava saldırısı isteğinde bulunmuştur. NATO, 4 Haziran 1993 yılında Birleşmiş Milletler'in 836 nolu kararı doğrultusunda hava saldırısına başlayacağını duyurmadan önce Sırp'lara kesin uyarıda bulunmuştur.

NATO'nun, Saraybosna'da bulunan Sırp'ların silahlarını çekmesi, bölgenin "güvenli bölge" olarak ilan edildiğini ve kontrolünün Birleşmiş Milletler tarafından sağlandığı uyarısını ciddiye almayan Sırp'lar, 6 güvenli bölgede saldırılarına devam

etmiştir. Bosna Hersek'te dış kuvvetlerin yaptığı ilk ciddi ve askeri müdahale 28 Şubat 1994'te NATO'nun, yapılan tüm uyarılara rağmen Saraybosna'da katliama sebep olan Sırp'ların mevzilerine bombardıman başlatmak ve Saraybosna'da oluşturulan 20km'lik güvenlik sahasına izinsiz giren Sırp uçaklarının düşürülmesi olmuştur. NATO'nun bu hamlesi, kısa süreliğine de olsa bölgedeki şiddeti durdurmuştur. Bu olay NATO'nun Bosna Hersek sorununa yaklaşımını değiştiren, olaylara seyirci kalmadığı ve askeri açıdan ilk müdahalesini sağladığı olay olmuştur.

NATO'nun gösterdiği tepkiye ve karşılığa rağmen, yapılan hava saldırısı Sırp'ları engellemek için tam anlamıyla yeterli olmamıştır. Sırp güçlerine ve mevzilerine ateş açılması NATO isteklerine uymayan Sırp'ları anlaşma sağlamaya yöneltmek yerine Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerini rehin alarak misilleme yapmalarıyla sonuçlanmıştır. BM'in bir diğer güvenli bölge olarak ilan ettiği Gorazde'yi ihlal ederek geniş çaplı saldırı düzenleyen Sırp'lar, NATO'yu yeniden hava saldırısı düzenlemeye yöneltmiştir. NATO'nun Sırp tank ve karakollarını bombalaması üzerine Sırp'lar bölgeyi terk etmeden yerleşim yerlerine, çevredeki birçok binaya ve hastaneye zarar vermiş, çoğunluğu Boşnak olmak üzere 500'den fazla sivilin yaşamını yitirmesine sebep olmuşlardır.¹²

1994 yılında yapılan uyarılara ve taarruzlara rağmen hala bir çözüm bulamayan Bosna meselesinde Sırp'ların önce Bihac'a ardından Srebrenica ve Zepa'ya düzenlediği saldırılar NATO ve BM Güvenlik Konseyi'ni yeniden işbirliğine sürüklemiş, NATO'nun Barış Gücü birliklerine yakın destek sağlamasını beraberinde getirmiştir. 1995'te çok büyük ve beş gün süren bir katliamın gerçekleştiği Srebrenica'da Sırp'lar kadın ve yaşlılar üzerinde korkunç uygulamalarda bulunmuş, 30 Hollandalı asker rehin alınmış, kadın ve çocuklar bölgeden çıkarılırken erkekler esir alınarak işkenceye tabii tutulmuşlardır (Vatansever, 2011, s. 5). NATO'nun uzun süren sessizliğini bozduran Bosna Hersek iç savaşının aldığı son durum ve Sırp'ların barışçıl bir çözüme yanaşmayan tavrı, NATO'nun Sırp cephaneleri, iletişim merkezleri ve savunmasını yok etmek amacıyla ilk hava harekâtı olan Kararlı Güç Harekâtının¹³ 30 Ağustos 1995 tarihinde gerçekleştirmesine sebep olmuştur. İzzetbegoviç'e (2003) göre Sırp'ların

¹² RDC (Saraybosna Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi)'ye göre savaş sırasında 126 Sırp ve 385 Sırp olmayan sivil ile 1000den fazla asker de hayatını kaybetmiştir. Bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Siege_of_Gora%C5%BEde (erişim tarihi: 20.05.2022)

¹³ Deliberate Force Operation / Kararlı Güç Harekâtı, NATO'nun Sırp'lara karşı Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile yürüttüğü kapsamlı askerî operasyonudur. (Bkz. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/04/9780815732419_ch1.pdf) (erişim tarihi: 20.05.2022)

bulunduğu konumlar bombalanmış olsa da harekâtın gerçekleştiği iki gün boyunca herhangi bir askeri veya siyasi hedef vurulamamıştır. NATO bir süre saldırıları durdurmasının ardından yeniden harekâta devam etmiş ve bu eylemlerden kısa bir vakit sonra Sırpların barış masasına oturmayı kabul etmesiyle çatışmayı sonlandırmıştır. Sırpların uzlaşmacı tavırlarında ABD'nin NATO ile beraber ittifak yapması etkili olmuştur. Savaş son bulmuş olsa da Sırp, Srebrenica 'ya saldırılarıyla çok daha büyük katliamlara sebep olmuştur (Yenigün & Hacıoğlu, 2010, ss. 674-677). Rehine krizi yaşayan Birleşmiş Milletler'in güvenli bölge olarak ilan ettiği Srebrenica 'da yaşanan saldırı süreci BM'nin bu olay üzerindeki yetersizliğini gözler önüne sermiştir.

1995 yılında imzalanan Dayton Barış Antlaşması, Balkan tarihinin en kanlı ve en büyük katliamlara sebep olan savaşı durdurması ile bilinen, uluslararası örgütlerin devreye girmesiyle beraber diplomatik sonuca gidilmiş tarihi bir anlaşmadır. Sırp halkının sebep olduğu etnik temizliğin ve Bosna halkının yaşadığı soykırımın son bulması olmuştur. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesi gibi bağımsız bir devlet olabilmek için mücadele eden Bosna-Hersek, dört yıl süren savaş sonunda birçok kayıp vermiştir. Bosna-Hersek, çok da iyi sonuçlar getirmese de Dayton Antlaşması ile anlaşmaya giderek her açıdan kayıplara sebep olan kanlı savaşı sonlandırma yoluna girmiştir. Sırp yıllar boyunca Boşnak ve Hırvatlar karşı zulüm etmiş ve sayısızca insanın hem ülkesinden olmasına hem de işkence edilip öldürülmesine sebep olmuşlardır.

Günümüzde Bosna-Hersek'in devlet yapısını şekillendiren Dayton Antlaşması, 14 Aralık 1995 yılında Slobodan Milošević (Sırbistan Cumhurbaşkanı), Aliya İzzetbegović (Bosna Hersek Cumhurbaşkanı) ve Franjo Tuđman (Hırvatistan Cumhurbaşkanı) arasında Fransa'da imzalanmıştır. Bu üç devlet liderinin anlaşması doğrultusunda Sırp, Boşnaklar ve Hırvatlar Bosna-Hersek'in kurucu halkları olarak kabul edilmiştir. Bölgedeki bu gruplar, kendi kontrollerinde olan bölgelere sahip olmuşlardır ve bu durum Bosna Hersek'in, Dayton'dan sonraki sürecinde normal bir devlet olma sürecini elinden almıştır. Sınırlarıyla bağımsız bir devlet olarak kabul edilen Bosna-Hersek, %51 Bosna-Hersek Federasyonu ve %49 Sırp Cumhuriyeti olarak iki varlığa bölünmüştür. Boşnak ve Hırvatların oluşturduğu Bosna-Hersek Federasyonu, içerisindeki herkesin eşit haklara sahip olduğu ve kendilerine ait anayasaları bulunan, kendilerine ait hükümetlerin olduğu on federal birimden oluşmaktadır (Öner, 2013, s. 122). Anlaşma sonrası aldığı karmaşık idari yapısına ve

haksız sonuca rağmen Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek uluslararası alanda toprak bütünlüğü ve sınırları ile bizzat tanınmış, mücadelesini ettiği bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür.

Hem askeri hem de sivil alanlarda düzenlemeleri içeren Dayton Antlaşması, bölgede bulunan üç topluma güven vermeyi amaçlamıştır. Birleşmiş Milletler Koruma Gücü'nün sorumlu olduğu güvenli bir bölge oluşturmak ve barışın kalıcı olması için bölgeyi kontrol altında tutma görevi 19 Aralık 1995 tarihi itibariyle IFOR¹⁴ sorumluluğuna verilmiştir. Antlaşma savaşı fiili olarak sona erdirmiş olsa da anayasanın uygun gördüğü yönetim yapısı, karmaşık yapıya sahip bir ülkenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ülkenin kurucu konumunda olan üç halk arasında yaşanan çatışmalar birbirlerine güvenmelerini zorlaştırmıştır. Savaşı sonlandırması ve barış getirmesi açısından başarılı olsa da Bosna-Hersek etnik açıdan bölünmüş olması nedeniyle, Dayton Antlaşması'nı imzalayarak ciddi bir tehdit sürecini beraberinde getirmiştir. "Büyük Hırvatistan" hayallerine yaklaşarak en karlı Hırvatların çıktığı ve toprak paylaşımının Sırp'ların lehine düzenlendiği antlaşma kısa vadede savaşı sonlandırır da Boşnaklar için bütünleşme sorununu çözmede yetersiz kalmıştır. İçerdiği hüküm ve maddelerin, ilerde yeniden bir savaşı doğurma ihtimali Dayton Antlaşması'nın geleceğinin belirsiz olmasına sebep olmuştur (Alkan, 2002, ss. 31-36).

3.5. NATO Müdahalesinin Sonuçları

Bosna Hersek'te gerçekleştirilen saldırılara karşı Avrupa Topluluğu'nun herhangi bir müdahale için harekete geçmeye yanaşmayıp tepkisiz kalışı Bosna'da yaşanan katliamların uzun soluklu sürmesine sebebiyet vermiştir. Uluslararası arenadaki büyük aktörler olan NATO, BM, AB ve Batı'nın katledilen Müslümanlar karşısında kayıtsız kalması savaşın bu denli şiddetli bir hal almasında etkilidir. Bosna saldırı altındayken silahlı bir müdahaledense masaya oturup barış sağlama yolunda uzun ve sonuçsuz sürdürülen çözüm arayışları utanç verici sonuçlara sebep olmuştur. Bosna'da yaşanan Sırp katliamının görmezden gelinmesi bölgedeki gerilimi arttırmış,

¹⁴ NATO önderliğinde, NATO ve NATO dışındaki ülkelerin birliklerinden oluşan çok uluslu barış kuvveti. <https://www.nato.int/ifor/un/u960314b.htm> (erişim tarihi: 22.05.2022)

ırkçı tarafı cesaretlendirerek Sırların Bosna Hersek'i işgal etmeleri için fırsat vermiştir. Batının ve ABD'nin sessiz kalıp göz yumması ile Müslümanlara zulmeden Sırlar, fırsat bildikleri bu süreçten yararlanarak uzun süre barış anlaşmalarına yanaşmamışlardır. Olayların şiddet boyunu alması ve altı güvenli bölgenin ihlal edilmesiyle NATO'nun dâhil olduğu süreç sonunda çatışma içinde olan üç grup arasında barış imzalanmıştır. Dayton Antlaşması ile toplumsal açıdan kimliklere ayrılan Bosna-Hersek, Sırp kuvvetlere yapılan müdahale sonucunda NATO, Bosna-Hersek'e bağımsızlığını kazandırmıştır.

Uluslararası aktörlerin görüş birliği sağlayarak olaya müdahale edememiş olması, aktörlerin yetkinliğini düşürmüştür. Avrupa Birliği içindeki görüş ayrılıkları AB içindeki kırılmalar ile birlikte, örgütün insan haklarının ihlaline ve soykırıma göz yummuş olduğu algısının oluşmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaşın galibi ABD, Bosna Savaşı'ı ve Yugoslavya Krizini de bitirmesi ile Avrupa topraklarında barışın koruyucusu olarak küreselleşmiş bir güç olan pozisyonunu güçlendirmiştir.

NATO'nun bölgede gerçekleştirdiği müdahaleler Balkanlarda bulunan bölge ülkelerinde AB ve NATO üyeliği hedefinin oluşmasını sağlamıştır.

Bosna Savaşı Birleşmiş Milletler ve NATO arasındaki anlaşmazlıkların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. NATO, barışı zorlama operasyonları gerçekleştirirken BM'in bu doğrultudaki tutumu barışımı korumaya yönelik operasyonlar olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası süreçte yeni alan arayışı içine giren NATO, üstlendiği Bosna-Hersek krizi göreviyle kendine yeni strateji alanları belirlemiş ve uluslararası ilişkilerin değişmesiyle, değişen güvenlik algısına ayak uydurarak varlığını kanıtlama fırsatı bulmuştur. Varlığını kuvvetlendiren NATO, etnik kökenli anlaşmazlıklara tutumunu değiştirmiştir, çözüm arayışı süreçlerinde daha aktif hale gelmiştir.

Savaş sonunda çok fazla vatandaş mülteci konumuna düşmüştür. Barış sürecini sağlayan Dayton Antlaşması ile ülkesini terk etmeye zorlanan / göç eden mülteciler yurtlarına dönme hakkına sahip olmuşlardır.

Dayton Bosnası ile karışık devlet yapısına sahip Bosna-Hersek içerisinde mülteci, mülkiyet, ortak güvenlik gibi bölünmenin ve birden fazla grubun bir arada yaşamasının getirdiği sorunların yanı sıra savaş suçluları sorunu da meydana gelmiştir.

ABD girişimi ile NATO'nun dâhil olduğu Bosna Savaşı'nda Sırp kuvvetlerine havadan ve karadan yapılan saldırılar dengeleri değiştirmiş olsa da Batılı Devletlerin ve NATO'nun başından beri göz yumduğu şiddet Sırları cesaretlendirmiş, geç

kalmış müdahale Bosna'da Müslüman Boşnakların acı dolu kayıplara ve soykırımı maruz kalmasına sebep olmuştur.

Uluslararası arena yeni bir hukuk arayışının iinde kendisini bulmuş ve bu doğrultuda "Savaş Suulları Mahkemesi" oluşturulmuştur. 1993 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Lahey merkezli kurulan Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi (ICTY) Dayton Antlaşması ile tanınmış, Sırların yaptığı etnik temizlik, insan hakları ihlali, soykırım gibi savaş suulları rapor edilerek Uluslararası Hukuk önünde suulların cezalandırılması sürecine gidilmiştir.

2001 yılında Balkanlar'a şiddet getiren Sırp Lider Slobodan Milosevi, insanlığa karşı su işlemekten ve savaş sulusı sayılmaktan tutuklandı.

2008 yılında Bosna Savaşı'nda Müslüman Boşnakların ölümüne sebep olan Sırp lider Radovan Karadzi tutuklanmıştır. Hem Saraybosna hem de Srebrenica soykırımı iin yargılanan Radovan Karadzi, Bosna Hersek'te savaşa dair su işleyenler arasında liste başında yer alan isimdir.

IV. BÖLÜM

KOSOVA SAVAŞI VE NATO MÜDAHALESİ

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Balkan coğrafyası, tarihi boyunca farklı kültürlerden oluşan birçok millet için ev sahipliği yapmıştır. İçerisinde bulundurduğu bu çok ulusluluk anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiştir. Bu anlaşmazlıklardan biri de Kosova meselesidir. Kosova, Balkan toprakları içerisinde jeopolitik olarak önemli bir konumda yer almaktadır. Tarih olarak eskilere dayanan bir sorun olsa da imparatorluklar ve uluslararası güçler arasında çatışma alanı olan Kosova meselesi, Yugoslavya'nın dağılması ile beraber, kendini daha sık göstererek gelişmeye başlamış ve Arnavutlar ile Sırp lar arasında Kosova bölgesi üzerinde hâkimiyet mücadelesi resmen başlamıştır. Her iki ulusun da tarihsel olarak bölgeyi kendi hakkı olarak görmesi üzerine, Kosova sadece Arnavutlar için değil Sırp lar için de önemli bir mesele haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) kurularak federal bir devlet oluşturma yoluna gidilse de dengelerin değişmesi sonucu Kosova meselesi yeniden ve sıklıkla gündem haline gelmiştir. 1980 yılı itibari ile bölgede yaşanan gelişmeler doğrultusunda, Tito'nun ölümü ile beraber bölgede yükselen milliyetçilik, siyasi bir parçalanmayı beraberinde getirerek bölgede gerilimi arttırmış bu ikili çatışmanın kızışmasında etkisini göstermiştir. Sırbistan'da kurulan Miloşeviç yönetimine karşılık Kosova'da aşırı milliyetçi bir UÇK ortaya çıkmıştır. Artık uzlaşmak istemeyen bu iki taraflı çatışmada, tarafların nihai amacı mutlak hâkimiyete dönüşmüştür.

İki ulus arasında başlayan tarihi mücadeledeki olayların şekillenmesinde etnisite temelli farklılıklar, yaşanan göç sorunları oldukça önemli olmuştur. Her iki taraf da verdikleri bu hâkimiyet mücadelesinde hâkimiyetlerini kabul edilebilir kılabilmek için tarihi ve bölgenin demografik yapısını sıklıkla kullanmışlardır. Anlaşmazlıklar zamanla şiddetlenerek ciddi sonuçlara sebep olmuştur. Şiddetli mücadelenin giderek artması ve artık sadece Sırp ların değil, Kosova'yı temsil eden Kosova Kurtuluş Ordusunun da silahlı mücadeleye başvurması, ortaya çıkabilecek sorunların engellenmesi için meseleye Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası aktörler dâhil etmiştir (24 Mart 1999).

İnsani bir felaket boyutuna gelen şiddetin giderek arttığı Kosova'nın bağımsızlığı sürecinde NATO bölgede barış gücünü konuşlandırmıştır. Kosova Meselesi, artık Yugoslavya'nın bir iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun olarak tanınmıştır. NATO, bu sorunun ortadan kalkabilmesi adına insancıl müdahaleyi mecbur kılacaktır.

Tüm olayların sonucunda Kosova 2008 yılında bağımsızlığını tek taraflı olarak ilan etmiştir. Bu tek taraflı bağımsızlık kimi ülkeler tarafından kabul edilse de kimi ülkeler Kosova'nın hala Sırbistan içerisinde özerk bir bölge olduğunu kabul etmektedir.

4.1. Kosova Savaşına Giden Süreç ve Savaşın Sebepleri

Balkan toprakları birden fazla ulusa ev sahipliği yapan bir konuma sahiptir. Kosova, tarih boyunca farklı imparatorluklar egemenliği altında kalmıştır. Birbirinden farklı milletlere ev sahipliği yapmış Balkan topraklarındaki en eski toplumlardan biri İliya'da yaşayan İliryalılardır ve Arnavutların soyu İlirler'e dayanır (Castellan, 1995, s. 15). Kosova Sorununun temelinde bölgenin en eski halklarından olan Arnavutların kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olmamaları ve bölgenin çoğunluğunu kendileri oluşturmalarına rağmen bir azınlık olarak varlıklarını sürdüren Sırlar tarafından dikta bir şekilde yönetilmeleri ve bu yönetimin kendilerine zorla kabul ettirilmesi bulunmaktadır. Sadece Arnavutlar için değil aynı zamanda Sırlar için de anlam taşıyan Kosova topraklarında tarih boyunca hâkimiyet mücadelesi verilmiştir.

Kosova sorunu uluslararası toplumun gündemine 90'lı yıllarda gelmiş olsa da aslında sorunun temeli çok eskilere dayanır. Tarih yazarları, genellikle sorunun kökenini 1389 yılında Kosova'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesine kadar geriye götürmektedir. Sırlar ve Arnavutlar her ne kadar Kosova'nın savunmasında beraber savaşmışlarsa da iki taraf da bu toprakların kendilerine ait olduğu iddiasında bulunmaya devam etmişlerdir. Arnavutların büyük çoğunluğu din birliği nedeniyle hâkimiyeti kolaylıkla kabullenirken, Sırlar aldıkları yenilgiyi daima canlı tutarak Kosova'yı milli bir sembol haline getirmiştir. Arnavutlar bölgenin en eski yerlileri olmasını İliryalılardan gelmelerine dayandırırken Sırlar ise bölgede bulunan kiliseleri daha önceden bu bölgede var olduklarına bir kanıt olarak göstermiştir (Türkeş & Uzgel, 2003, s. 125).

Dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti ve yine aynı dönemde Balkanlar'daki devletlerin bağımsızlık sürecine girmesine kadar Kosova'da problem sayılabilecek kadar büyük bir sorun yaşanmamıştı. 1878 yılında Sırbistan'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıktığı dönemde Kosova, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalmaya devam etmiştir. 1918 yılında Sırp, Hırvat Sloven Krallığının bir parçası haline gelen Kosovalı Arnavutlarda, artık bağımsızlık ve Büyük Arnavutluk'u oluşturma düşüncesi başlamış ve iki ulus arasındaki gerilim o dönemden sonra artarak devam etmiştir ve bölgede bir sorun halini almıştır (Dannreuther, 2002, s. 15).

1871'de Sırp bir araya gelerek Prizren'de toplantılar düzenlemişlerdir ve bu Sırp'ların Kosova'daki varlığının güçlenmesine sebep olmuştur. Bunun ardından Arnavutlar da 1878'de Prizren'de bir araya gelerek bir ittifak oluşturmuşlardır. Böylelikle, bölgede hâkimiyet kurma isteği iki ulus için de giderek artmaya başlamıştır. Uzun yıllar Osmanlı hâkimiyeti ve güvencesi altında olan bu topraklar 1878 Berlin Antlaşması ile saldırılara açık bir hale gelmiş ve Londra Sefirler Toplantısı ile 1913'te Sırbistan'a dâhil edilmiştir. Osmanlı'nın Ruslar ile yaptığı savaş sonunda yenilgiye uğraması, Kosova'nın büyük bir kısmının Sırbistan ve Karadağ'ın eline geçmesiyle sonuçlanmıştır. 1912 Balkan Savaşı'nda Sırbistan, Kosova kontrolünü yeniden kendisine almış ve Kosova bu tarih itibariyle Sırbistan'ın bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı ile bölgede yaşanan siyasi hareketlilikler ile Batılı büyük devletlerin bir araya gelmesine vesile olduğu etnik gruplar olan Sırp, Hırvatlar ve Slovenlerin bir araya gelmesiyle ve 1 Aralık 1918 yılında, Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı kurulmuştur (Ural, 2015, ss. 149-180).

I. Dünya Savaşı sonunda Sırp, en karlı çıkan devletlerden biri olmuştur. II. Dünya Savaşına kadar varlığını devam ettiren Sırp-Sloven-Hırvat Krallığı döneminde Kosova'da Sırp'ların hâkimiyet durumu değişmeyerek devam etmiştir. Sırp, baskınlıklarını ortaya koyabilmek ve Kosova'da Sırp hâkimiyetini arttırabilmek adına Sırplaştırma faaliyetlerinde bulunmuş, Kosova bölgesine birçok Sırp yerleştirerek bölgedeki nüfuslarını arttırma girişimlerine başlamışlardır (Özdağ & Önal, 2017, ss. 556-571).

Tarihi eskilere dayanan bu sorun Sırp ve Arnavutlar arasında demografik, politik, kültürel ve etnik bir sorun olarak nitelendirilebilir. Sırp'ların mücadelesi 1389

yılında I. Kosova Savaşı ile beraber kemikleşmiş olup zaman içerisinde bir kimlik mücadelesi haline gelmiştir. Sırp topraklarını genişletmek için mücadele ederken Arnavutlar kendi uluslarını kurma amacıyla mücadele etmişlerdir. 1918’de kurulan Sırp-Sloven-Hırvat Krallığı altında birleştirilen toplumlardaki dinsel ve etnik açıdan birbirinden farklı olan toplulukların beraber yaşamaya yönelik olan isteklerini yitirmeleri ve kendi kaderlerini yine kendilerinin tayin etmek istemesi tüm bu olaylar sonucunda artık bir kimlik mücadelesi de oluşturmuştur. 1918 itibari ile hâkimiyeti ele geçiren Sırp, Kosova topraklarının çoğunluğunu oluşturan Arnavut halkı üzerinde halkın uzaklaşmasına, göç etmesine sebep olacak etnik temizlik, zorla din değiştirme (hıristiyanlaştırma), Slav kolonizasyonu gerçekleştirme, asimile etme vb. politikalar uygulayarak topraklar üzerindeki hâkimiyetini arttırmaya yönelmiştir. Kosova topraklarını eski Sırbistan olarak gören Sırp, bu bölgede demografik olarak üstün olabilmek için Arnavutlar üzerinde fazlasıyla politika uygulamışlardır. 1912 tarihi itibariyle Kosova’yı tekrardan ele geçiren ve Makedonya topraklarını da işgal ederek hâkimiyet alanını genişleten Sırp ordusu, Kosova’daki Arnavutlar üzerinde etnik ve dini baskılarını arttırmıştır. Sırp, Arnavut halkını silahsızlandırmaya başlamış ve Kosovalı Arnavutların ve Makedonların bölgeden göç etmesine yönelik faaliyetlerini sürdürerek bölgedeki Sırp nüfusunu arttırarak demografik algıyı değiştirmek için Sırplaştırma sürecini uygulamaya devam etmiştir (Popovic, 1995, ss. 221-222).

1918 yılında Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan’ın oluşturduğu Güney Slav bölge temsilcileri tarafından imzalanan Corfu Paktı ile tüm Slav halklarının bir arada, bağımsız bir devlet altında toplanılmasına karar verilmiş ve böylelikle Yugoslav temelli, Slav halklarının bir arada olmasına yönelik bir birlik anlayışı ilk defa denenmiş olmuştur. 1918 yılında Zagreb’de Yugoslav Milli Konseyinin kurulması ve meclisin Karadağ Kralı Nikola’yı tahtından indirmesi üzerine Karadağ kontrolü tamamen Sırbistan’a bırakılmıştır (Armaoğlu, 2005, s. 182). Bu dönemde Vidovdan Anayasası, oluşturulan birliğin ilk anayasası olarak yürürlüğe girmiştir. Yeni kurulan devlet ile beraber Sırbistan’ın bölgedeki hâkimiyetini arttırması, Sırp baskılarının artmasına sebep olacaktı. Krallık içerisindeki siyasi anlaşmazlıklar sonucu, ülkede yaşanan Hırvat sorununu çözebilmek adına Kral Aleksandar yönetime el koyarak anayasayı ve parlamentoyu fes ettiğini açıklamış ve

ilan ettiği yeni anayasa ile diktatörlüğünü kurarak Krallık Yugoslavyası olarak devletin adını değiştirmiştir (Sükan, 2001, ss. 34-35).

Karadağ Kralı Nikola'nın tahttan inmesi üzerine konseyin 1921 yılında kurmuş olduğu Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın başına Sırbistan Kralı Aleksandr'ın geçmesi bu üçlü krallık üzerinde Sırbistan'ın hâkimiyetini sürdürmesine imkân yaratmıştır. 1921 itibari ile başlayan Sırp baskıları 1929 yılına kadar devam etmiştir. Yugoslavya Krallığı adını alan Sırp hâkimiyetinin bölgedeki Arnavut çoğunluğu reddetme mücadelesi yıllarca devam etmiştir ve bu mücadele doğrultusunda Arnavutlar çeşitli alanlarda baskılara uğraşmıştır. Kosova'nın Yugoslavya topraklarına dâhil edilmesiyle birlikte ülke içerisindeki gerek siyasi gerekse eğitim, kültür vs. alanlarında sürdürülen politikaların çoğu bu bölgede yaşayan Sırp halkını memnun etmeye yönelikti. Özellikle eğitim politikası doğrultusunda Arnavutlara şiddetli bir baskı uygulanıyordu, açılan ilk ve orta öğretimler Sırlara hizmet verirken Arnavut okulları Yugoslav yönetim tarafından birer birer kapatıldı (Juka, 1984, s. 47). Sırların, Arnavut halkı üzerinde yaptığı bu eğitim baskısı sonucunda bölgedeki Arnavut Halkının okuma yazma bilme oranı da dolayısıyla düşmüştür. Sırlar azınlıkları korumaya yönelik imzalamış olduğu yasaya uymayarak bölgedeki mücadelesini devam ettirmiş ve Arnavutlar halkı üzerinde baskılarına sürdürmüşlerdir. Yalnızca eğitim alanında değil farklı alanlarda da Arnavutların hayatlarına müdahale ederek bu baskı üzerine olan politikalarını sürdürmüş, Arnavut halkı bölgeden uzaklaştırmaya teşvik ederek, göç etmelerini sağlamaya yönelik politikalar izlemişlerdir. Bu izledikleri ayrımcı politikalar Arnavutların bölgede varlıklarını sürdürmelerini oldukça zorlaştırmıştır. Sırların uyguladığı politikalar sonucunda Arnavutlar Kosova'yı terk etmek zorunda kalmış olsalar da dini ve kültürel anlamda Sırp toplumu tarafından tamamen asimile edilememiştir. Yaşadıkları bu muamele Balkan toprakları üzerinde Arnavut nüfusunun artmasına ve milliyetçilik duygularının güçlenmesine sebep olmuştur.

Kimlikler, milletlerin oluşum ve varlıklarını devam ettirme sürecinde önemli bir yere sahiptir ve kimliğin oluşum sürecinde yaşanabilecek zorluklar milletlere göre farklılık gösterebilir. Smith'e (1994) göre "Yaşadıkları kültür ve toprakta baskı hiç uygulanmamış ve buldukları bölgeden başka bir bölgeye sürgün edilmenin ne olduğunu bilmeyenler, kimlik sorgusuna uğramamış olanlar, tek bir kimlik yaratmak adına köklerini araştırmaya ihtiyaç duymazlar. Onlar sadece buldukları yerden;

oraya ait olduklarını, köklerinin atalarının orada olduğunu, tarihlerinden haberdar olduklarını haykırarak farklı bir kimlikte olduklarını ilan ederler. Diğer tarafta da kimlikleri belli olmayan ve kimlik yaratmak için köklerini aramaya ihtiyacı olan toplumlar, yaşam mücadelelerini verirken de tarihin sayfalarında toplumlarını özel ve ötekilerden farklı kılan özellikler araştırmakla, keşfetmekle ve güzelleştirmekle meşguldüler.” Arnavut halkı, Sırlar tarafından yapılan tüm bu baskı ve politikalara rağmen kimliklerini korumaya çalışmışlardır. Göç etmek durumunda kalsalar da vatanlarına olan bağlılıklarını, kültürlerini ve dillerini kaybetmeyerek bir arada olma duygusu ile yaşamaya devam etmişlerdir. Bu ulusal kimliği koruma sürecinde, inşa etme sürecinde olduğu gibi milliyetçilik duygusunun etkileri de olmuştur.

Arnavut milliyetçiliğın gelişmesinde Batılı güçlerin rolü olduğu söylenebilir. Milliyetçiliğın yükseldiğı bir dönemde, Arnavut milliyetçiliğının şekillenmesinde özellikle İtalya’daki Arnavutların Arnavutluk ile ilgili düzenlediğı kongreler ve konferanslar, Arnavut dili ve edebiyatını aktif tutmak için yayınlanan yayımlar ve yine bu alanda kurulan siyasi toplumlar Arnavut milliyetçiliğının gelişmesinde etkili bir rol oynamıştır. İtalya’nın desteğinin yanı sıra Avusturya ve Rusya’nın Balkanlar üzerindeki yayılma politikalarına engel olup kesin bir hâkimiyet kurmalarının önünde durulmasın da İngiltere de önemli bir rol oynamıştır. Böylelikle Arnavutlarda bağımsızlık fikri filizlenmeye başlamış, Arnavutlar özerklik dâhil, bağımsızlık fikrini benimsemişlerdir (Çelik, 2004, ss. 39-40).

Balkanlar içinde Arnavut nüfusunun en yoğun olduğu Kosova’dan Arnavutları uzaklaştırılmaya ilişkin ilk tartışmalar Belgrad merkezli Sırp Kültür Kulübünde başlamıştır. 1937-1939 yıllarında Arnavut sorununa dair görüşmeler yapılmış, hükümet temsilcileri ve askeri yetkililer tarafından gerçekleştirilen bu görüşmelerde Arnavutların Yugoslavya için bir tehdit olduğu kanısına varılmıştır. 1937 yılında, Sırp tarihçisi ve devlet adamı olan Vaso Cubriloviç’in önerisi doğrultusunda Sırp ulusunun çıkarları açısından bir önlem olarak Müslüman Arnavutların zorla göç ettirilerek bölgeden uzaklaştırılması fikri kabul görmüştür. Cubriloviç’e göre sorunun çözümü Arnavutlar bölgeden göç ettirilmesi ve bu göç edilen bölgeye Sırların yerleştirilmesiydi. Cubriloviç, Balkan topraklarında bulunan bu önemli bölgedeki sorunun kolonizasyon ile hızlı cevap vermeyeceğı ancak kitle halinde bir göçe zorlanmaları durumunda çözüme kavuşabileceğini savunmuştur (Babuna, 1997).

Kosovalı Arnavutların hızlı bir nüfus artışının olması Kosova'nın tamamıyla Arnavutlaştırılabileceği düşüncesine yol açmış ve bu düşünce Sırpı endişelenmiştir. Sırp hükümetinin aldığı Arnavut nüfusunun göç etmesi, Arnavutların bölgeden uzaklaştırılarak bölgedeki Sırp halkının sayısını arttırmak ve Arnavutları uzaklaştırmış olmak için yapılan tüm planlar, baskılar ve zorlamalar sonucu 1938 yılında imzalanan Türkiye'ye göç üzerine olan anlaşma II. Dünya Savaşı'nın çıkması nedeni ile uygulanamamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın çıkması sonucu savaş boyunca Almanya ve İtalya işgali altında kalan Yugoslavya Krallığı, savaşın bitmesine yakın içinde bulunduğu şekli kaybederek bambaşka bir sistemin içerisine girmiş bir Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti olarak sosyalist bir rejimi benimseyerek Tito önderliğinde yeni bir rejim ile karşımıza çıkmaktadır. Josip Broz Tito, Alman faşizminin karşısında kararlı bir şekilde durmuştur. Almanya ve İtalya'ya karşı direniş başlatarak Balkan topraklarında bu devletlere ve tehditlere karşı bir birlik oluşturmayı amaçlamıştır. Oluşturmak istediği bu birliği etnik kökenler üzerinden değil komünizmi benimseyerek etnik milliyetçiliğe karşı bir bütünlük oluşturmak istemiştir. Yugoslavya'yı oluşturan uluslara kendilerini yönetme hakkı verilmemiş olsa da kültürel ve etnik anlamda geçmişlerini koruma hakları tanınmıştı. Yugoslavya'nın içinde bulundurduğu cumhuriyetler, genellikle nüfus çoğunluğuna göre, içinde bulundurduğu altı ulus tarafından oluşmuştur. Sırp, Sloven, Karadağlı, Hırvat, Boşnak ve Makedonyalıların oluşturduğu bu cumhuriyetler içerisindeki Boşnaklar haricindeki tüm uluslar, nüfus çoğunluğuna göre şekillenmiş ve kendi kendilerini yönetme hakları olmasa dahi uluslar, öz dillerini kullanarak kültürel gelişimlerini muhafaza etmişlerdir (Vickers, 1998, s. 147). Kosova'nın "statü" sorunu bu federal cumhuriyetin kuruluşu ile ortaya çıkmıştır. Arnavutların, Yugoslavya dışında yurtları olması nedeniyle Arnavutlar Yugoslavya içerisinde bir millet statüsü elde edememiş ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olamamışlardır. Tito, Yugoslavya'nın halklarının tek meşru temsilcisi olarak Ulusal Kurtuluş Ordusu Antifaşist Konseyi (UKOAK) olarak belirlemiştir. Yugoslavya çatısı altında olan ve diğer halkların elde etmiş olduğu haklardan yararlanamayan Arnavutların da beklentisi bir cumhuriyet olarak tanınmak istemeleriydi. Kendileri için bu statünün verilmesini talep etmiş olsalar da bu istekleri bağlı oldukları Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adı altında buldukları süre zarfında

hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Tam olarak bir cumhuriyet verilmesi de bazı alanlarda ayrıcalık elde etmişlerdir. Kendi dillerini kullanabilmelerini, yani eğitimin Arnavut dili üzerinden verilmesi imkânlarının olmasını bu ayrıcalıklara örnek gösterebiliriz.

Tito, birbirinden farklı özelliklere ve niteliklere sahip olan bu toplumlardan homojen bir devlet oluşturmak yerine kendi kendilerini yönetebilecekleri, uzlaşmacı, federal unsurların oluşturduğu siyasi bir birlik üzerinden politikasını yürütmeyi tercih etmiştir. 1936 SSCB Anayasasından esinlenerek oluşturduğu 1946 Anayasası ile oluşturduğu Yugoslav Cumhuriyetinin temelini atmıştır. Sosyalist olmasına rağmen tarafsız bir politika izleyerek Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyetini ilan eden Tito, anayasa ile cumhuriyetlerin yetkilerini arttırırken özerk bölge olan Kosova Arnavutlarını bir millet statüsünden azınlık statüsüne düşürmüştür. Bu durum Kosovalı Arnavutlarda milliyetçilik duygusunu körüklemiş ve hak istemeleri sonucunu doğurmuştur. Kosovalıların baskılarının artmasıyla beraber Tito, Kosova sorununda izlediği baskıcı politikası yerine, çözüme götürebilecek uzlaşma bir politika izlemeyi benimsemiştir. Her ne kadar yavaş ilerleyen bir süreç olsa da 60'lı yıllar itibariyle Müslüman Arnavutlara daha çok ayrıcalık tanınmaya başlanmış ve bir takım haklar verilmiştir. Kendilerine tanınan imtiyazlardan ziyade, asıl Kosova için Cumhuriyet statüsü isteyen Arnavutların, 1968'de protestolar gerçekleştirerek Sırlar ile eşit düzeyde haklara sahip olma isteklerini dile getirmiş ve eşitlik talep etmeleri sonucunda ses duyurma ve eylem niteliğinde başlayan protestolar şiddete dönüşmüştür. Protestoları bastırmak üzere polis ve ordu devreye girmiş ve bu protestoların bazılarının sonunda ölümler de yaşanmıştır (Woehrel, 1999, s. 4)

Tito Yugoslavya'nın ilerlemesine engel olabilecek bir unsur olarak gördüğü milliyetçilik ve milliyetçi ideolojiye karşı çıkararak birlik olmayı hedeflemiş olsa da 60'lı yıllar ile canlanmaya başlayan kültürel milliyetçilik sonucu bir varlık olarak kendi haklarını arayan Kosova'da bazı protestolar yaşanmıştır. 1966 yılı ile beraber başlayan protestoların artması Tito'nun Kosovalı Arnavutların isteklerine cevap verebilmek adına kurmuş olduğu anayasaya yeni ek maddeler eklemesine neden olmuştur. Bu nedenle Arnavutlar, Cumhuriyet statüsü kazanmak istemiş ve Tito döneminde bu durum çeşitli eylemlerle ortaya konmuştur. 1963 yılında Kosova'nın yetkilerinin genişletilmesi, 1968 gösterilerinin ardından Kosova'ya ve Voyvodina'ya

tutmaya çalışan kurumlar yetkinliğini yitirmiş ve ortaya çıkan ekonomik ve etnik sorunlar neticesinde artık Yugoslavya'nın dağılma süreci kaçınılmaz bir hal almıştır.

Tito'nun "barış ve eşitlikler arası kardeşlik" temeli ile oluşturduğu Yugoslavya'sındaki bütün milliyetlerin ortak özelliği barındırdığı bütün milletlerin kendi devletlerine sahip olmasıdır. 1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra federasyon dağılma sürecine girmiştir. Tarihsel meselelerin kaldığı yerden devam ettiği federasyon içerisinde karışıklık dönemi başlamıştır. Sırp ve Kosovalı Arnavutlar arasındaki etnik gerilim şiddetle artmaya devam etmiştir. Kut (2005)'a göre 1974 Anayasası'na göre Yugoslavya, altı federe cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan bir federasyon olarak yeniden biçimlendirilirken Tito'nun 1960'lı yıllarda kendini göstermeye başlayan etnik temelli krizlerin siyasal bir krize dönüşmesini aşmayı hedeflemekteydi. Bu amaçla Arnavut ve Macar nüfusunun yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelere, diğer cumhuriyetlere benzer biçimde özerklikler tanıyarak gerilimi azaltmayı planlamıştı. Tito'nun 1974 yılında yeni maddeler ekleyerek yenilediği Anayasa ile bölgedeki sorunları hafifletebilmek adına Vojvodina ve Kosova yerel yönetimlerinin yetkilerini arttırması, Kosova'nın özerk yönetim yapısını güçlendirmişti. Joseph Tito, bir taraftan yenilediği bu anayasa ile Arnavut ve Macarların herhangi bir isyan durumuna engel olmaya çalışıp bu milliyetlere özerklik tanıyarak demokratik bir ortam sağlamaya çalışmış olsa da bir taraftan da tam bağımsızlık hakkına sahip olmalarına izin vermeyerek Yugoslavya'nın bütünlüğünü korumaya devam etmiştir.

1974 Yugoslav Anayasası ile Kosova'ya tanınan özerklikten rahatsız olan, bu özerkliği kabul etmeyen ve Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde geri planda kalan Sırp Tito'nun ölümünün ardından milliyetçi bir uyanış içerisine girmişlerdir. 1974 Anayasası ile Kosova'daki Müslüman Arnavutlar'a özerklik verilmesi, Sırp için Kosova'yı kayb ettikleri hissiyatına sebep olmuştu ve bu durum onları harekete geçirecekti. Sırp Yugoslavya'nın kurulmasında kendilerinin etkilerinin büyük olduğunu düşünerek kurulan bu federasyonun Sırp bir başkan tarafından yönetilmesini istiyorlardı. Tito döneminde uygulanan politikalar ve yaşanan baskılar sonucunda Kosova'da da milliyetçilik akımının etkileri artmaya başlamış ve bu etki doğrultusunda Arnavutlar, bağımsızlık için mücadele etmeye devam etmişlerdir. Kosova yenilenen 1974 Anayasa'sı ile özerk yönetim yapısını

güçlendirmiş olsa da Tito'nun ölümünün ardından ve daha çok 1986 yılları itibarıyla Sırbistan'ın kendi üzerindeki baskısını her alanda hissetmeye başlamıştır (Armaoğlu, 1992, s. 237).

1980 yılında sosyalist lider Tito'nun ölümünün ardından bölgede karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır. 1974 Anayasası ile özerk bir yönetim yapısına sahip olan Kosova'nın kaderi bu ölüm ile değişiklikler göstermiştir. 1986 yılı itibarıyla Sırbistan'ın bölgedeki hâkimiyeti artmış ve bölgedeki yönetim eksikliği sonucu iç karışıklıklar ortaya çıkmıştır. 1986 yılında "Büyük Sırbistan" hayali çerçevesinde yayınlanan bir memorandum ile beraber Yugoslavya eski lideri Tito, Sırbıları farklı devletlere dağıtarak etnik anlamda onların siyasal etkinliklerini sınırlayan bir Sırp düşmanı olarak suçlanmıştır. Kendilerinin içinde bulunduğu tüm toprakların yine kendileri tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünen Sırbılar, 1987'de Sırp Devlet Başkanlığı'na yapılan bir memorandum sonrası gerçekleştirilen çalışma sonunda Tito'nun yenileyerek Kosova'ya hak tanıdığı 1974 Anayasası için değişiklik talebinde bulunmuş ve Kosova'yı özerk konuma getiren hakların değiştirilmesi doğrultusunda isteklerini öneri olarak sunmuşlardır. Sırbıların bu talebi doğrultusunda 1988 yılında Yugoslavya Federal Meclisi'nde alınan karar sonucu Sırp önerileri kabul edilmiş ve Kosova'nın sahip olduğu haklara kısıtlamalar getirilmiştir (Emiroğlu, 2006, 95).

Tüm bu Sırp baskınlıkları doğrultusunda Yugoslavya'da etnik Sırbılar tarafından büyük bir destek alarak yükselen bir isim olan Milošević, 1987 tarihinde Sırbistan Komünist Partisi lideri olan İvan Stamboliç'i liderlikten indirerek Sırbistan'da iktidarı ele geçirmiş ve 1989'da Yeni Yugoslavya devlet başkanı olmuştur. Liderliği ile beraber Kosova'daki Sırbıların haklarını savunan ve Kosova'da bir Sırbılaştırma hareketi başlatan Slobodan Milošević milliyetçi bir tutum sergileyerek Sırbıların Yugoslavya'daki tüm etnik gruplardan üstün olduğunu belirttiği söylemlerine başlamıştır. 1989 yılında gerçekleşen bu gelişmeler hem bütün bir Yugoslavya için hem de Kosova bölgesi için oldukça önemli gelişmelerdir. Yugoslavya'da siyasi iktidarı ve dolayısıyla gücü ele geçiren Sırbılar olurken Arnavutların yalnız kaldığı bir dönem olmuştur. Milošević Kosovalıların siyasi haklarını kısıtlayarak Kosova'nın Sırbılaştırma adımlarını başlatmıştır. Milošević dönemi Arnavutların eğitimden dışlanmaya başladığı, Arnavut dilinin kullanımının yasaklandı ve Arnavut kültürünün yok edilmeye çalışıldığı bir dönemin başlangıcı

olmuştur. Resmi kurumlarda ve eğitimde Arnavut dilinin kullanımının yasaklanmasının yanı sıra Arnavutlara dair sembollerin de kullanımının kaldırılmış olması yeni bir eşitsizliği beraberinde getirerek Sırlar ve Arnavutlar arasındaki Arnavut ve Sırlar arasındaki ayrımlara yol açmıştır (Neggash, 2013, s. 68).

Yugoslavya'yı dağılma sürecine iten ve Sırların milliyetçiliğini körükleyen ilk olay 1981 yılında Kosova Priştina Üniversitesi'ndeki Kosovalı Arnavut öğrencilerin ayaklanması olmuştur. Kısa süre içerisinde büyüyen ve "Kosova Cumhuriyeti" gibi bölgenin etnik aidiyetini gösterecek sloganlara dönüşen gösteriler, Tito'nun liderliği döneminde bastırılan Sırp milliyetçiliğinde bir uyanma yaşanmasına sebep olmuştur. Sırların Kosova'ya olan ilgisi artarken, düşman gördükleri etnik Arnavutlar'a olan nefretleri de tetiklenmiştir. Yugoslavya'yı bölünmeye kadar götüren bu olay Sırbistan'ın siyasi kaderini belirlerken Sırbistan Komünist Partisinin yeni lideri Slobodan Miloşeviç memorandum ile Sırp politikası izlemeye başlamıştır. Aynı zamanda bu olay Malcolm'a (1999) göre Miloşeviç'in de bir politikası haline getirmiştir. Sırp milliyetçiliğine sıklıkla vurgular yapan Miloşeviç izlediği politika doğrultusunda Kosova Sorununu devamlı dile getirerek kısa bir süre içinde "ulusal lider" konumuna gelmiştir.

4.2. Kosova'da Sırp – Arnavut Çatışması ve İç Savaş

Arnavutlar, Miloseviç rejimine tepki gösterse de bu tepkiler pek fazla etkili olmamış ve Miloseviç önderliğinde milliyetçilik yayılmaya devam etmiştir. Sırp Başkan Miloseviç'in başa geçmesi, Sırp milliyetçiliğinin körüklenmesine ve Sırların gücünün artması sonucuna sebep olmuştur. Miloseviç'in Sırp olması, Sırp olmayanların da tepkisini almıştır. Bu tepki ise etnik gerilimleri beraberinde getirmiştir. Arnavutlar, Tito'nun ölümü ile tam cumhuriyet statüsü için gösteriler düzenlemiş ve harekete geçmişlerdir. Sırlar bu hareketten rahatsız olmuş ve milliyetçilik mücadeleleri körüklenmiştir. Sırp milliyetçiliği üzerinden Kosova sorununu kullanmasıyla hızlı bir şekilde liderliği elde eden Miloşeviç ile beraber Yugoslavya içerisindeki Sırlar yüceltilirken diğer etnik gruplar küçümsenmiş ve hem etnik hem de siyasal açıdan Sırları daha da güçlendirecek fazlasıyla gelişmeler yaşanmıştır. Miloşeviç bulduğu her fırsatta Kosova sorununu kullanarak Sırları

kendisine bağlayarak politik bir lider haline gelmiştir. Liderliği ile beraber yaşanan gelişmeler sonucu Arnavutları yalnız bırakırken diğer etnik grupların da yönetime bağlılığını tetikleyerek Yugoslavya'yı dağılma sürecine sürüklemiştir.

Miloşeviç'in kısa sürede yükselmesi ile beraber Sırp milliyetçiliğinde de yükseliş görülmüştür. Miloşeviç "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirmek isterken Arnavutlar da "Büyük Arnavutluk'u" kurmayı hedef haline getirmişlerdir. Böylelikle Kosova bir mücadele alanı haline gelmiştir. İki farklı etnik yapının tek bir bölgede verdiği hâkimiyet mücadelesi Balkanlar'da rekabet ve çatışma alanı oluşturmuştur. Miloşeviç, Arnavutları ezen ve Kosova'yı tamamen bir Sırp yurdu haline getirmek istemesi sonucu Arnavutlar tarafından yapılan protestolar, ayaklanmalar Miloşeviç'i baskıcı bir politika uygulamaya yönelterek Arnavutlar üzerinde Sırp'ların siyasal gücünü arttıracak siyasi politikalar yürütmesine sebep olmuştur. İki ulus arasındaki gerilim giderek şiddetlenerek Sırp'ları bölgede bir tehdit haline getirmiştir. Protestoların Kosova'da devam ediyor olması Sırp'ları endişelendirerek kendi aralarında Kosova'yı kaybettiklerine dair bir düşüncesinin yayılmasına itmiştir. Yugoslavya içindeki Sırp'ların önündeki engellerin kalkmasını isteyen Sırp milliyetçilerinin Sırbistan'ın Kosova üzerinde hâkim olması gerektiğine dair düşünceleri vardı. Çünkü onlara göre Kosova özerk bir bölge olarak kalmamalı, Kosova'ya tanınan haklar yok sayılmalı ve bu bölgede Sırbistan tam egemenlik sağlamalıydı. Sınırlar ne olursa olsun Sırp'ların yaşadığı tüm bölgelerin hâkimiyetinin Sırp'lara verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Ulusların sahip olduğu Cumhuriyet ve Özerklikler bu noktada geçersiz kılınmalıydı. Böylelikle Sırp'lar kültürel açıdan bir birlik sağlayacak ve Sırp ulusu tam ulusal olacaktı (Glenny, 2000, s. 249-307).

Yaşanan tüm protestolar, işçi direnişleri ve ayaklanmalar Miloşeviç'in baskıcı politikası ile bastırılmış ve Miloşeviç iktidarını güçlendirmek için Kosova Sorununu bir araç olarak ustalıkla kullanarak Sırp toplumunu militarize etme yolunda ilerlemiştir. Sırp toplumuna düzenlediği mitinglerde Kosova'nın Sırp'lara ait olduğunu, burada Sırp'ların hâkimiyeti olması gerektiğini ve tarihi bir leke olmaması adına topraklarını terk etmemeleri için savaşılması gerektiğini sıklıkla vurgulamış ve milli duyguları yücelten mitinglerinde yaptığı konuşmalar ile Sırp toplumuna destek verirken Arnavutlar'a da gözdağı vermiştir. 1988'de Miloşeviç'in Partisi Sırp'lar ile birlik olmuş, Miloşeviç dayanışma gösterilerine destek vererek hem Sırbistan'da hem

de Kosova’da yaşayan Sırların yanında olmuştur. Miloşeviç Sırlar ile yaptığı bu işbirliğinin önemini “Sırbistan yok olmamak için birleşecek” temalı konuşmalarında öne çıkarmıştır (Sipahioğlu, 2009, s. 40). Miloşeviç’in milli duygularla yüklü yaptığı bu konuşmalar, bölge üzerindeki hâkimiyetini arttırırken Kosovalı Sırlar için kendisini büyük bir kahraman ve ulusal bir lider haline getirmiştir.

28 Haziran 1989’da Miloşeviç, Kosova’daki Arnavut nüfusuna yönelik duruşunu göstermek, halkı korkutmak ve diğer muhalefet partileri geride bırakabilmek adına Kosova’da bir Sırp Mitingi düzenlemiştir. Bu miting ile iktidarını güçlendirebilmek için Kosova sorununu kullanan Miloşeviç, yaptığı mitingde Sırların milli duygularına dokunacak konuşmalar yaparak Sırp toplumunun milliyetçilik duygularını kabartmış ve toplumu militarize etmiştir.

Milli duygular üzerinden başarısını sağlamlaştıran ve iktidar sürecini hızla tamamlayan Miloşeviç’in Sırbistan Devlet Başkanlığı’na seçilmesi ile Kosova’nın tarihinin değişmesi süreci başlamış olacaktır. Miloşeviç, bir Sırp lideri olarak hedefinin Büyük Sırbistan olduğunu ve dolayısıyla Kosova üzerinde hâkimiyet mücadelesi vermekten kaçınmayacağını açıkça dile getirmiştir. Arnavutlar için resmi bir terör dönemini başlatan bu gelişme beraberinde pek çok değişikliği de getirmiştir. Devlet Başkanlığına gelen Miloşeviç, Kosova’yı Sırp şovenizminin yükselişinde bir araç olarak kullanmıştır. 1989 yılında, Kosova’da güvenliği arttırmak adına aldığı önlemler ile Anayasada değişiklikler yaparak Kosova otonomisini kaldırmış, Arnavut kurumlarını kapatmış ve Arnavut liderlerini sınır dışı ederek Kosova’da resmi kurumların ve makamların Sırların eline geçmesini başarmıştır. Aynı zamanda toplumdaki milliyetçilik duygusunu yükseltmek için televizyon, radyo gibi yayın organlarını da propaganda aracı ve silahı olarak kullanarak medya yoluyla Yugoslavya genelinde Arnavutları aşağılamıştır. Sırları üstün tutarak sadece Kosovalı Arnavutlara değil bölgedeki farklı kimlikler üzerinde de aşağılayıcı söylemlerde bulunarak ayrımcılık kampanyaları geliştirmiştir. 1989 yılında yaptığı bu hamle, kültürel anlamda farklılıklarla dolu olan bir devleti parçalanmaya sürüklemiştir. Miloşeviç’in, üzerinde bulunduğu topraklar için belirlemiş olduğu devlet tanımı oldukça tehlikeli bir hal almıştır. Diktatör bir liderin başa gelmiş olması dengeleri değiştirmiştir. Irk ayrımı yapılarak Sırların üstün tutulması, farklı milletlere saygı duymaması, diğer etnik grupların varlığını yok sayarak tüm bir coğrafyada Sırların

hakkı olduğunun iddia edilmesi artık federasyonu dağılmaktan başka bir yola çıkarmamıştır.

Milošević'in Sırbistan Ulusal Meclisi tarafından onaylanan fakat Federal Yugoslav Anayasası'na aykırı olarak Kosova ve Voyvodina bölgeleri için aldığı statü değişikliği kararı sonucu Kosova'nın anayasal güvence ile korunan otonomi hakkını yitirmesi, Kosova'yı tamamen Sırbistan'a bağlı ayrılmaz bir parça haline getirmiştir. Kosova Bilimler Akademisi kapatılıp Priştine Üniversitesi akademisyenleri sürgün edildi. İlk ve orta dereceli okulların eğitim vermesi sonlandırılarak Arnavut halkı cahil ve eğitimsiz bir nüfus haline getirmek ve bilinçlenmelerine engel olabilmek amaçlandı. Arnavutça olan sokak isimleri Sırplaştırıldı. Tarım topraklarına sahip Arnavut köylüler topraklarını Sırlara devretmek zorunda bırakıldı. Öyle ki, 1963-1974 yılları ile Tito döneminde Arnavutlara verilen yasal haklar geri alınarak; Kosova'nın yerel parlamentosu dağıtılmış, eğitim kurumları kapatılmış ve işletmelerde çalışan Arnavutlar, Sırlar ile değiştirilerek birçok Arnavut'un hakları elinden alınmıştır. Bölgede Kosovalı Arnavut vatandaşların siyasi anlamda bir baskı altına alınması, Sırp nüfusunun ve Sırp hükümetinin kontrolünün artması ikili çatışmadaki gerginliği arttırmıştır. Bağımsızlık harici farklı bir alternatifi kabul etmeyen Arnavutlar, Milošević ve Sırp Hükümeti'nin aldığı kararlar ile çatışmaya başlamışlardır. Bütün bu ve daha fazlası gelişmeler neticesinde Milošević başarıyla Kosovalı Arnavutları Sırlara karşı Sırları da Arnavutlara karşı kışkırtmış ve gelişmeler Kosova'da yeni partilerin oluşması ve birlikler kurulmasında etkisini göstermiştir. Özerklik haklarının elinden alınması üzerine Arnavutlar ayaklanarak kitlesel gösteriler düzenlemişlerdir. Kosovalı Arnavutların içinde buldukları bağımsızlık isteği, bu doğrultuda kurulacak bir siyasi parti ihtiyacını doğurmuştu. Birlikler ve farklı fikirler sonucu çeşitli siyasi partiler ortaya çıkmış olsa da kurulan bu partilerden en önemlisi İbrahim Rugova liderliğinde ortaya çıkan Kosova Demokratik Birliği oldu. Sırp şiddeti güçlü bir Arnavut muhalefeti doğurmuştur. Demokratik muhalefet Kosova'yı kaybetmemek için bir bütün olarak Milošević ve politikalarına karşı savaşıyordu. Savaş (2001)'a göre kısa bir zamanda hızla yükselen ve güçlenen parti Arnavutların çoğunluğunun temsilciliğini yapar bir konuma gelmişti. Sıkıyönetim sürecinin içinde olan Kosova bölgesindeki şartların düzelmesi için Arnavutlar haklarını aradı ve bu doğrultuda Arnavutlar tarafından gösteriler

düzenlenmişti. Fakat düzenlenen gösterilerde Sırp güçleri tarafından 14 kişinin öldürülmesiyle beraber artık işler rayından çıkmış ve bu topraklar üzerinde farklı bir süreç izlenmeye başlayacaktı.

1989 yılında alınan özerkliğin ve Arnavutlara tanınan hakların geri verilmesi için mücadele eden Arnavutlar olumlu bir yanıt alamamaları üzerine özgürlükçü tavırlar sergilemiş, Arnavutların bağımsızlık için verdikleri mücadele ve çalışmalar arttıkça Sırbistan Hükümeti'nin de Arnavutlar üzerinde uyguladığı baskılar da artmıştır. Arnavut medyasına sansür uygulanırken yine Arnavut gazeteler ve yayınlar yasaklandı. Arnavutlar bölgeden uzaklaştırılırken bölgede Sırplaştırma politikası yürütülse de Kosova nüfusunun yarısından çoğunu oluşturan Arnavutlar da buldukları her yerde kendi birliklerini kurarak mücadelelerini sürdürmeye devam edeceklerdi. Bölgedeki Arnavut nüfusu azaltıp yerine Sırp nüfusunu arttırarak hâkimiyetini sağlamak isteyen Miloşeviç kendi tetiklediği milliyetçi etkinin bir sonucu ile karşılaşacaktı. Aşırı milliyetçi Sırp hükümetine karşı aşırı milliyetçi bir Kosova Kurtuluş Ordusu kuruldu. (Usthria Çlirimatare e Kosovo) Kosovalı Arnavutlar 1990'ların ikinci yarısına kadar İbrahim Rugova liderliğinde barışçıl bağımsızlık mücadelesi/siyaseti uyguladılar. Sırbistan'ın izlediği şiddet yanlısı politikaya karşı, Kosovalı Arnavutlar kendi direnişlerini sağlayabilecekleri Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK)'nu organize ederek silahlı mücadele sürecini başlatmışlardır. Slobodan Miloşeviç liderliğindeki Sırp kuvvetleri de bu direnişe karşılık olarak Kosova bölgesinde daha etkin olabilmek için bölgede yaşayan Arnavutları anavatanlarından uzaklaştırarak göçe zorlamış ve Arnavutlar üzerinde etnik bir temizlik uygulama sürecine girmiştir. Böylece iki grup arasındaki gerilim 1990'lı yılların ikinci yarısında oluşturulan UÇK ile kısa sürede ve giderek şiddetlenmiştir (Kut, 1998, ss. 53-64).

1980 yılı itibari ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni bir arada tutacak bir figür eksikliği kaçınılmaz sonu getirmiş ve Yugoslavya'nın parçalanmasındaki en önemli neden olmuştur. Kosova'da yaşanan süreçlerin taraflar için tarihi sebepleri olsa da yaşanan olaylar farklı cumhuriyetlerde de etkilerini göstermiştir. Tito'nun ölümü, ekonomik durumun kötüye gitmesi ve Sırp müdahaleleri Kosova'daki ayaklanma sürecinin başlangıcı olmuştur. Miloşeviç'in bütünleştirici bir figür olmaktan çok Sırp'ları üstün tutarak izlediği politikalar Kosova dışındaki diğer cumhuriyetleri de endişelendirmiş, bölgede yayılan aşırı milliyetçilik fikirleri, Miloşeviç'in etnik olarak

birbirinden farklı olan unsurları bir arada tutarak bütünleştirici bir siyasi politika izlemeye engel olmuştur. 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeden oluşan Yugoslavya Federe Devleti'nin ömrü Tito'nun ölümü ile yaşanan siyasi ve ekonomik sıkıntılar doğrultusunda azalmaya başlamış ve Slovenya ile Hırvatistan'ın parlamentolarının ayrılma kararı ile dağılmaya gitmiştir. Milošević'in sıklıkla "Büyük Sırbistan" hayalini gündeme getiriş olması ve bu toprakların geniş çaplı olarak Yugoslavya'nın barındırdığı diğer etnik unsurların da topraklarını kapsaması sadece Kosova'yı değil bir bütün olarak Balkanlar'da gerilimi arttırmıştır. Yaşanan iç savaşlar ise bu dağılmayı fazlasıyla tetiklemiştir. Sırpların oluşturduğu Federal Yugoslav Ordusu engel olmak için müdahale etse de parçalanma hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Savaş'a (2001) göre 1991-1992 yıllarında Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Sırbistan ve Karadağ ise yeni Yugoslavya'yı oluşturmuşlardır. 1990 yılında Slovenya, 1991 yılında Makedonya ve Hırvatistan, 1992 yılında da Bosna Hersek bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya Federe Devleti'nin resmen parçalandığını göstermiştir. Etnik gruplar arasında yaşanan gerginliklerin artması, Sırpların tehditkâr baskınlığı ve uygulanan politikalar bütünleştirici bir Federe Devletin sonunu getirmişti. Sırpların Slovenya ve Hırvatistan karşısında yenilgiye uğraması Bosna Hersek'te ciddi bir mücadele sergilemelerine sebep olmuştur. Bosna Hersek'in Yugoslavya Federal Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olmasında Dayton Antlaşması oldukça etkili olmuş ve bu Antlaşma, Kosova'da bulunan Arnavutları da fazlasıyla etkilemiştir. Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık mücadeleleri için artık farklı bir yol izleyecek ve silahlanacaklardı. Bosna meselesi ile uğraşılırken bir taraftan da Kosova içerisinde de bir cephenin açılacak olması engellenmeye çalışılmıştır. Bu yıllarda Yugoslavya dağılma sürecine girse de Kosova'nın Yugoslavya toprakları içindeki konumu değişmemiştir. Kosova, Sırpların asla vazgeçmeyeceği bir mesele olarak bölgede yerini alıyordu. Yugoslavya Federe Devleti'nin resmi olarak parçalanması ile Sırbistan ve Karadağ arasında yeni bir Yugoslavya kurularak Sırpların hâkimiyet alanı genişletilmiştir.

Kosova Demokratik Ligi, Kosova'nın bağımsızlığını benimsemiş siyasi bir parti niteliğindedir. Üstelik Kosova'nın tek taraflı ilan edilen bağımsızlığının da günümüzde temellerinden biri olarak geçmektedir. Siyasi parti konumunda olan ve

önderliğini İbrahim Rugova'nın yaptığı parti, bağımsızlık için mücadele ettiği süreçte Yugoslavya'yı oluşturan diğer devletlerin de gelişim süreçlerinden etkilenmiştir. Kosova Meclisi'nde Arnavut üyelerin bağımsızlık bildirimlerinde bulunması Miloşević tarafından duyulmuş ve Miloşević bu bildiriye bir yanıt olarak hem Kosova Meclisi'nin hem de Yürütme Konseyi'nin fonksiyonlarına son verecek bir yasayı 1990 yılında kabul etmiştir. Bu gelişme üzerine yine 1990 Eylül'ünde işlevine son verilen Meclisi'nin Arnavut üyeleri Kosova'nın bağımsızlığı için bir halk oylaması düzenlemişlerdir (Tatar, Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler Doktora Tezi, 2012). İbrahim Rugova, Arnavutların verdiği bağımsızlık mücadelesinde taleplerini iletirken Sırp lar ile çatışmacı bir tutumdan kaçınacak bir politika izlemiştir. Yüksek oranda bağımsızlık talebi çıkmış, Kosova yeni anayasası belirlenmiş olsa dahi bu referandum görüşmelerine Sırp lar tarafından olumlu bir sonuç verilmemiş ve bağımsızlıkları tanınmamıştır. Hırvatistan ve Slovenya'nın ardından 1991 yılında alınan federasyondan ayrılma kararı ise Sırp lar tarafından reddedilmiş ve bu doğrultuda gerçekleştirilen gösterilen Sırp yetkililer tarafından şiddet uygulanarak bastırılmıştır.

İbrahim Rugova'nın bu mücadelede pasif kalması ve sertlik yanlılarını kontrol altına almakta güçlük çekmesi, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun sempatican sayısının artmasıyla sonuçlanmıştır. İbrahim Rugova'nın bu tavrı, Arnavutlar içerisinde kendisinin etkisini azaltmıştır. Halk, kendilerine bir umut vermeyen liderden uzaklaşarak orduya yöneliyordu. Ordu hızlı bir şekilde güçlenmeye başlamış ve şiddet kaçınılmaz olmuştur. Çeşitli saldırıları üstlenerek adını duyuran UÇK, Kosovalılar için verdikleri özgürlük savaşında umutları olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda İbrahim Rugova, ister istemez izlediği politikayı sonlandırarak anlaşmacı tavrından uzaklaşmış ve Kosova Meselesinde artık bağımsızlıktan başka bir yol olmadığını belirtmiştir. Çünkü yapılan barış görüşmelerinden olumlu bir yanıt alınamıyordu.

Sırp lar tek taraflı alınan kararları onaylamıyor ve tanımıyordu. Sırp ların, Yugoslavya içerisindeki etnik grupların bağımsızlık taleplerini ve ilanlarını kabul etmemesi Balkanları kaçınılmaz bir son olan iç savaşa sürükledi. Sorunların artık diyaloglar ile çözülemeyeceğinin anlaşılması Kosova'daki gergin ortamın devamlılığını sağlamıştı. İkili rekabetin şiddet boyutuna ulaşması ile ortaya çıkan ve bizzat Sırp şiddetinin bir meyvesi olan Kosova Kurtuluş Ordusu, Arnavutların

kendilerini savunduğu askeri bir örgütün temellerini atmıştı. Arnavutlar uzlaşmak değil bağımsızlık isteklerinde oldukça netti. Taraflar arasındaki bunalımlı sürece artık ne Sırpların ne de Arnavutların tahammülü kalmıştı. Tito'nun ölümüyle beraber baskıları üzerinde hissetmeye başlayan Kosovalı Arnavutlar, sürekli olarak Miloşeviç tarafından şartlandırılıyor ve kendilerini sürekli bir mücadele içerisinde buluyorlardı. Miloşeviç Kosovalı Arnavutların isteklerinin önüne baskıyla geçebileceğini düşünse de Arnavutlar için tek çözümün bağımsızlıktı. Ancak Miloşeviç Arnavutların bu kadar direnebileceğini tahmin edememişti (Tılıç, 1999, s. 21).

20 Aralık 1992'de Sırbistan ve Karadağ'da gerçekleştirilen Başkanlık ve Parlamento seçimlerine Kosova ve Voyvodina bölgeleri de dâhil edilmiştir. Bu dönemde Yugoslavya içerisinde kopmalar başlamış Hırvatistan ve Slovenya başta olmak üzere Makedonya, Bosna- bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Tılıç'a (1999) göre bu seçimde 250 sandalyeli Sırp Cumhuriyet Meclisi'ne ve yerel meclislerine, 138 sandalyeli Karadağ Cumhuriyet Meclisi ve yerel meclislerine temsilci seçimi yapılmıştır. Kosova-Metohija yurttaşları grubuna 5 üyelik verilmiştir. Son derece adaletsiz ve demokratik olmayan bir sistem ile ilerleyen Sırp, Kosovalı Arnavutlar üzerindeki üstünlüklerini koruyor ve Arnavutların Yugoslavya içerisindeki hâkimiyetlerini sınırlandırıyorlardı. Bu adaletsizlik Kosova'nın bağımsız bir cumhuriyet olma yolundaki adımlarını hızlandıracaktır. Hukuki anlamda bağlı olduğu III. Yugoslavya'da iktidarlık açısından hak sahibi olmayan Kosova'nın tüm yaşanan gelişmelerle beraber artık tek bir nihai hedefi vardı: bağımsızlığının tanınması.

Etnik bir gerilla hareketi olan ve ezilen toplum üyelerinin intikam duygularıyla kurulan UÇK, ultranasyonalist bir tavır sergileyen Sırpın uzlaşmacı olmayacaklarını ve kendilerine talep ettikleri bağımsızlığı tanımayacaklarını düşünüyordu. Bu sebeple, bu sorun artık karşılıklı oturarak çözülecek bir sorun olmaktan çıkıp silahlı bir mücadele ile çözülebilecekti. Sırpın bu politikası Arnavut milliyetçiliğine güç vermiştir. Kosova Kurtuluş Ordusunun silahlı mücadeleye yönelmesi ve Sırpın bu saldırılara karşı göstermiş olduğu müdahaleler, bu sorunu artık bir Balkan iç meselesi olmaktan çıkartıp uluslararası nitelikteki bir sorun haline taşıyacaktı. Şiddetin hiç dinmeyip giderek artması, toplu katliam ve göçlerle sonuçlanması ve yaşanan çatışmaların artık sivil halka zarar veren bir hal alarak insan haklarını ihlal etmesi Batılı devletlerin de bölgeye müdahale edecek olmasına zemin hazırlamıştır.

Türkoğlu'na (2000) göre Kosova Kurtuluş Örgütü'nün asıl amacı Batı'dan destek alabilmek için Kosova sorununu uluslararası gündeme taşımaktır. Böylelikle saldırılar düzenlediği Sırp güçlerini, Arnavutlara karşı harekete geçirerek çıkacak çatışmaları göz önüne sermek istiyorlardı. Sırpların Arnavutlara saldırması ve çatışmalarda hedefin masum halka da yöneliyor olması, Kosova sorununu uluslararası sistemde önemli bir konu haline getirecek, Arnavutların Batılı devletlerden beklediği desteği almalarını sağlayacaktı.

4.3. Uluslararası Toplumun Savaşa Müdahil Olması ve Arabuluculuk Çalışmaları

Dağılması, bir arada tutması kadar zor ve uzun sürmeyen Yugoslavya'da savaştan önce patlak veren bağımsızlık hareketleri sonucu Miloşeviç, Sırpı Kosova bölgesine yerleştirmişti. Her ne kadar İbrahim Rugova, Bosna Hersek ekseninde şiddet yaşanırken Kosova'yı bu gerginlikten uzak tutmak istese de Miloşeviç'in izlediği milliyetçi Sırp politikaları, UÇK'nın silahlı mücadeleyi tek çözüm olarak benimsemesine sebep olmuştur. Miloşeviç karşılaştığı bu durum karşılığında Arnavutlara karşı etnik temizlik harekâtı başlatmıştır. UÇK bir taraftan Sırp için tehdit oluşturan bir topluluk iken bir taraftan da Miloşeviç'in Arnavutlar üzerinde gerçekleştireceği politikalar için yeterli bir açıklama olma niteliğindedir. Miloşeviç'in liderliğindeki Yugoslavya artık etnik farklılıkların imhası alanına dönüşmüştür. Şiddet ekseninde yaşanan olaylar doğrultusunda Kosova yönetimi, uluslararası toplumların artık bu sürece müdahale etmesi gerektiğine yönelik politika izlemiştir. İbrahim Rugova liderliğindeki yönetimin başarısızlığı ile beraber 1995 yılından sonra UÇK ile Sırpın oluşturduğu Yugoslavya Ordusu arasındaki çatışmalar artmış ve bu çatışmalar 1999 yılında NATO'nun sürece müdahale etmesine kadar devam etmiştir.

Yaptığı eylemler nedeniyle UÇK, Kosovalı Arnavutların ümidi haline gelmiştir. Ana vatanlarını terk edip başta ABD, Almanya olmak üzere yurtdışındaki farklı yerlere kaçan Kosovalı Arnavutlar UÇK'nın kurulmasının hem maddi hem de manevi açıdan en büyük destekçilerinden olmuşlardır. Kosovalı Arnavut grubunun kuruluşu desteklemesindeki en büyük etken kendi kimliklerinin ve milliyetçiliğin bir parçası olarak gördükleri UÇK'nın ana vatanları ile aralarındaki ilişkiyi kurmalarında

bir araç olarak görülmesiydi. UÇK, Kosova’da yaşayan genç Arnavut neslin desteğiyle kısa bir zaman içinde büyüyerek güçlenen bir örgüt olmuştur. UÇK, Kosova içerisinde neredeyse her alanda aktif olmaya devam etmiştir. Destekçilerinin yanı sıra, kendisine destek vermeyen Arnavutlar ile etnik açıdan Sırp olmayan kesimi de tarafına çekmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda, desteğini alamadığı kesim üzerinde tehditlerde bulunmuş hatta bir müddet sonra desteğini alamadığı Arnavut ve diğer gruplara karşı kaçırma, gasp, tecavüz gibi baskıda bulunduğu süreçler içerisinde girmiştir. UÇK tarafından 2 Sırp polisinin 1998’de öldürülmesi üzerine kuruluş dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır (Tılıç, 1999, s. 133). UÇK’nın gerçekleştirdiği eylemler Sırp güçleri tarafından bastırılırken yalnızca UÇK militanlarına değil sivillere de zarar verilmiştir. Kosova meselesini dünya gündemine taşımak için saldırılarını sıklaştıran UÇK, Sırp güçlerine saldırılar düzenleyerek Sırp polislerinin kontrolsüz bir şekilde sivil köylülere saldırmasını hedefliyordu. Böylelikle istedikleri desteği Batıdan alabileceklerini ummuşlardır. UÇK ve Sırp Ordusu arasında gerçekleşen çatışmalardaki dengesizlik, çatışmanın hızını alamayarak sivilleri de hedef alacak şekilde genişlemesi sonucu Sırp’ların insan haklarını yok sayması ve UÇK’ya yönelik ancak masumlar üzerinden gerçekleştirdiği müdahaleler Kosova meselesini, uluslararası bir boyut haline taşımıştır. İki taraf da Birleşmiş Milletler ’den bu konuda (masum insanların öldürülmesi) birçok kez uyarı almıştır. Sırp’ların saldırıları sonucu birçok Arnavut sivil halk yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalarak bölgeden uzaklaşmış ve hatta Kurtuluş ordusuna katılmışlardır. UÇK aktif bir şekilde direniş göstermiş, hatta Sırp ordusuna karşı başarılı bir konumda bulunmuş olsa da zamanla gücünü kaybetmiş ve Sırp Ordusu karşısındaki direncini kaybetmeye başlamıştır. Şiddetten uzak durarak bir direniş politikası izleyen ve UÇK’yı Kosovalıları terörist olarak göstermek için kurulan bir birlik olarak gören İbrahim Rugova, Miloşeviç ve ordusunun şiddetine karşı ancak şiddet ile karşılık verilebileceğini savunmuş ve UÇK’yı, Kosova’nın meşru bir örgütü olarak görmüştür. Resmi olarak tanınmış olmasa da Kosova Cumhurbaşkanı olan İbrahim Rugova, giderek şiddetini arttıran olaylar sonucunda Batılı güçlerden yardım ve bölgeye destek istemiştir. Sırp Ordusu, UÇK üzerinde izlediği politikasını ve operasyonlarını devam ettirirken NATO ve BM gibi uluslararası topluluklar da artık Kosova olayı için harekete geçmişlerdir.

1998-1999 yılları Kosovalı Arnavutlar üzerindeki Sırp baskılarının ve saldırılarının fazlasıyla arttığı bir dönem olmuştur. Çatışmaların artması sonucunda Arnavutlar anayurtlarını terk etmek zorunda kalmış ve çok sayıda Arnavut yaşamını yitirmiştir. Sırlar tarafından bölge ele geçirilmiş, bölgede bulunan uluslararası gözlemcilerin bölgeden çekilmesiyle uluslararası toplumu harekete geçiren süreç başlamıştır (Coşkun, 2001, s. 80). Sırlar, bölge sınırını yeni kuvvetlerle doldurarak bölgeyi tamamen Arnavutlardan arındırmak için sınırlara yığınak yapmışlardır. 1998 sonu ile Kosovalı Arnavutların haklarının ihlal edilmesi, sadece UÇK üyelerinin değil masum sivillerin de zarar görmesi NATO'nun artık bu soruna gerçekleştireceği müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır.

Power'a (2002) göre "Batılı ülkelerce başlangıçta terörist bir yapılanma olarak görülen UÇK'nın eylemlerine Miloseviç sivil halka orantısız şiddet kullanarak karşılık vermiş ve Dreniça'da olduğu gibi katliam boyutuna ulaşan operasyonlar UÇK'nın siyasi olarak meşruiyet kazanmasını sağlamıştır." UÇK, Rugova'nın diplomatik yollar ve barışçıl çözümler ile sonlandırılmasını beklediği Kosova meselesinde, Arnavut haklarının savunulmasının ancak Sırlar gibi şiddete başvurularak sağlanacağını düşünen bir kuruluştur. Çıkarları doğrultusunda masum Arnavutları da kullanmış olması bakımından pek de masum sayılmazdı. Uluslararası toplumun dikkatini çekmeye çalışan UÇK, uyguladığı şiddeti meşru müdafaa olarak görmüştür. NATO, ABD, İngiltere ve Fransa'nın ilgisini çekmek için eylemlerinde masum Kosovalı Arnavutları kullanmışlardır. Ancak Miloseviç'in öldürülen Sırp polisine karşılık Dreniça'da yaptığı katliam, UÇK'nın hedefine ulaşmasında, bölgeye uluslararası güçlerin dâhil olmasında etkili olmuştur.

4.4. Arabuluculuk Çalışmaları

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle Balkan topraklarında başlayan bölgesel krizler, uluslararası sistemi oluşturan küresel aktörlerin dikkatini çekmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılması Yugoslavya'nın içinde parçalamaları beraberinde getirmiş uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan milliyetçilik tohumu etnisite ve kimlik problemlerini gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda ABD, Balkan politikasını aktif bir şekilde yürüterek etkili bir siyaset izlerken Rusya, Kosova ve Bosna Hersek sorunlarında Sırbistan taraftarı bir tavır takınmış Avrupa devletleri ise görüş birliği sağlayamama nedeniyle müdahaleye geç kalmışlardır. AB'nin Balkan politikasını aktif yürütemeyerek bölge üzerinde barışı ve istikrarı sağlama yolunda etkisiz kalması ABD ve NATO'nun bölgedeki rolünü arttırmıştır.

1990'lı yıllarda Yugoslavya'da kopmalara ve yıllara dağılmış bir yıkım sürecine sebep olan Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlıkları, Balkanlardaki kanlı süreci başlatmıştır. AB üyeleri arasındaki fikir ayrılıkları ilk olarak bu bağımsızlıkları tanımak ve Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunması gerektiğine yönelik düşüncelerle ortaya çıkmıştır. Bu fikir ayrılıkları Sırbistan'ın bölge cumhuriyetlerine saldırılarının artarak şiddet boyutuna ulaşmasıyla değişmiş AB ülkeleri bağımsızlıklarını yeni kazanan devletleri desteklemesiyle sonuçlanmıştır. Başlangıçta Sırbistan'ın kendi iç sorunu olarak gördükleri Kosova sorununa yaklaşımları zamanla yaşanan gelişmeler doğrultusunda değişmiş, hala hemfikir olamamaları da üye ülkelerin çoğunluğu Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen bir tutum sergilemişlerdir.

Kosovalı Arnavutların bağımsızlık taleplerine karşılık etnik temizliğe tabii tutulmaları içerisinde ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Rusya'nın bulunduğu, Belgrat yönetiminin saldırılarını durdurmayı ve bölgedeki şiddete engel olmayı amaçlayan Temas Grubunu oluşturmuştur. 1997 yılında Temas Grubu Kosova'da yaşanan gerilim doğrultusunda Belgrat yönetiminden taleplerde bulunarak Kosova meselesine barışçıl yaklaşımlarını ve özerk Kosova fikrine yanaşmalarını isteyerek arabuluculuk rolünü üstlenmiştir.¹⁵ Ardından 1998 yılında aldıkları karar doğrultusunda Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar arasındaki ilişkiyi sağlayabilmek adına girişimde bulunmuşlarsa da çatışmaların devam etmesine engel olamamışlardır.

¹⁵ https://archive.unu.edu/p&g/kosovo_full.htm (erişim tarihi: 8.05.2022)

Miloseviç, Kosova meselesini iç siyaseti olarak görmüş ve uluslararası aktörleri bu sürece dâhil etmemiştir.

1998 yılında bölgedeki şiddetin artması üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi diplomatik yollarla sonuca varmaktan vazgeçip silahlanan UÇK'yı ve sivillere saldırıda bulunan Sırbistan'ı kınamıştır. YFC'ye karşı silah ambargosu uygulayarak silahlı çatışmaları durdurmayı hedefleyen BMGK, ikili arasında diyalog oluşturmak için Sırlara karşı siyasi ve ekonomik yaptırımlara gitmiştir.

1999 yılında ABD, AB ve Temas Grubu üyelerinin öncülüğünde Sırbistan ve Kosova arasındaki gerilime barış getirebilmek adına savaşın sonlandırmaya yönelik çözüm önerilerinin üretildiği Rambouillet Konferansı düzenlenmiştir. Kosova'ya özerk statü tanıyan Rambouillet Anlaşması'na Belgrad yönetiminin yanaşmaması üzerine bu görüşmelerden herhangi bir olumlu sonuç elde edilememiş aksine NATO'nun bölgeye gerçekleştireceği hava harekâtı sürecine zemin hazırlamıştır.

4.5. NATO'nun Savaşa Müdahalesi

NATO'nun Kosova müdahalesi yalnızca askeri bir eylem değil, aynı zamanda siyasal açıdan da askeri yollarla yapılmış bir siyasettir (Dedeoğlu, 2008, ss. 101-103). NATO, bu siyaseti doğrultusunda askeri müdahaleyi siyasi ve ekonomik amaçlarına ulaşabilmek için bir araç olarak kullanmıştır. 1990 yılları itibariyle NATO gerçekleştirdiği askeri müdahaleleri meşrulaştırmak için sıklıkla “insani müdahale, insan haklarının ihlalini engelleme, insan haklarını koruma” gibi argümanları kullanmıştır. Sırbistan'ın Kosova'yı kendisinin ayrılmaz bir parçası olarak görmesi nedeniyle başlayan Kosova sorununda 1999 yılında çatışmaların şiddetlenmesi, tıpkı Bosna gibi Kosova'da da Sırların katliamlara yol açmasına sebep olmuştur. Uluslararası toplumu taleplerini dikkate almayan Miloseviç'in Kosovalı Arnavutları sınır dışı etme politikası ve Yugoslav paramiliter güçlerin sınırsız saldırısı büyük bir insani felaket ile sonuçlanmıştır. NATO Kosova'ya gerçekleştirdiği müdahalede, geçmiş Bosna örneğinde yaptığı gibi geç kalmamış, aksine BM Güvenlik Kararını dahi beklemeden olay karşısındaki tepkisini ortaya koymuştur. NATO'nun olay karşısındaki tepkisi sert olurken BM onayı beklemeden Kosova'ya operasyon düzenlemesi durumun kısa bir sürede netice vermesine sebep olmuştur.

NATO'nun Kosova sorununa ilk müdahalesi Sırbistan'ı havadan bombalamak olmuştur. Batılı devletlerin aksine NATO, Sırp'ların yağmalama, silah, tecavüz ve organ ticaretini görmezden gelmemiştir. Batılı güçler Balkanların içinde bulunduğu kargaşa sürecince barış ortamı sağlayabilmek için ne Miloseviç liderliğindeki Sırp'lara ne de Sırbistan'dan koparak hayal ettikleri Büyük Arnavutluk Projesini gerçekleştirme yolunda çok sayıda Sırp'ı katleden ve şiddete maruz bırakan UÇK'ya herhangi bir baskıda bulunmamıştır. Aksine, Batı, savaş bittikten sonra UÇK'yı bağımsızlık için savaştan bir grup olarak görmüş ve desteklemiştir. UÇK sivillere saldırmış olmasına rağmen Batılı devletler tarafından hiçbir zaman suçlu olarak görülmemiştir. Sırp'ların Kosova'da yaptığı katliamları ve hak ihlallerini kınayan ancak UÇK'ya çifte standart uygulayarak yaptıklarını görmezden gelen Batı'dan aldıkları bu destek, UÇK'yı yeni Kosova döneminde idari yapıda üstlere taşımıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin müdahale kararı çıkartmaması, Temas Grubunu (ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya) NATO aracılığıyla bölgedeki sürece dâhil olmaya yöneltmiştir. 1999 yılında BM Güvenlik Konseyi görüşmelerinden hariç barışı sağlayabilme yolunda NATO çatısı altında büyük güçlerin ile Sırbistan ve Kosovalı Arnavutların bir araya getirilerek yapılan Rambouillet görüşmelerinde Sırbistan'a yapılacak askeri müdahalenin kaçınılmaz olduğu kararlaştırılmıştır. Temas Grubu, bu görüşmelerde Sırp güçlerin Kosova'dan çekilmelerine karşı UÇK askerlerinin dağıtılması teklifini sunmuştur. Bir nevi Kosovalıların bağımsızlık talebinden vazgeçmelerini istedikleri bu görüşmede Kosova temsilcileri UÇK'nın varlığının Kosova'nın geleceği için bir garanti olduğunu bildirmişlerdir. Temas Grubu'nun sunduğu teklif Arnavutlar için güven oluşturmuyordu. Kosovalı Arnavutların oluşturduğu UÇK'nın dağıtılması ve askeri faaliyetlerine son vermesi talep edilirken Sırp askerlerine dokunulmayıp yalnızca bölgeden çıkmalarını isteyecek olmaları Kosova için geçici bir barış ortamı sağlıyor ancak uzun vadede yeniden olayların yaşanabileceği ihtimalinin önüne geçmiyordu. Görüşmeler sonunda 18 Mart 1999 yılında Arnavut, Amerikan ve İngiliz topluluklarını temsil eden yetkililer arasında Rambouillet Anlaşması imzalanırken Ruslar ve Sırp'lar heyeti bu anlaşmayı reddetmişlerdir. Anlaşmaya göre, Kosova'ya geniş çaplı özerklik hakkının tanınmasında hemfikir olunmuş demokratikleşmesi için adli seçimlerin sağlanacağı bir sistem öngörülürken Kosova'ya 30.000 NATO askerinden oluşan ve Yugoslav topraklarında engelsiz geçiş hakkına sahip bir kuvvet ile Yugoslav'lara karşı dokunulmazlık hakları tanınmıştır. 6 Şubat 1999 yılında başlayan

görüşmeler sonucu Kosova'nın bağımsızlık fikrini ortadan kaldıran NATO, anlaşma ile bölgedeki hâkimiyetini güçlendiriyordu. Hem askeri hem de siyasi anlamda bölgede etkin olabileceği önermeleri bölgede kalıcı bir barış çözümü üretmiyordu. Anlaşmaya göre; sınırları değişmeyen Kosova, Anayasa Mahkemeleri olan, kendi eğitim sistemine kurabilecek bir yapıya sahip olacaktı (Rambouillet Antlaşması, 1999, Md. 1). Bu maddeler NATO'yu Kosova'da asıl söz sahibi konumuna getirecek, bölgeye yerleşmesine ve kuruluşun Yugoslavya içerisinde serbest hareket edebilmesine sebep olacaktı. Kosova'da NATO liderliğinde bir gücün varlığı söz konusu olacak ancak Kosova bağımsızlığını elde edemeyecekti. Nihai statülerini kabul görüp özerkliğe razı olması beklenen Kosovalı Arnavutlar tam bağımsızlık taleplerini karşılamaması nedeniyle başta anlaşmaya yanaşmasalar da uluslararası toplum baskısıyla şartları kabul ederek çözüm sürecine girmişlerdir. İmzalanan anlaşmanın Belgrad heyeti tarafından reddedilmesi NATO'nun Sırbistan'a gerçekleştireceği hava harekâtının ilk gerekçesi olarak gösterilmiştir. Kosova'nın YFC'ye bağlı kalmasını ve kendi kendini yönetme hakkına sahip olması açısından anlaşmanın siyasi kısmını kabul eden ancak askeri kısmında anlaşmaya yanaşmayan Miloseviç'in saldırılarına devam etmesi, NATO'nun hava harekâtıyla sınırlı Kararlı Güç Harekâtını başlatmasına sebebiyet vermiştir.

Henry Kissinger 1999 yılında yaptığı konuşmasında, Rambouillet Anlaşmasındaki şartların NATO saldırısının gerekliliğini göstermekte bir araç olarak kullanıldığını, YFC için kabul edilemez şartların Belgrad heyetini barışa yaklaştırmayacağını ve bir provokasyon başlatabilmek için böyle bir sözleşmeyi kullandıklarını belirtmiştir (Bellamy, 2001, s. 31). Rambouillet'te öne sürülen şartların taraflı ve kusurlu olması anlaşmazlığa sebep olmuş, NATO'nun Sırbistan'ı bombalamak için gerekçelerini meşrulaştırmıştır. Bir nevi bu anlaşma, Sırbistan'a sunulan bir ultimatoom niteliği taşımıştır.

Tartışmalar devam ederken Yugoslav askerleri ve polis kuvvetleri Kosova'daki etnik Arnavutlara yönelik saldırılarına hazırlanmak için bölgedeki kuvvetleri ve silah seviyesini arttırmaya devam etmişlerdir. NATO'nun kararlılığını anlaması beklenen Miloseviç'in politikasını değiştirmeye yönelik son girişimin de başarısız olması üzerine NATO, Kosova'da yaşanan insan hakları ihlallerini sonlandırmak ve etnik temizliğin önüne geçmek için yapacağı 78 gün sürecek olan Müttefik Güç Harekâtına başlanması kararını almıştır. BMGK izni olmadan bölgeye müdahalede bulunan

NATO'nun Sırp askerlerini ve stratejisini zayıflatmak ile bölgedeki gerilimi yok etmeyi hedef alarak yola çıktığı operasyonda Belgrad'ı merkez alarak içerisinde Yugoslav ve Sırbistan İçişleri Bakanlığı'nın da bulunduğu konumları bombardımana tutmuştur. NATO, öncelikli olarak Sırp hava savunma ve komuta kontrol unsurlarına saldırılarak Sırpların havada etkisiz hale gelmesini sağlamıştır. Sırp hava savunması, Yugoslav ordusu ve polisleri ile Sırbistan'daki askeri tesisleri hedef alan NATO, sadece askeri hedefleri değil evler, hastaneler, okullar, kamu kuruluşları gibi sivil hedefleri de bombalamıştır.

Müttefik Güç Harekâtının sonlandırılması için Kosova'daki baskının sonlandırılarak Sırp ve Yugoslav kuvvetlerin bölgeden çekilmesi, vatanını terk etmek zorunda kalanların koşulsuz geri dönmesi ve Kosova'daki uluslararası varlığın kabul görmesi şart konulmuştur. 24 Mart tarihinde başlayan ve 9 Haziran 1999'a kadar devam eden NATO operasyonunda kara harekâtına ihtiyaç duyulmadan sonuca ulaşılmıştır. NATO gücü karşısında yetersiz kalan Sırp kuvvetler mücadelede yenik düşerek Kosova'dan çekilmek zorunda kalmışlardır. NATO yaptığı harekâtın nedenlerini Sırpların bölgede uyguladığı şiddet sonucunu çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine ve yaptıkları etnik temizliğe dayandırmış, gerekçesi olarak Sırpların saldırılarını sonlandırarak Arnavutları yaşadıkları insan haklarının ihlaline karşı korumak olarak göstermiştir. 78 gün sonunda bombardıman BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı karar ile son bulmuştur.

10 Haziran 1999 tarihinde Miloseviç ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Parlamentosu operasyonu sonlandıran süreci başlatacak önerileri kabul etmiş ve bölgeden Sırp birliklerinin çekilmesiyle Kosova'daki operasyon süreci durdurulmuştur. BMGK'nin aldığı 1244 sayılı kararı doğrultusunda Kosova'da kurulacak geçici hükümet üzerinde uluslararası toplumun sorumluluklarını ortaya koymuştur (NATO, 2000, ss. 17-18). Kosova'nın siyasi ve ekonomik anlamda inşası için görüşmeler yürütülmüştür. Birliklerin çekildiği bölgeye NATO liderliğinde oluşturulan ve uluslararası bir barış gücü olarak geçen Kosova Güçleri (KFOR) girmeye başlamış, Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK)'nin yönetimi devralmasıyla Kosova, askeri, siyasi ve ekonomik anlamda 2008 yılına kadar BM kontrolü altına girmiştir. Başta ABD olmak üzere 36 ülkenin (23'ü NATO ülkesi ve 13'ü NATO üyesi olmayan) katılımıyla destek verdiği KFOR'un bölgeye girmesi

ile ülkelerini terk etmek zorunda kalarak sürgün edilmiş Arnavutlar bölgeye geri dönmüşlerdir.

Bölgedeki tüm arabuluculuk çalışmalarına rağmen seyreden savaş süreci NATO müdahalesi ile son bulmuş, imzalanan Kumanova Antlaşması ile Kosova'nın askeri ve sivil idaresi Birleşmiş Milletlere bırakılmıştır. Savaşı sonlandıran ve Kosova'yı fiili olarak Sırbistan'dan ayıran antlaşma 10 Haziran 1999 yılında 1244 sayılı karar doğrultusunda imzalanmıştır.

Kosova'nın statü sorununa yönelik yapılan görüşmeler 2008 yılına kadar sürmüştür, iki millet arasında sağlanan müzakereler ile herhangi bir sonuca varılamaması Ahtisaari Planı çerçevesinde Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Bağımsızlığı ABD, AB'yi oluşturan ülkelerin çoğunluğu ve Türkiye tarafından tanınsa da etnik problemleri olan devletler Kosova'nın bağımsızlığını tanımamışlardır.¹⁶

4.6. NATO Müdahalesinin Sonucu ve Bilançosu

Kosova için gerçekleştirdiği müttefik güç harekâtı NATO için, ilk defa kendi kararı doğrultusunda sınırları dışındaki bir devlete etnik temizliği sonlandırmak nedeniyle girişimde bulunduğu harekât olmuştur. Artık sadece savunma amaçlı kurulan bir örgüt olmaktan çıkıp gerekli durumda saldırı gücünü kullanabileceğini de göstermiştir. Tıpkı Bosna-Hersek meselesi gibi Kosova'da da yaşanan olayların NATO aracılığıyla ve katkılarıyla çözüme ulaşarak son bulmuş olması NATO'nun uluslararası sistemdeki yerini güçlendirmiş, barışın sağlanması durumunda BM, AGİT ve AB'nin aksine başarılı olduğunu gözler önüne sermiştir. NATO'nun bu başarısı, Avrupa'da barış ortamının sağlanabilmesi için varlığının gerekli olduğunu kanıtlamış NATO güvencesinde olmanın güvenlik açısından önemini göstermiştir (Rodman, 1999, s. 46). Kendisine yeni bir alan arayan NATO, böylelikle uluslararası sistemdeki varlığını kuvvetlendirmiş ve ortadan kalkan tehdit unsurlarının yerini uluslararası güvenliği korumak ve barışı sağlamak ile doldurmuştur. NATO artık bölgesel anlamda

¹⁶ Mart 2020 tarihi itibarıyla Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan 97 ülke bulunmaktadır. Ülkeler ve detaylar için bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova> (erişim tarihi: 08.05.2022)

bir savunma değil, güvenliği sağlama ve barışı temin etme yönüyle küresel çaplı bir örgüte dönüşeceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır.

Rusya ve Çin engeline takılmak istemeyen ve görüş birliğinin sağlanmasını beklemeyen NATO'nun kendi kararı doğrultusunda BMGK onayını devre dışı bırakarak müdahaleye girişmesi ile Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın güç kullanmama ilkesini ihlal ederek yaptığı askeri müdahale, meşru bir temele dayandırılmamıştır. İnsani müdahale gerekçesinin yanı sıra egemenliğin ihlal edilmesi gerekçe olarak gösterilse de uygulanan yöntem müdahaleyi ilkelere aykırı kılmıştır. Buna rağmen NATO ve ABD'nin yaptığı girişim insani değerlerin devletlerin egemenliğinin üzerinde tutulduğu yeni bir uluslararası düzeni oluşturmuştur (Branch, 2005, s.103).

NATO'nun Kosova'da gerçekleşen olay için çabuk karar alması ve hızlı müdahalesi sonucu ikili arasındaki çatışmanın sonlanması, Avrupa ülkeleri arasındaki görüş ayrılıklarının olmasının zaman kaybettirdiğini veya görüş birliğinin kısa sürede sağlanamamasının bir sonuç alamama ve Avrupa Ordusunun eksikliği yönünü ortaya çıkarmıştır. Sadece askeri açıdan savaş anında değil bu görüş ayrılıkları ekonomik ve siyasal açıdan da Avrupa ülkelerini etkilemekteydi. Avrupa Birliği askeri güç açısından NATO ile karşılaştırılabilir bir yapıya sahip değildir. Küreselleşme ile gelen yeni düzen ve yeni tehditler karşısından önlem almada ya da cevap vermede yetersiz kalmaları Avrupa ülkelerini ABD ve NATO'ya karşı bağımlı hale getirmiştir.

Rusların itirazına rağmen gerçekleştirilen Kosova operasyonu savaşı bitiren bir müdahale olsa da NATO'ya karşı güvensizliği kuvvetlenen Rusya, NATO ile ortak yürüttüğü faaliyetleri durdurma yoluna girmiş, Zirve toplantılarına katılım sağlamamıştır. Müdahale Rusya üzerinde NATO'nun potansiyel bir tehdit olduğu algısını güçlendirmiştir. Ayrıca Rusya, NATO'nun diplomatik yollara gitmeden silah yoluyla çözüme başvurmasını da kınamıştır. Rusya, NATO ve ABD'nin Balkanlarda giderek büyüyen konumundan rahatsız olmuştur.

Uluslararası bir tehdit durumuna karşı harekete geçmek için BM Güvenlik Kurulu onayı olmadan yapılan müdahale, uluslararası arenada insani ve hukuki tartışmalara sebep olmuş, “insani müdahale” kavramını gündeme getirmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 53. Maddesine¹⁷ göre Güvenlik Konseyi izni

¹⁷ Güvenlik Konseyi gerekli durumlarda bölgesel anlaşmalardan veya kuruluşlardan yararlanabilir ancak bölgesel kuruluşlar zorlama eylemine girişmeyeceklerdir. Birleşmiş Milletler Antlaşması Md. 53

olmadan bölgesel kuruluşlar tarafından herhangi bir eylem gerçekleştirilemezken NATO'nun yaptığı müdahale yeni bir tartışma alanı doğurmuş, söz konusu insani müdahale olduğunda BMGK'nin anlaşmaların veya örgütlerin önünde bir engel oluşturmamasının gerekliliğini tartışılmıştır.

Sırp kuvvetler tarafından çok sayıda Arnavut'un öldürülmesi üzerine Kosovalı Arnavut sivil halkı korumak için düzenlenen operasyonda hayatını kaybeden sivil Sırp sayısı da fazladır. Bu durum NATO'nun sığındığı insani müdahale kavramındaki insani boyutu ortadan kaldırdığını savunanlar da olmuştur. "İnsani Müdahale" kavramının hukuki ve insani boyutlarının meşruluğu ve haklılığı uluslararası düzende kurallar çerçevesinde şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Birleşmiş Miller daimi üyelerinden olan ve veto hakkına sahip Rusya ve Çin, NATO'nun gerçekleştirdiği harekâtı eleştirmişlerdir (Gürkaynak, 2004, s. 208). Rusya'nın Sırbistan taraflı politika izlemesi ve Sırbistan'ın kabulü olmayan hiçbir sürece onay vermeyeceğini belirtmesi görüş ayrılıklarının habercisiydi. Ancak bu iki büyük güce rağmen NATO'nun müdahale sürecini gerçekleştirilmesi, iki ülkenin gücünü sınırlandırmıştır. Müdahale esnasında NATO'nun yanlışlıkla vurduğu yerler arasında Çin'in büyükelçilik binasının olması, Çin'in Kosova Savaşı'nda Sırp yanlısı olması nedeniyle kasıtlı yapıldığı görüşlerine sebep olmuştur.

Bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (erişim tarihi: 10.05.2022)

V. BÖLÜM

NATO’NUN BOSNA-HERSEK VE KOSOVA MÜDAHALELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE ULUSLARARASI HUKUKA ETKİLERİ

5.1. NATO’nun Kosova Müdahalesi ile Bosna-Hersek’e Müdahalesinin Karşılaştırmalı Analizi

1992 yılında başlayan Yugoslav iç savaşı daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz üzere 20. yüzyıl başlarında Avrupa’nın merkezinde yaşanmış en büyük bölgesel kırılma olmuştur. Savaşın iç boyutlarını göz önüne aldığımızda bir yandan dini, bir yandan etnik, bir yandan da mezhepsel ayrışmaların bir arada görüldüğü ve belki de bu anlamda ilk bu denli karmaşık bir savaş alanı olmuştur. Etnik kimlerin azınlık olmanın aksine bağımsız olma talepleri Yugoslavya’nın parçalanma sürecini sıkıntılı bir şekilde geçirmesine sebep olmuştur. Yugoslavya toprakları, Sırpların “Büyük Sırbistan” hayaline kavuşmaları uğruna çok fazla kanın aktığı, acılı bir dönemin içine girmiştir.

Özellikle bir anlamda Ortodoks Sırp lar ile Katolik Hırvatların arasında kalan Bosna Hersek Müslümanları daha sonradan BM tarafından “etnik temizlik” olarak adlandırılacak olan ancak uluslararası hukuktaki tanımını bakacak olursak soykırım olarak adlandırabileceğimiz olayların yaşandığı iç savaşta Birleşmiş Milletler Barış Gücü etkisiz kalmıştır. Srebrenitsa katliamında BM Barış Gücü askerlerinin Sırp komutanlarına adeta yol açması da BM’nin süreçte ne kadar başarısız olduğunun göstergelerinden biri olmuş ve BM güvenilirliğini kaybetmeye başlamıştır. Bosna Hersek’te yaşanan çatışma, II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası aktörlerin karşılaştığı büyük bir felaket olarak tarihte yerini almıştır. Boşnaklar, Sırp lar ve Hırvatlar arasında gerçekleşen ve şiddetin sürekli artarak bölgede çıkmaza girilen çatışma sürecinin sonunda çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Yalnızca Bosna Hersek’te değil, Sırp ların büyük hayali ve bu hayali besleyen hırsları, Kosova’da da

katliamların yaşanmasına ve insanların mülteci konumuna gelmesine sebebiyet vermiştir.

Bosna Hersek ve Kosova'nın yaşamış olduğu Sırp saldırıları arabuluculuk çalışmalarına ve diplomatik girişimlere rağmen devam etmiş, büyük güçlerin askeri kanal kullanmadan yaptığı girişimler barışın sağlanması ve güvenliğin korunması hususunda yetersiz kalmıştır. Bu doğrultuda NATO, iki bölgede de çözüm arayışını müdahalede bulmuş ve “insani müdahale” çerçevesinde askeri operasyonlarını gerçekleştirmiştir.

5.2. NATO'nun Kosova Müdahalesinin Uluslararası Hukuka ve Etik'e Uygunluğu

NATO'nun Kosova sorununa yönelik gerçekleştirdiği müdahale yalnızca insani ve politik açıdan değil, uluslararası hukuk kapsamında da tartışmaları beraberinde getiren bir operasyon olmuştur. Kosova'da Sırp tarafından gerçekleştirilen ve insani boyutları olan saldırıların durdurulması doğrultusunda yapılan müdahale, yalnızca bölgede değil, uluslararası aktörler arasında da hukuki açıdan meşruluğunun tartışılmasında önemli bir yerdedir. Tarihsel geçmişi olan ve Yugoslavya'nın iç sorunu olarak görülen Kosova meselesi, NATO'nun bölgede izlemiş olduğu politika ile uluslararası bir boyut kazanmış ve uluslararası aktörlerin bölgeye dikkatlerinin çekilmesinde etkili olmuştur.

Kosovalı Arnavutlar üzerinde yoğunlaşan Sırp baskısı, Tito'nun ölümü ile bölgeye hakim olan kaos ortamı ve bu ortama uluslararası güçlerin herhangi bir müdahalede bulunmayarak bölgede yaşanan saldırılar ile sivil ölümlere karşı sessiz kalışı, Arnavutlar için barışçıl yolların bir sonuca ulaştırmayacağını göstergesi olmuştur. Bu doğrultuda Kosovalı Arnavutlar, Sırlara karşı başlattıkları direnişler ile çözümü ancak ve ancak silahlı mücadelede aramışlar ve kararlı bir direniş tutumu göstererek mücadelelerinden vazgeçmemişlerdir. Silahlı mücadeleyi kaçınılmaz bir son olarak gören UÇK kısa sürede ismini duyurmuş, 1998 yılı ile izlediği yöntemi kabul ettirmiş ve Arnavutlar için umut vadeden bir örgüt haline gelmiştir. UÇK'nın silahlı şiddet eylemleri gerçekleştirmesi Sırpların Kosovalı Arnavutlara karşı olan

tutumunda daha baskın olmaları ve bölgedeki kasabaların ağır silahlar ile tahrip edilerek bölge halkının vatanlarından olmaları ile sonuçlanmıştır. İç sorunun uluslararası bir boyut kazanmasında Sırpların uyguladığı bu tür politikaların insani açıdan büyük felaketlere sebep açması da etkili olmuştur. Her iki taraf da uyguladıkları şiddet boyutu ile insanlığa karşı bir suç işlemiştir. Ancak uluslararası bir boyut kazanmasındaki en önemli aktör bölgede büyük güçlerin Kosova sorununda kararlı ve aktif bir tutum sergilemeye başlamaları olacaktır. Arabuluculuk çalışmaları ile Güvenlik Konseyi'nin barış çağrılarının Sırpların cevapsız kalışı ve tüm bunlara rağmen giderek artan şiddet boyutu, bölgede barış ve güvenliğin sağlanması adına sürece NATO'nun dâhil olma kararı almasında ve Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda Yugoslavya'ya karşı kuvvet kullanma tehdidine başvurmasında etkili olmuştur.

Kosova'nın çözülmez bir sorun halini alması, NATO'nun Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın güç kullanma yasağını ihlal ederek BMGK kararı olmaksızın bölgede hava bombardımanı gerçekleştirmesi ile sonuçlanmıştır. Güvenlik Konseyi kapsamına girerek uluslararası bir sorun haline gelen ve NATO tutumu ile tartışmalara yol açan Kosova meselesi, hukuki açıdan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ihlalidir.¹⁸ BM Antlaşması'na göre bir devletin diğer farklı bir devlete askeri bir müdahale gerçekleştirecek olması hiçbir şekilde kabul görmeyen, hukuka aykırı bir davranış olacaktır. BM Antlaşması'nın 42.¹⁹ Ve 51.²⁰ Maddeleri, kuvvet kullanımının meşru sayılmasının iki istinasıdır. Meşru müdafaa hakkı, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın öngörmesi ve karar alması durumunda alternatif ancak istisnai bir yol olarak görülmüştür. Bu bağlamda NATO müdahalesi, üye ülkelerine herhangi bir saldırı veya

¹⁸ Birleşmiş Milletler Antlaşması 2/4 göre, BM ülkelerinin herhangi bir devletin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanması bir ilke olarak yasaklanmıştır. Bkz. Madde 2/4: "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."

¹⁹ "Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir."

²⁰ "Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâle getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez"

tehdit durumunda gerçekleşmiş olsaydı hukuki açıdan herhangi bir sorun haline gelmeyecek, meşru müdafaa kapsamında operasyonunu gerçekleştiriyor olacaktı. Ancak hukuki açıdan bakıldığında NATO tarafından gerçekleştirilen askeri müdahale, Sırbistan'a karşı yapılması nedeniyle her iki istisnai maddeyi de kapsamayarak meşru bir temele oturtulamıyor olması antlaşmanın ihlal edilmesi ve saldırı niteliği taşıyordu (Byers & Chesterman, 2003, s.182). Her ne kadar müdahalesini bölgedeki şiddet oranına dayandırsa da uluslararası hukuk kapsamında NATO'nun gerçekleştirdiği müdahale, yaşanan gerilimin devletlerin iç sorunu olarak kabul edilmesi nedeniyle herhangi bir savunma hakkını elinde bulundurmuyordu.

NATO'nun yapmış olduğu müdahalede meşruiyet göstergesi olarak insani felaket kavramının kullanması ve insani hedefleri vurgulaması bu soruna farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. NATO liderleri önlerinde herhangi bir engel olmaması adına BMGK kararı beklemeden uyguladığı Kosova müdahalesi ile insani felaketi sonlandırmayı hedeflediğini, BM Antlaşmasına bağlı kaldıklarını ancak orantısız şiddetin sebep olduğu katliamların Bosna Hersek örneğindeki gibi geç kalınmayarak ivedi bir şekilde durdurulması nedeniyle bu harekâtı gerçekleştirdiğini sıklıkla vurgulamıştır.

5.3. NATO'nun Bosna Müdahalesinin Uluslararası Hukuka ve Etik'e Uygunluğu

NATO'nun BMGK kararını beklemeden Kosova'ya müdahalesi hukuki olarak alt yapısı oluşmadan gerçekleşmiş bir müdahale olarak karşımıza çıkmış olsa da Bosna müdahalesinin gerçekleştiği dönemi ele alırsak bu müdahalenin ve müdahale sonrası oluşan durumun aslında NATO müdahalesinin elzem bir davranış olduğunu ortaya koymuştur. Zira önceki bölümde de aktardığımız üzere BM güçleri savaş sürecinde çok etkin bir tutum sergileyememiş ve Sırp'lar ile Hırvatlar tarafından gerçekleştirilmiş olan katliamların önüne geçilememiştir. Burada uluslararası normların veya uluslararası hukuka uygunluğun bazen yaşanan sürecin gerisinde kalabileceğini ve askeri müdahale gerektiren birtakım çatışmaların sonlandırılması için daha hızlı kararlar alınması durumunun ortaya çıkmasına etken olabilmektedir. Bunu aynı dönemde Ruanda iç savaşında da görüyoruz. Ruanda'da yaklaşık 100 gün içerisinde

850 bin Hutu kökenli vatandaşın katledilmesi sürecinde BM Barış Gücünün etkisiz kalması sonraki yıllarda çokça eleştirilmiştir. Burada BM Barış Gücünün fonksiyonlarına da bakmak gerekir. BM antlaşması Barış Gücünün barışı muhafaza etmek amaçlı kullanılmasını desteklerken istisnai durumlar dışında kuvvet kullanımını da engellemektedir. Dolayısıyla kuvvet kullanımını için BMGK kararı kaçınılmaz bir gerekliliktir. Hem Ruanda hem de Bosna ve ardından da Kosova konularında BMGK karar alma mekanizması açısından sıkıntılı bir onay sürecine sahip olduğundan kuvvet kullanımını unsurunu harekete geçirememiştir. Bu neden NATO'nun daha hızlı ve doğrudan karar alarak hem Bosna Hersek'e hem de Kosova'ya müdahalesi hukuki açıdan sıkıntılar barındırmakla beraber insani açıdan elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bosna Hersek sorununa dair çözüm arayışına giren Batılı devletler, arabuluculuk girişimlerinden çeşitli yollara başvurursa da herhangi bir sonuç alamamıştır. Bosna Hersek'in bağımsızlığının Avrupa Topluluğu ve Birleşmiş Milletler tarafından tanınması, yaşanan sorunların uluslararası bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Dünya barışının bozulmasını engellemek ve uluslararası güvenliği koruyabilmek adına müdahale gerekliliği BM'nin Bosna Hersek'e müdahalesinin gerekçelerinden olmuştur. BM askeri kuvvete başvurmadan önce politik yollar ile bu barışı sağlama yoluna girmiş; bölgeye ambargo uygulayarak güvenli olarak ilan ettiği bölgelerde askeri birlikler oluşturup NATO'ya müdahale gerçekleştirebilme yetkisi tanımıştır. Herhangi bir müdahale gerekliliği durumunda UNPROFOR (Barış Gücü) oluşturmuş ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 7. Maddesi kapsamında gerekli gördüğü yardımcı organlar aracılığı ile bölgeye insani yardım desteği sağlamıştır.

Uluslararası toplumun Bosna Hersek'e dair ilk girişimleri şiddet içermeyen barışçıl yöntemlerle sağlanmış olsa da izlenilen bu yöntem bölgede barışın sağlanmasında başarılı olamamış ve Bosna Hersek sorununa dair çözüm süreci ancak NATO'nun bölgede gerçekleştirdiği bombardıman yoluyla olmuştur. BM kararınca güvenli bölge olarak ilan edilen yerlerde Sırp saldırılarının devam etmesi, etnik açıdan parçalanmış Bosna'da katliamların yaşanacağı süreci başlatmıştır. BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen bölgelerin güvenlikten uzak kalışı, Sırp'ların buradaki eylemlerini denetleyen izleme komisyonunun pasifliği ve Barış Gücünün hiçbir yaptırımında bulunmayarak işlevini yerine getirmemesi Sırp'ların soykırım

gerçekleştirmelerinin sebebi olmuştur. Güvenilirliğini yitiren BM'nin bu tutumu, NATO'nun bölgeye gerçekleştireceği müdahalenin gerekliliğini göstermiştir. İlk olarak Sırlara karşı bir ultiatom gönderen NATO, Sırp kuvvetlerin bu uyarıyı dikkate almaması üzerine Deny Flight Operasyonu²¹ adıyla saldırılarını başlatmıştır (Yenigün & Hacıoğlu, 2010, ss. 680-681). Yoğun hava saldırısına tutulan Sırlar, NATO ve Birleşmiş Milletlerin şartları doğrultusunda barış masasına oturarak çözüm sürecini başlatmıştır.

Uluslararası hukuk açısından gerçekleştirilen Bosna Hersek harekâtı insani müdahale kavramı çerçevesinde şekillenmiş ve haklı savaş kavramı üzerinden değerlendirilmiştir. Sırp katliamının önüne geçilebilmesi için BM Barış Gücü'nün NATO'ya tanıdığı yetki, Bosna'daki müdahalenin insan haklarına olan ihlal karşısında ve uluslararası güvenliğin tehdidi açısından hukuki görülmüş etik açıdan NATO'nun uyguladığı müdahale masum insanların öldürülmesinin önüne geçilmesinde haklılık payı taşımıştır. Savaş başında arabuluculuk girişimlerinin ve zamanla uygulanan yaptırımların Sırp soykırımına engel olmaması, son çare olarak müdahaleyi gerektirmiştir. Bosna'da Sırp soykırımını sonlandıran ve savaşı bitiren müdahalenin değerlendirilmesinde doğru niyet kriteri de etkili olmuştur. Savaşı sonlandırırken yalnızca tek tarafın kazanç elde etmemesi bu kriterin destekçisidir.

Bosna Hersek bölgesinde yaşanan çatışma hali, uluslararası hukuk doğrultusunda barışa gidilebilmek için tüm yöntemlerin uygulandığı ancak diplomasinin yetersiz kalması ile beraber uluslararası yaptırım açısından daha kuvvetli olan müdahale sürecinin başlatılmasını gerekli kılmıştır.

5.4. NATO Müdahalesinin Koruma Sorumluluğuna Etkileri

Arabuluculuk çalışmalarının sonuç vermemesi üzerine NATO'nun 24 Mart 1999'da BMGK onayı olmadan Kosova'da gerçekleştirdiği müdahalenin, savaşı sonlandırmasının yanı sıra uluslararası arenada hukuki ve insani açıdan tartışmaların ortaya çıkmasında da etkisi olmuştur. BMGK kararı olmadan ilk kez sürekli ve yıkıcı

²¹ Birleşmiş Milletler kararı doğrultusunda Bosna Hersek üzerinde uçuş yasağının ilan edildiği NATO harekâtıdır. tr.wikipedia.org/wiki/Uçuş_Yasağı_Harekâtı (erişim tarihi: 15.05.2022)

bir silahlı kuvvet kullanımına girişilen müdahalede, NATO yetkilileri eylemlerini “savaş” olarak isimlendirmenin aksine bu girişimi bölgedeki Sırp kuvvetlerinin Kosova eyaleti üzerinde askeri ve sivil katliamlara sebep olmaları nedeniyle bir gereklilik olarak görmüş ve “insani müdahale” olarak göstermişlerdir.

NATO, Bosna Hersek’te yaşananların tekrarlanmaması ve Kosova’daki sorunun çözülmesi adına, bölge üzerinde aktif bir politika izlemiştir. Kosova için uyguladığı etkin siyasetin tarafları bir çözüme ulaştırmaması ve Miloseviç’in baskıcı tutumu diplomatik yolları tıkamış, fiilen gerçekleştireceği askeri müdahalenin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir (Aksu, 2010, s. 69). Bosna Hersek sorunu, uluslararası aktörlere acı bir tecrübe kazandırmış ve Kosova sorununda daha aktif ve hızlı bir rol almalarında etkili olmuştur. Hava bombardımanı ile bölgeye saldırı gerçekleştiren ve kısa sürede olaya müdahale eden NATO’ya karşı direnmekten vazgeçen Miloseviç’in uluslararası toplumun barış şartları içeren taslağı kabul etmesi üzerine Kosova bağımsızlık sürecine girmiştir. Sırp kuvvetleri bu ateşkes süreci ile bölgeden çekilmiş ve NATO harekâtı böylelikle sona ermiştir. 2008 yılına kadar BM Barış Gücü kontrolünde olan Kosova, 2008 yılında resmen bağımsızlığını ilan etmiştir.

NATO’nun 1999 yılında gerçekleştirdiği bu operasyon, uluslararası ilişkilerde tartışmaları beraberinde getirerek insani müdahale kavramının kurallar üzerine oturulması ile sonuçlanmıştır. Koruma Sorumluluğu (R2P) doktrini ile insan haklarının ihlali durumunda “kimin müdahale edeceği” sorunu ortaya çıkmıştır. Uluslararası toplum, uluslararası barışı ve güvenliği sürdürmenin yanı sıra birey güvenliğine öncelik verilen insan haklarını korumak adına yeni sorumluluklar üstlenmiş, devletlere birincil görev olarak vatandaşlarının güvenliğini sağlamayı yüklemiştir. Bu amaç doğrultusunda, halkını korumakta yetersiz kalan bir devlette, bireylerin güvenliğini sağlamayı uluslararası toplum üstlenmiştir. Esasen geniş çaplı insan hakları ihlallerini kapsayan insani müdahaleden pek de bir farkı olmayan koruma sorumluluğunda suçlar sınırlandırılmıştır.

Etnik temizlik, soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarına karşı halkını koruma sorumluluğunun devlete yüklenmesi, bu görevi yerine getirememeleri durumunda uluslararası topluma Güvenlik Konseyi aracılığıyla kuvvet kullanma yetkisine sahip olabileceği bir sorumluluk yüklemiştir. Koruma Sorumluluğu ile Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda yer alan devletlerin egemen eşitliği ve iç işlerine müdahale etmeme kararları da ihmal edilmektedir. Uluslararası toplumun bu noktada

üstlendiği ilk sorumluluk, devletlerin yetersiz kaldığı durumlarda askeri olmayan ancak güçlü yaptırımlar içeren müdahalelerde bulunmaktır. Askeri bir operasyon süreci ancak politik yolların yetersiz kalması ve çatışan tarafların sorununun barışçıl yöntemlerle çözülememesi durumunda gerçekleşecektir. Koruma sorumluluğunun son koşulu askeri müdahaledir (Evans & Sahnoun, 2002, ss. 65-66).

NATO'nun Kosova'da gerçekleştirdiği müdahalenin yarattığı tartışma ortamı, koruma sorumluluğu kavramının sınırlandırılmasında etkili olmuştur. Sırp kuvvetlerinin bölgede uyguladığı orantısız şiddet, yine bölgede gerçekleştirdikleri etnik temizlik ve tecavüzün beraberinde insanları anavatanlarından göç etmeye zorlamak gibi sebepler NATO'nun BM Antlaşması maddelerine aykırı ve BMGK onayı olmadan gerçekleştirdiği alan dışı müdahalesinin haklı sebeplerinden olmuştur. Kosova'da yaşanan olayların çözüme kavuşmaması ve Miloseviç'in uyguladığı politikadan vazgeçmemesi üzerine bölgede uygulanan yaptırımlar, uluslararası toplumlar için son çözüm olarak askeri müdahaleye başvurulacağına göstergesi olacaktır. Bununla birlikte Miloseviç'in Rambouillet Antlaşması'na olan negatif yaklaşımı da taraflar arasındaki ateşkes sürecinde öncelikli olarak barışçıl bir yöntem izlendiğine örnek gösterilebilir.

NATO'nun Kosova'da gerçekleştirdiği müdahale 2001 yılında Koruma Sorumluluğu kavramını literatüre kazandırmıştır. Müdahalenin insani boyutlarının değerlendirildiği tartışmalar doğrultusunda insani değerlerin korunması önceliği ve müdahalenin insaniliği, bu kavrama sınırlama getirerek Koruma Sorumluluğunu altı kritere bölmüş ve temel olarak üç sorumluluk çerçevesinde oluşturmuştur. Uluslararası sistemde tartışmalara yol açan ve yalnızca askeri kayıplara değil, bu kayıplarla beraber sivil kayıpların da yaşanmasına sebep olan müdahalenin gerçekleştirilme amacının anlaşılması için kriterler detaylandırılmış ve sorumluluğun kriterleri netleştirilmiştir. Kosova müdahalesinin ardından 2008 yılında Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi, Kosova'da yaşanan katliamı durdurmanın haklılığının önünde bir engel olmuştur. Böylelikle Koruma Sorumluluğu kavramının öncelikle doğru bir niyete sahip olması önem kazanmıştır.

SONUÇ

Fransız ihtilalinin oluşturduğu “eşitlik, kardeşlik, özgürlük” kavramları zamanla tüm Avrupa’da büyük bir etki göstermiştir. Öyle ki dönemin büyük Avrupa imparatorlukları 18. Yüzyılın sonunda gerçekleşen bu vakadan yaklaşık yarım asır sonra önemli ölçüde etkilenmeye başlamışlardır. 19. yüzyıl sonlarına doğru ise Osmanlı İmparatorluğu’nun etnik açıdan en karmaşık coğrafyası olan Balkanlar da bu rüzgârdan etkilenmeye başlamıştır. Osmanlı’ya ilk isyan eden Balkan halkları 1800’lerin başında Sırlar olmuşlardır. Ardından Arnavutlar, Yunanlar, Bulgarlar isyan hareketleri başlatmıştır. 1912 yılındaki Balkan Harbi ile beraber artık Balkan coğrafyası Osmanlı İmparatorluğu için bugünkü manada kalpgâh olmaktan çıkmış ve Anadolu’ya geri büyük bir göç yaşanmıştır. 1912 Balkan Savaşı bugünkü Balkan siyasetini anlayabilmek için iyi derecede irdelenmesi ve araştırılması gereken bir dönemdir. Bu balkan tarihindeki ilk büyük kitlesel/toplumsal kırılmadır.

Balkanlarda yaşanan ikinci kırılma daha büyük olmuştur. Zira artık ortada bağımsızlık kazanılacak bir büyük imparatorluk yoktur ve daha bölgeden bir ideolojik mikro imparatorluk diyebileceğimiz Yugoslavya’nın paylaşımı ve etnik olarak ayrıştırılması süreci yaşanmıştır. Yukarıda da çokça bahsettiğimiz üzere Müslüman, Ortodoks ve Katolik yani Boşnak, Arnavut, Türk, Hırvat, Sırp, Sloven ve Makedon toplumları arasında yaşanan bu büyük “iç savaş” sürmekte olan ve yaşadığımız dönemi de göz önünde bulundurursak sürececek olan bir çözümsüzlüğün temellerini atmıştır.

Bosna Hersek ve Kosova özelinde savaflara bakacak olursak; her ikisi de eski Yugoslavya’nın iki Müslüman halkının temsilcileridir. Her ikisi de demografi ve jeopolitik konum olarak Yugoslavya’nın merkezinde yer aldığından önem arz etmektedir. Öte yandan Kosova %90’ı Müslümanlardan oluşan tek eski Yugoslav devletidir. Diğer 6 devletin aksine nüfusun büyük oranı Müslümandır. Sırların yaşadığı bölgeler içerisinde de azınlık olduğu tek yerdir. Sırların yaşadığı bölgeler içerisinde de azınlık olduğu tek yerdir. Bu da Sırların özellikle bu iki bölgeye daha yoğun bir etnik ve siyasi baskı ile saldırmasının temel nedenlerinden biridir. Savaşın başlangıcından itibaren en çok baskı altında olan ve Sırlar ile Hırvatların yoğun

saldırılarıyla karşı karşıya kalan Bosna ve Kosova Müslümanları 1992-95 arası dönemde Birleşmiş Milletler ve Avrupa'nın iç savaşa karşı net olmayan tutumu ve olaylara müdahalede gecikmeleri savaşın çok daha kanlı olmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle bugün halen Uluslararası Hukuk'a uygun mu değil mi diye tartışılan NATO'nun Bosna müdahalesi önemlidir. Gecikmiş olsa da çatışmalara dışarıdan gelen bu kuvvet kullanımı zayıf kalan ve halkı koruma anlamında etki göstermeyen BM güçlerinin aksine Yugoslav iç savaşının Dayton Antlaşması'na giden sürecini hızlandırmıştır.

Kosova Savaşı'nda ise Amerika baştan itibaren net bir tutum içerisinde olmuştur. Kosova'nın siyasal durumu Sırbistan dolayısı ile Rusya'nın bölgedeki nüfuzu açısından da önemliydi. Bu bağlamda Amerika Sırpların kazanımında olan Kosova'yı kabullenmesi mümkün değildi. Kosova'nın Anayasal olarak bağımsızlık hakkına sahip bir Yugoslav Cumhuriyeti olmadığı konusu bugün halen tartışmalı bir konu olsa dahi NATO müdahalesi ve Kosova'nın bağımsızlığını ilanı ve Amerika gibi Avrupa devletleri tarafından tanınması Batı'nın bölgede nüfuzunu artırması açısından da Kosova'nın Sırbistan'dan kopması önemli rol oynamıştır.

Tez çalışmamın genel değerlendirmesine göre uluslararası hukukta NATO'nun müdahaleleri tartışılıyor olsa da Yugoslav savaşının geldiği durum ve sonraki Kosova savaşının içerisinde barındırdığı insani durumları göz önüne aldığımızda NATO müdahalelerinin elzem bir durum olduğu karşımıza çıkmaktadır. NATO'nun ilk alan dışı müdahaleleri olması açısından da bu iki askeri müdahale ayrı önem taşımaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Uluslararası Hukuk çerçevesinde kuvvet kullanımı yasaklanmış, bir gereklilik olma durumu ise belirli şartlar çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Birleşmiş Milletler şartın göre ise bir devletin başka bir devlete yönelik silahlı kullanımı açıkça yasaklanmış, kuvvet kullanımının BMGK tarafından ancak onay alınması durumunda meşru sayılabileceği belirtilmiştir. Kuvvet kullanımı yetkisi BMGK Kararına bağlı olmakla beraber, kolektif güç kullanımına ancak silahlı saldırı durumlarında onay verilmiştir. Kolektif savunma durumunda yetkili merci olarak NATO yetkilendirilmiş ve NATO'nun bir devlet üzerinde güç kullanımı hükümet rızası, kolektif meşru müdafaa, barışı koruma operasyonu ve insani müdahale kavramları koşulları ile uygun görülmüştür.

NATO'nun Balkanlar'da gerçekleştirdiği müdahale, uluslararası sistemde tartışmalar doğurmuştur. Kimi yorumlar bu müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirmişlerdir. Ancak NATO'nun Balkanlar'da gerçekleştirdiği müdahalenin bölgede barışı sağladığı ve Balkanlar'da BM ile Batılı Devletlerin aksine daha aktif bir rol oynadığı gerçeği oldukça açıktır. Büyük güçlerin etkin olamadığı bölgede ABD ve NATO aktif rol oynamasıyla, uluslararası sistemde güvenliği sağlama açısından güvenilirliğini arttırmış ve yeniden ABD ön plana çıkmıştır. ABD yardımı olmadan Birleşmiş Milletler ve Batılı Devletler, Balkanlar'daki kriz ile başa çıkamamış, bölgede güvenliği sağlayamamıştır.

“İnsani Müdahale” kavramı Balkanlar'da yaşanan süreçler ve bizzat kendi devletleri tarafından sivillerin yaşamlarını kaybetmesi durumu, uluslararası sistemde “Koruma Sorumluluğu” ilkesini doğurmuştur. Dolayısıyla insani müdahale, uluslararası hukuk açısından sınır ötesi müdahalelerde hukuki bir şart haline gelmiştir. Sivil kayıpları önlemeye yönelik gerçekleştirilen askeri müdahalelerde asıl amaç, çatışmaları sonlandırmak ve taraflar arasında karşılıklı barışı sağlamaktır. Bosna-Hersek'te yaşanan trajedi karşısında uluslararası toplumların yetersiz ve etkisiz kalışı krizin diplomatik yöntemler ile barışı sağlayamayacağına en büyük göstergesi olmuştur.

NATO'nun bölgede sivil halka daha fazla zarar gelmesi durumunda hava saldırısı gerçekleştireceğine dair ultimatoma yayınlaması, bu uyarının dikkate alınmaması üzerine BMGK onayı olmaksızın gerçekleştirdiği askeri operasyon “haklı savaş” doktrini çerçevesinde değerlendirildiğinde masum sivillerin öldürülmesi ve aşırı güç kullanımı karşısında başarılı bir operasyon olarak değerlendirilerek meşru sayılacaktır.

Kosova meselesinde ise yine barışçıl yöntemler ile arabuluculuk girişimlerinin sonuç vermiyor olması ile artan şiddet durumunda NATO, Bosna'daki gibi bir sürecin doğmaması ve geç kalmamış olmak adına askeri müdahaleye yönelmiştir. Müdahale, Birleşmiş Milletler şartının 7/42 Maddesine göre eleştiriler almıştır. Tehdit durumunda müdahalede bulunma yetkisinin BMGK tarafından alınacak olması nedeniyle bir bakımdan NATO, Uluslararası Hukuk'u çiğnemiş olsa da hukuk dışı sayılan bu müdahale insancıl gerekçeler ile zorunlu gösterilerek desteklenmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden karar çıkmaması ve bölgede yaşanan elzem durum,

NATO'yu sorumluluk almaya yöneltmiştir. NATO müdahalesi açık olarak onaylanmasa da üstü kapalı olarak desteklenmiş ve uluslararası hiçbir örgüt tarafından kınanmamıştır.

Çalışmama yanıt olarak, Birleşmiş Milletler kararının göz ardı edilip müdahalenin aykırı sayılmasından ziyade insancıl şartlar durumunda zorunlu bir operasyon olduğu fikrine ulaşılmış bu noktada uluslararası aktörlerin işlevselliği sağlayamadığı, diplomatik yöntemler ile barışı sağlayamamanın beraberinde etkin bir rol de oynayamadıkları sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksu, F. (2010). Kosova Krizi'nde Türkiye'nin Dış Politikası. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, III(1)
- Alkan, N. (2002). Dayton Anlaşması Gölgesinde Bosna-Hersek. *Avrasya Etüdüleri*(22)
- Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: MKM Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980-1990*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt I-II: 1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Arria, D. E. (2008). *Bosna'daki Soykırımın Uluslararası Toplumca Örtbas Edilmesinde Son Perde: Kusursuz Cinayet Srebrenitsa*. (S. Elekdağ, & E. Türbedar, Dü) Ankara: ASAM-İKSAREN Yayınları.
- Arsava, A. F. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*
- Bellamy, A. J. (2001). Reconsidering Rambouillet. *CSP (Comtemporary Security Policy)*, 22(1)
- Belloni, R. (2006). The Tragedy of Darfur and the Limits of the 'Responsibility to Protect'. *Etnopolitics*, 5(4)
- Branch, A. (2005). American Morality over International Law: Origins in UN Military Interventions 1991-1995. *Constellations*, 12(1)
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18)
- Byers, M., & Chesterman, S. (2003). *Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas, "Changing the Rules About Rules? Unilateral Humanitarian Intervention And the Future of International Law"*. (R. O. Keohane, & J. Holzgrefe, Dü) Cambridge University Press.
- Castellan, G. (1995). *Balkanlar'ın Tarihi*. (Y.-B. Ayşegül, Çev.) İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Coşkun, B. D., & Lütem, Ö. E. (2001). *Balkan Diplomasisi*. (Ö. E. Lütem, Dü.) Ankara: ASAM Yayınları.
- Crampton, R. J. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*. (E. Kurt, Çev.) İstanbul: Yayınodası.
- Çakmak, H. (2003). *Avrupa Güvenliği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar*. İstanbul: Buke Kitapları.
- Dalar, M. (2008). Dayton Barış Antlaşması ve Bosna Hersek'in Geleceği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

- Dannreuther, R. (2002). *Kosovo: Perceptions of War and Its Aftermath, "War in Kosovo: History Development and aftermath"*. (M. Buckley, & S. N. Cummings, Dü) New York: Australian Publication.
- Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Emiroğlu, H. (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*. Ankara: Orient Yayınları.
- Evans, G., & Sahnoun, M. (2002). The Responsibility to Protect. *Foreign Affairs*, VI(81)
- Friedman, F. (2004). *Bosnia and Herzegovina: A Polity on the Brink*. New York: Routledge.
- Gaddis, J. (2007). History, grand strategy and NATO enlargement. *Global Politics and Strategy*, 2(40)
- Glenny, M. (2000). *The Balkans: Nationalism, War & the Great Powers, 1804-1999*. New York: Penguin Books.
- Gürkaynak, M. (2004). *Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası*. Ankara: Asil Yayınları.
- Güzel, A. (2009). *Türkiye'de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Halliday, F. (2005). "Nationalism", *Globalization of World Politics An Introduction to International Relations*, John Baylis ve Steve Smith (ed.). Oxford: Oxford University Pres.
- Işık, M. (2017). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Balkanlar Politikası (1990-2017) (İ. Kamil, Dü.) İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- İzzetbegoviç, A. (2003). *Tarihe Tanıklığım*. (A. Erkilet, A. Demirhan, & H. Öz, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.
- Johnstone, D. (2004). *Ahmakların Seferi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Juka, S. S. (1984). *Kosova: The Albanians in Yugoslavia in Light of Historical Documents*. New York: Waldon Press.
- Kamer, K. (2002). NATO'ya ve ABD-AB İlişkilerine Etkisi Bakımından Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1(2)
- Karaosmanoğlu, A. (2014). NATO'nun Dönüşümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40)
- Kenar, N. (2005). *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*. Ankara: Palma Yayıncılık.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Kut, Ş. (1998). Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü. *Foreign Policy*
- Kut, Ş. (2005). *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

- Malcolm, N. (1999). *KOSOVA Balkanları Anlamak İçin*. (Ö. Arıkan, Çev.) İstanbul: Sabah Yayınları.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika II (Çeviri Baskın Oran - Ünsal Okay)*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- (1998). *NATO El Kitabı: 50. Yıldönümü Sayısı*. Brüksel: NATO Enformasyon Servisi.
- NATO, S. G. (2000). *Kosovo One Year On Achievement and Challenge*.
- Neggash, M. H. (2013). Ethnic Identity and Conflict: Lessons From the Kosovo Crisis. *Turkish Journal of International Relations*, 1(12)
- Öner, N. A. (2013). *Dram Sonrası Bosna: Mültecilerin Geri Dönüşü Üzerine Bir Alan Araştırması*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özdağ, A., & Önal, T. (2017). Kosova Sorunu ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci. *Akademik Bakış Dergisi*(61)
- Özman, M. A. (1964). Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1)
- Peker, E. B. (2021). *Küresel Güvenlik Kompleksi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peksarı, D. G. (2006). Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. *Nato'nun Değişen Konsepti*
- Popovic, A. (1995). *Balkanlar'da İslam*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Power, S. (2002). *A Problem From Hell: America and the Age of Genocide*. New York: Basic Books.
- Raporu, C. K. (1998). *BARIŞA ÇAĞRI Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu*. İstanbul: Sabah Kitaplar.
- Reçber, S. (2016). *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*. İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Rodman, P. W. (1999). The Fallout From Kosovo. *Foreign Affairs*, 78(4)
- Savaş, H. (2001). Dünyü ve Bugünüyle Kosova Sorunu. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 105.
- Selver, M. (2003). *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Silander, D. (2013). R2P–Principle and Practice? The UNSC on Libya. *Journal of Applied Security Research*, 8(2)
- Sipahioğlu, B. (2009). *Tarih ve Siyasi Yönüyle Kosova*. Prizren: Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları.
- SİSAV. (1997). *NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye*. İstanbul: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İletişim Yayınları.

- Sönmezoğlu, F. (1996). *Değişen Dünya ve Türkiye*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Sükan, Ö. (2001). *21 NCI Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Sürücüoğlu, O. (2017). Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(4)
- Tanıl, B. (1994). *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*. İstanbul.: Birikim Yayınları.
- Tanıl, B. (1999). *Bosna-Hersek ve Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*. İstanbul: Birikim Yayını.
- Tanıl, B. (2018). *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bosna Hersek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tarhanlı, T. (2003). Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 19(1)
- Tatar, V. (2012). Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Göçler (Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tılıç, L. D. (1999). *Kosova: Milliyetçiliği Pençesindeki Kartal*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tılıç, L. D. (1999). *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal: Kosova*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Türkeş, M., & Uzgel, İ. (2003). *Bağlantısızlıkta Yalnızlığa: Yugoslavya 'da Milliyetçilik ve Dış Politika, Türkiye'nin Komşuları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Türkeş, M., Rüma, Ş., & Akşit, S. (2012). *Kriz Sarmalında Bosna-Hersek: "Devlet Krizi"*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi - TÜSİAD Dış Politika Forumu.
- Türkmen, F. (2006). *İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Türkoğlu, E. (2000). *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği*. (Ö. Lütem, & B. Demirtaş Coşkun, Dü) Ankara: ASAM Yayınları.
- Uğurlu, Ö. (2009). *Türkiye'de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Ural, S. (2015). Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(5)
- Ülger, İ. K. (1998). Sırlara Göre Kosova Sorunu. *Avrasya Dergisi*, I-II(4)
- Ülger, İ. K. (2016). *Yugoslavya Neden Parçalandı?: Balkan Dramının Perde Arkası*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Vatansever, M. (2011, Temmuz). *Zamanın Unutturamadığı Dram: Srebrenitsa*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Vickers, M. (1998). *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. New York: Columbia University Press.
- Woodliffe, J. (1998). Evolution of a New NATO for a New Europe. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1(47)

- Yalçinkaya, H. (2008). *Savaş-Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Yenigün, C., & Hacıoğlu, Ü. (2010). Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet. *Dünya Çatışmaları Dergisi, 1*
- Yenigün, C., & Hacıoğlu, Ü. (2010). Bosna-Hersek: Batı'nın Güvenliğini Kaybettiği Medeniyet. *Dünya Çatışmaları, 1(3)*
- Yiğittepe, L. (2017). *NATO: Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Yürür, P. (2007). *Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli (Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı .

İnternet Kaynakları

- State, T. U. (1999, 02 23). *Rambouillet Anlaşması Tam Metni*.
https://1997-2001.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html
(Erişim Tarihi 02.05.2022)
- Woehrel, S. (1999). *Kosovo: Historical Background to the Current*.
CRS Report for Congress <https://sgp.fas.org/crs/row/RS20213.pdf>
(Erişim Tarihi: 08.04.2022)
- Nayan, R. (1997, Mayıs). *US-European Relations in the Post Cold War Era*. Strategic Analysis: a Monthly Journal of the IDSA, Vol. XXV, No: 1
<http://www.idsa-india.org/an-apr-4.01.htm>
(Erişim Tarihi: 01.04.2022)
- Keesing's Record of World Events Vol: 38. (1992).
https://archive.org/details/sim_keesings-record-of-world-events_1992_38_index
(Erişim Tarihi: 22.06.2022)
- Faaliyetleri, N. Ç. (2004, 12 6). *Sabah Gazetesi*.
http://www.sabah.com.tr/ozel/nato66/dosya_77.html
(Erişim Tarihi: 03.06.2022)
- Babuna, A. (1997). *Kosova Sorunu Üzerine*.
<http://psikoloji.fisek.com.tr/makale/kosova.htm>
(Erişim Tarihi: 16.04.2022)
- Global Centre For The Responsibility. (2001, Aralık). Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty:
<https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001>
(Erişim Tarihi: 18.04.2022)